

ЧИТАЛНИЦА

ГОДИНА III

Книжка 6.

1873

Мартъ 31

БЪЛГАРІЯ

подъ турското господаруваніе
и най-вече въ 15-ый и 16-ый вѣкъ.

[Извлечено изъ лекціитъ четени въ Варшав. Универс. 1872]

(Продълженіе отъ брой 5-ый год. III).

« Българія, казва Джорджичъ, а) ся простира отъ устія-та на Дунава до подножіята на Балкана, които ъж заграждатъ. Тя ся раздѣля на три области: Първата — *Добруджа*, открита и безъ лѣсове равнина, простира ся по брѣгътъ на морето отъ устіето на Дунава до Валварж б)

а) Длъжни сме и пакъ да забѣлѣжимъ че свѣдѣніята на Джорджича, толкозь драгоценни за въ онѣзи врѣмена, за които нѣмамы почти никакви други, могатъ да ся изобличатъ въ много не само като не точны, но като и невѣрны въ нѣкои работы що расказватъ. Ний сме принудени да направимъ тѣзи бѣлѣжжѣ толкозь повече, като искамы да спазимъ неговътъ расказъ по-на дѣло, да не дадемъ на неприятелитъ и зломысленици си дохватки за обвиненія противу насъ. Явно че Джорджичъ, много работы не знаятъ добръ, а нѣкои по прѣкалявалъ въ угодиность и не безумышленность, както може да ся разбере най-добръ. *Ред.*

б) Градъ ли или мѣстность намъ е неизвѣстно.

1)

(въ тѣзи область азъ прѣживѣхъ много години). Нейнытъ жители търпятъ недостатъкъ отъ дърва, вмѣсто които употребяватъ навозтъ (лайната) на крави и волове, съ които тази страна е изобилна в). Такъвъ пакъ недостатъкъ е и отъ вода: има кладенци (гырани) ископани до 60-70 фута дълбокы но водата въ тѣхъ е нехелита. Крайморіето на Добруджа е населено отъ Христіяны. г) Тукъ ся намиратъ селеніята (terre): Charar (сега Hagalar), Maluch, Costanza (Св. Костантинъ, *Кюстенѣже*), Mangalia, (Манкаля) Irosia, Balcih (Балчикъ), Varna (Варна), Otachovina, Savogna, (Каварна), Corleis, Einherena, Franga (Франга). Novoselo и Galatta. д) Въ тѣхъ народонаселеніето е смѣсено, като исключи-

в) Може тогазы, но на послѣдне врѣме скотовѣдството и въ тѣзи странѣ е доста много упаднѣло. Честытъ разоренія които е прѣтърпявала тая страна отъ честытъ войны между Турціѣ и Русіѣ не сѣ давали възможность за развитіето на тѣзи стрѣжкѣ, а най-вече отъ прѣселеніето на Червезытъ въ Турціѣ, които, както на всякъдѣ, тѣй и тукъ, показвахъ ся сѣща чума за вѣденіето на каквѣто и да е добытъкъ. Каквы опустошенія произведохъ тѣзи прѣселенци на всякъдѣ дѣто ся вмжнѣхъ, и каквы щеты нанесохъ съ това на държавнытъ приходи, настрѣхнѣли бы космытъ на челоуѣка ако бы зель да прави тънки смѣтки. За опустошеніята на тѣзи странѣ, свидѣтельствува съставената у самытъ Турця поговорка:

Доброджанѣи бозгуну,

Анадолун салганѣ,

Истамболун яганѣ.

Халлерин дпр яманѣ.

т. е. разореніята и опустошеніята въ Добруджѣ, даноцитѣ въ Малѣ Азіѣ и пожаритѣ въ Ц-градъ сѣ най-окаянытъ отъ състояніята.

г) Днесъ напротивъ христіянитѣ сравнително съ моаметанитѣ сѣ много по-малко, защото повечето отъ христіянитѣ сѣ ся прѣселили въ Русіѣ и въ Влашко, въ врѣмето на войнытъ.

д) Освѣнь селеніята *Костенецъ*, Манкаля, Балчикъ, Варна и Каварна, другытъ днесъ не сѣществуватъ или може като твърдѣ незначителны да не ни сѣ извѣстны.

Костенецъ, грѣцкы *Костанца*, турскы *Кюстенѣже*, градецъ на Черно Море, има около 300 къщи, отъ които до 70—80 христіянскы, (грѣци прѣселници, Гагаузи и Българи) а другытъ турскы и 5—6 европейскы. Лежи на мѣстото на другъ старъ градъ, за който

ме Балчикъ, въ който живѣятъ само христіени. Турци живѣятъ въ вътрѣшнитѣ градове: Fatuchio, Baba, Carassuvi, Cas-

мыслятъ да е *Томисъ* и отъ който развалини ся виждатъ и днесъ. Отъ него захваща видимыйтъ отколѣшенъ прокопъ на Дунавъ, по който е упктенъ днесъ желѣзний пѣтъ до Чернѣ водѣ на Дунавъ. Има едниъ гръцкѣ черквѣ и едниъ българскѣ, нѣколко магази и върти добрѣ търговинѣ съ жито. Пристанището му ся прави еще. Каймакамлъкъ е на Тулченскій Мутесарифликъ и казата му състои отъ малко села, и нѣколко *кашли*, (зимовници за овцы) принадлежащи повече на Котленци. Черковно принадлежи на Дръстърскѣтъ (Силистренскѣ) епархіѣ сега присъединена на Русневскѣтъ.

Манкаля до самото Черно море, 200 къщи отъ които до 150-160 турски, другыгъ Българи и Гагаузи. Има едниъ новѣ черквѣ и едниъ ветѣ разсипанѣ.

Балчикъ градецъ около 500 къщи, отъ които до 350 турски и връзъ 150 христіански повечето български, до десетина само гагаушки и 3-4 за гръцки считаны. Споредъ свидѣтелството на Джорджича въ 16-то столѣтіе той былъ населенъ само отъ Българи. А отъ 1812 до 1830 въ него не е имало ни едниъ къщѣ българскѣ, и отъ то врѣме на сетнѣ ся земи да ся населяватъ пакъ. Днесъ е Каймакамлъкъ подъ Варненскій санджакъ, казата му има до 36 села турски и български. На мѣстото Балчикъ ся вижда да е имало нѣкога другъ отколѣшенъ градъ, защото ся намѣрватъ въ земѣтъ зидове и ся ископаватъ камънѣ съ латински надписы и купове които да събиратъ до 200 и 250 омы водѣ. — Едниъ четвъртъ отъ часть вѣнъ отъ Балчикъ има едниъ изобиленъ изворъ наричанъ *Акъ бунаръ* който кара отъ 12 до 15 воденицы.

Варна е вече извѣстенъ градъ.

Каварна, у Джорджича *Каворна*, днесъ село Балчишко отъ 450 до 500 къщи, наполвенъ Турци и Българи размѣсени съ Гагаузы, лежи до полвинъ часть далечъ отъ морето но има скеля на морето. Отстой отъ Балчикъ три часа на Сѣверъ. — Едниъ часть отъ Каварна далеко при селото *Тюрк-Сюютлюк*, на едниъ носъ отсоченъ на вѣтрѣ въ морето, има една голѣма твърдыня спазена повечето здрава и до днесъ, може да е было тукъ нѣкое отъ селеніята които споменува Джорджичъ.

Галата село срѣщу Варнѣ съществувало до 1827, но днесъ ся знае само мѣстото му и носътъ на който е то лежало, наричанъ *Галата Бурундъ*.

casni, Pustarghi и Pravadia. е) Въ Iasauvi, Babassi има повече христіени. Тукашнитѣ Турци сж исходцы изъ Азіиѣ: тѣ ся занимаватъ съ търговіѣж, и не сж твърдѣ способни за военнѣ службѣ. Но христіенитѣ сж храбри и могли бы да съставятъ значително число войници. За жалость, у тѣхъ нѣма друго оружіе освѣнь сабли, и — у малцина нѣкои — лѣкове съсъ стрѣлы. Втората областъ ся нарича *Делморманъ* поради широкитѣ лѣсове които ся намиратъ въ нейѣ, тѣя е много плодородна и има много лозя. По-гольмата часть отъ народонаселеніето сж христіени. Тукъ ся намиратъ градоветѣ: Sciumla (Шумень), Prislavo (Прѣславъ), Rozgrad (Разградъ), Cirvenigi (Червена вода?), Rusti (Руссе или Русчукъ), Daniotur и Silustria. Третята областъ — подъ планинатѣ (*quale é sotto il monte*) нарича ся Gorilavo. ж) Тѣя е по-малка отъ другитѣ двѣ прѣдидущы, но е повече населена и е по-богата. Тѣя произвожда много хубавы плодове и е избилна съ пшеницѣж, ечмыкъ и вино. Тѣя е удалечена отъ Дунавъ. По-гольмата часть отъ нейнитѣ жители сж христіены, които ся отличаватъ съ воинственность. И третѣ тѣзи области, споредъ общето мнѣніе, могатъ да искарать 30,000 Турци не добръ обрѣжени; а тримата Бейеве (Силистренскій, Никополскій и Видинскій), които управяватъ българското царство, не могатъ да повече отъ 1,000 спяхиѣ. Тѣ не сж въ състояніе да покажѣтъ съ-

е) Отъ споменуванитѣ тука мѣста извѣстно е днесъ само Правадія и Карасу, подъ което разумѣваемы ный Carassuvi; Baba и подолу Babassi ный мыслимъ да е *Бабадаа*. А Pastarghi види ся да е Пазарджикъ въ Доброджѣж инакъ Хаджіолу Пазарджикъ.

ж) Gorilavo, споредъ разказваніето на Джорджича ся вижда да е днешното Герлово, окружіе на южнїйгъ наклонъ на Балкана. То брои днесъ до 45 села все турскы а само едно българско — *Върбица*. Това окружіе ся е истурчило въ 18-й вѣкъ. Нѣкои мыслятъ че жителитѣ сж были Гагаузи и за туй говорятъ по турскы, но зый като сѣдимъ по Варбичани и по мѣстноститѣ, които носятъ все Българскы имена, приеамы че малцина само сж ся истурчили, а повечето сж изселени и на тѣхно мѣсто сж заселени турци изшелци изъ Азіиѣ, както е станяло и съ сѣсѣднатѣ областъ наречена *Тозлукъ*; между новитѣ заселици има и двѣ три села *къзълбши* турци, т. е. отъ секѣтѣж на Персіянитѣ.

противленіе не само на войскытъ на Ваше Высочество, но даже и на христіенытъ Българи, както ся доказва това отъ слѣдующытъ примѣры. Двѣ години прѣди това (въ 1593 год.) Румелійскыйтъ Беглербей ся дигнѣлъ въ Молдавіѣ съ 40 хыледы войскѣ за да възстанови войводжѣ Аарона. Избраннытъ отъ Молдованытъ за войводж, казачкый Хетманъ Петръ, който ималъ незначителны силы, юнашкы излѣзѣлъ на срѣща му, и не бы му допуснѣлъ да мине прѣзъ широкый Сереть, ако да не бѣше пристигнѣла на помощь войската на Ваше Высочество. Тогазъ Петръ трѣбаше да ся оттегли и паднѣлъ робъ у Маджаритѣ, а тѣ го прѣдали въ рѣцѣтъ на Аарона, комуто не по достоинство му помага честъта му. . . А двѣ години прѣди това, при Александра Влашкыйтъ войвода, 60 стрѣлци (archibuscieri) промжнѣли ся изъ Влашко въ Турціѣ; противу тѣхъ было испратено едно отдѣленіе турскѣ войскѣ; но Турцитѣ не само не могли да имъ направятъ никакѣж загубѣ, но даже были принудени да ги оставятъ свободно да отидѣтъ въ отечеството си. . . . з)

» При полытъ на Балкана ся намиратъ слѣдующытъ христіенскы селенія: Gulana, п) Gosira, Fuseano, Dovino, Monastierazzi, Plozzo, Dobrina, Carana, Crivina, Rovana, Nenog, Vunciari, Gnesucera, Guglie, Senizza, Calugirezza, Marinar, Ianchevo, Novosello, Mos, Dindeo, Senga i) и близу до тѣхъ безбройны другы селенія имената на които азъ не съмъ запомнилъ. Въ странжѣ къмъ Софіѣ ся намира главнытъ градъ Търново, сто-

з) Ный мыслимъ че въ това Джорджичъ не е толкозь правъ.

п) Gulana не знаемъ да не бжде *Гилени* градецъ отъ 5—600 къщп повече турскы, и е Каймакамѣкъ подъ Прищенскый мюте-сарифлякъ; казата му брои врьзъ 30 села, отъ които 15 села подлежатъ черковно на Нишкжѣ епархіѣ, а другытъ сѣ подъ Призрѣнскый. Отстон 10 часа отъ Вражъ на Западъ. У арнаутытъ има нѣщо като поговорка за този градецъ: «Гылени, море, гылени, гыш дюкяни, шят механи.» (шестъ дюкяна, седмъ механи). Но този градецъ пада доста далечъ отъ тѣзи мѣста за които говори Джорджичъ.

i) Отъ всички тука изброены селенія въ тѣзь страны, дѣто ги туря Джорджичъ, ный не знаемъ днесъ освѣнь малко нѣкои съ разорено-то Ячево и еще ако въ названіето Rovana, земемъ Равна, а Dindeo и Senga ако сметемъ за Дивдѣдово и Ченгель.

лица на Архиепископа, (отъ рода на Dagchi) к) подъ него до 260 христіенскы села, всяко отъ по 200 до 300 къщи. На близу ся намира голѣмыйтъ и богатъ градъ Ловечъ, населенъ отъ Турцы и Христіены. л) Въ околноститѣ на Търново има албанскы (арнаутскы) поселенія. м)

к) Това никакъ не разбирамы, развѣ ако до тогазъ сж были владыцитѣ изъ единъ родъ, както у Чернж горж; но това никога не е было въ Българіѣ нито прѣди нито слѣдъ завоеваніето.

л) Ловечъ въ края на 18 и въ началото на 19-й вѣкъ е ималъ твърдѣ малко жители христіени, а огнапрѣдъ не знаемъ. Сега вече христіенитѣ сж достигнали до 600 а турскы 2000.

м) За Албанскы поселенія около Търново, освѣнъ селото *Арбанасы* що е до само Търново, и другы двѣ села, *Бей-Арнаутъ* и *Кара-Арнаутъ* въ Разградско, 18-20 часа далечъ отъ Търново, другы нѣкои имало ли е незнаемъ; не мыслимъ обаче да е имало другы, ако съдимъ по заблѣжкитѣ що смы могли да съберемъ за по тѣзи страны отъ устны прѣданія до прѣди 80—100 години и отъ съществуещи бѣлѣзы, за туй полагамы че Джорджичъ трѣба да говори за тѣзи споменѣтитѣ отъ насъ селенія.

Арбанасы е село едва полвинъ часть отстояще отъ Търново, положено на край прѣходътъ *Каменецъ* на една высока равнина, изобилующа съ чисты и сладкы воды и има климатъ зравъ и благопріятенъ. За заселваніето на това село, както и за първитѣ неговы жители каквы сж были има твърдѣ различни мнѣнія основаваны на неразборны прѣданія и своеволны прѣположенія. Полюгвани на слѣдъ заблудителното мнѣніе, че Арбанасы е съществувало и въ врѣмето на Бълг. царство таквъзъ каквото ся вижда да е было прѣди 150 и 200 години, на приумца само искатъ да кажътъ че тамъ сж были ужъ ищо си лѣтнитѣ дворци на Българскитѣ велможи, туй за да потвърдятъ нѣкои отъ нашитѣ самосѣдни исторци, и за да примиратъ туй прѣданіе съ очевидныйтъ разладъ на дѣйствителностѣ и да съгласятъ грѣцкыйтъ колоритъ на туй село съ българското му ужъ древно происхождение, правили сж различни прѣположенія основаваны само на произволны съображенія. И първо ный самымы и мыслили и казвали на приумицъ за туй прѣселеніе, като да е станѣло въ врѣмето на Самуила, когато е прѣвзелъ Ларискъ въ Тессаліѣ и прѣселилъ жителитѣ ѣ въ Българіѣ. По-сѣсъ живо съображеніе отъ насъ г. Раковский, отишелъ е не нататкъ и позволилъ си да състави цѣлж Исторіѣ на счетъ на това прѣселеніе и все пакъ на приумицж издава за положително че туй заселеніе ста-

Храбрить Албанци могатъ въ случай да искарать до 1500 добръ обружены копници. Въ четири дена пѣтъ отъ Тър-

нѣло въ врѣмето на Ив. Асѣня II, когато пѣлнѣлъ Кюръ Тодора Епарскыйтъ Деспотъ и ся влюбилъ въ дъщерѣю му и ѣхъ зель за женѣ, таза нежъ прѣселнѣлъ ужъ нѣкои другы грѣцкы фамилии, а името на селото останѣло ужъ отъ това че разнытъ зданія и къщигы правила зидари Арбанасци т. е. Арнауты и за туй останѣло да ся казва Арбанасы. Но, и на двѣтъ тѣзи мнѣнія, както смы могли послѣ да придириимъ по-добръ и да заблѣжимъ противурѣчатъ 1-во самытъ зданія на съществующытъ черѣвы и къщи, които показватъ че не сѣж по-стары отъ 300 или 350 години; 2-ро, необоримото прѣдположеніе че въ онѣзи смутны врѣмена, при дългѣтъ обсаджъ на Търново, и при разореніето въ него вѣтрѣ както и въ Никополь малый [Никюбъ] на толкозъ и толкозъ твърдѣли, каменны палаты и другы здравы и великолѣпны зданія, да останѣтъ неприкосновенны тѣзи въ туй село, колкото и здравы но все пакъ дървены домове, това е даже немислимо, когато и състояніето на самытъ зданія не показва эпохѣ толкозъ удалеченѣ, както съмы си прѣдполагалъ нѣкога азъ и послѣ г. Раковский; 3-те, языкътъ както е спасенъ днесъ, не показва да е языкъ по-ветъ и на по-благородно прѣдпохожденіе. 1) И тѣй както можемъ сега да заключаваме отъ слѣ-

4) За да дадемъ едно понятіе на читателитѣ си за грѣцкыйтъ языкъ въ Арбанасы, ний земамы нѣколко думы отъ беснижнитѣ жители на туй село, и особено отъ женскый полъ, въ който ся мысли да има нѣкакѣжъ жилж отъ прѣвнытъ жители на селото; защото отъ 80 годны насамъ, можемъ да кажемъ положително, че не е останѣлъ и не ся намѣрва ни единъ отъ мъжкый полъ който да прѣисхожда прямо отъ прѣвнытъ жители на селото, а всички сѣж все отъ околнитѣ села и доста много отъ къдѣ Герлово, приблѣжили тукъ при истурчваніето на туй окружіе: пѣло казвать въ Арбанасы, вмѣсто тичамъ пѣляликса, тичахъ, пѣляликсе, тичай; коша, вмѣсто притечися, може бы отъ турского кошъ — тичай или и отъ опова у Българитѣ — кома (кома 'ре 'оло'ете-у' нѣ'ата) че пано че като, (на горѣ на долу) горча (круша), горчес (круши), горча (дървото крушово), сфида (деѣва), плеко (плетѣя паувамъ), акыра (късно), апорнидо (подскачамъ), ниріязо (сънувамъ), апиказо (осѣщамъ, разбирамъ), камисо (риза), синтрофя (долни бѣли гащи), анапсетинстѣя, вмѣсто тинфотія (отъ естія, огнище), кшуми (чеше ся или дръгня ся), сапунизо (перѣж), чапизо (копѣжъ), маселигескчекес (събери малко клѣчки), трапосъ (трапѣ), огнища (огнище), мислязо (мыслѣж), тимислязис (какво мыслишь), шетизо (шетамаъ), газизо (гази), дулос (долъ), столудло [на долѣтъ], быкос [быкъ], черепин [черепъ], черепиня [черепи], канди [кана], доязо [смѣтамаъ], дояса [намислихъ] и др.

ново отвждъ Балкана лежи Одринъ, голѣмъ и много населенъ градъ, върти голѣмъ търговіѣ съ много народы

шестующи данни по съображенію не толкозь увличаны, ний умодавамы че туй прѣселеніе е станѣло слѣдъ привземаніето на Търново и не по-рано отъ 400 години назадъ отъ днесъ и даже мыслимъ че много по-късно, и съврѣменно съ заселваніето на извѣстнийтъ градецъ Мосхополь или Воскополь въ Гьорджанско (*Корица*), което ся полага като да е станѣло въ началото на 16-то столѣтіе. Между Мосхополскыѣ прѣселенцы и тѣзи на нашето Арбанасы има нѣкакво съотношеніе, което ний не можемъ да пропустимъ безъ забѣлѣжаніе. 1-во че тѣхното заселваніе ся вижда като да е станѣло по едно врѣме: 2-ро, сѣдбата на процвѣтваніето и паданіето на тѣзи заселванія е доста блиска и еднообразна, тѣй що ний на основаніе на всички съображаемы обстоятелства, искамы да кажемъ че тѣзи прѣселенія и заселваніето на Мосхополь въ Гьорджанско, на Арбанасы въ Търновско и на Арнаут-кююлери въ Разградско сѣ станѣли въ едно и сѣщо врѣме, и че тѣ сѣ отъ еднѣ и сѣщѣ мѣстность, нѣкъдѣ отъ кмѣтъ Ипирско, дѣто сѣ были въ много блискы сношенія тритѣ элемента, Грьцко-албанскый, Влахо-албанскый и чисто-албанскый и отъ тѣхъ: Влахо-албанскый като по-многоброинъ основалъ Мосхополь, Грьцко-албанскый основалъ Арбанасыго при Търново, а чисто-албанскый или по право арбанасо-българскый е основалъ Разградскыѣ Арнаут-кююлери, както ся забѣлѣзва и отъ това че, при общийтъ прѣобладающій колоритъ на тѣзи селенія — арнаутскый въ отношеніе на мѣстностьтѣ отъ който сѣ ся прѣселили, въ Мосхополь домашныйтъ языкъ былъ влашкый, въ Арбанасы — грьцкый, а въ Арнаут-кююлери Разградскы е былъ Арнаутскый и Българскый. Занятіята на тѣзи прѣселенцы сѣ были такожде горѣ-долу приблизителны: Мосхополцытѣ были скотопитатели и търговцыходящи (гезгенджи), Арбанасченитѣ были и тѣ соватчии и търговциходящи; сѣщо и Разградскыѣ Арнаут-кююлии были соватчии, еше и орачи (като Славенско-Албанско происхождение). Изборътъ на мѣстностьтѣ за населеніе, показва и той тѣзи приближенность, па и самото развитіе, както и пропаданіе на тѣзи селенія и другы нѣкои подобія въ нравытѣ показватъ едно поразително сходство и близность. Мосхополь до колкото знаемъ е заселенъ въ началото на 16-то столѣтіе отъ населници изъ Влашко происхождение, и въ малко врѣме отгорѣ съ исполинскы крачки е пристигналъ до величіе и богатство, жителитѣ сѣ были не само промышленни и учно

а особено съ Дубровникъ (Рагуза и Добро-венедикъ у

любиви но и ревнители на гръцкото учение, щото и печатницъ били си основали въ послѣднитѣ десетолѣтія, въ коѣто има печатани и нѣколко гръцкы книги, мѣстността му имала благоприятенъ климатъ и гражданитѣ му обичали спретность и изящность, поради което Митрополитытѣ Велеградскый (Бератскый) и Драческый идвала лѣтъ та живѣяли въ туй селение, което въ цвѣтушето си състояние (въ крайтъ на 18-то столѣтіе) брояло до 12,000 челяди а сега едвамъ 250. Също тѣй и Арбанасы Търновско ся отличило по бързо възвеличаваніе и обогатяваніе, както свидѣтелствоватъ многото черквы и богатытѣ и раскошны домове, таквазъ же была и мѣстността и благоприятността на климата, щото и тука владыцитѣ Търновскый, Ловчанскый, Русненскый и таксидіотытѣ Синаитскый, Божегробскый и други идвали да живѣятъ лѣтъ въ него; подобна съразмѣрность ся срѣща и отъ къмъ населеніето: въ послѣднитѣ десетолѣтія на 18-то столѣтіе Арбанасы е брояло около 1000 къщи, както показватъ съшествующытѣ развалины, а днесъ едвамъ има до 200 къщи отъ които до 25 турскы; приблизительно може да ся каже и за Разградскытѣ Арнаут-кююлери. И пакъ както разбогатѣлитѣ жители на Мосхополь, нетърпящи досажденіята на околнытѣ Турцы, ся разбѣгли и распрыскали, тѣй също и Търновското Арбанасы, както и Разградскытѣ Арнаут-кююлери побѣгнали въ Влашко, когато видѣли че поради обогатяваніето си тѣ станѣли прѣдметъ на завистъ и закана отъ околнытѣ турскы селения. По спасенытѣ прѣданія ный виждамы че Арбанасы и Разградскытѣ тѣхны съотечественницы, по близостытѣ на Влашко и по търговскытѣ сношенія шо имали съ тѣзи страны, а може и по общо между тѣхъ споразумѣніе, напуснали едновременно и скупомъ новытѣ си родини по-рано отъ Мосхополцы, защото тѣхното прѣселваніе въ Влашко ся вижда да е станѣло прѣди 1800, когато Мосхополцы около 20 и 30 години по-сетѣ съ ся прѣсѣли и не скупомъ. — Главното занятіе на Арбанасчени и Арнаут-кююлийцы отъ Разградъ е было соватчилькытѣ. За събирашеото на говеда тѣ обыкаляли почти всацкъ край Дунавскъ Българіѣ и Добруджѣ и като добры кърджии и всадници дали съ добро понятіе на Джорджича за своѣтѣ воинственность по отъ туй той полага че можали да дадѣтъ до 1,500 добръ въоружени всадници, което обаче не може да е истино.

За Разградскытѣ Арнаут-кююлийцы има прѣданіе, между останкытѣ отъ тѣхъ като земледѣлци, че тѣ съ прѣселени отъ онзи тѣ-

насть) На широкѣтъ равнинѣ, която заобикаля Одринъ на-

хенъ съотечественикъ Мюсюманинъ спяхѣмъ и управитель въ Разградѣ, който е правилъ голѣмѣтъ въ Разградѣ джаміѣ и сѣ имали таквыѣ привилегіи, щото прѣзъ тѣхвѣтъ (двѣ) села не было позволено да мине конникъ ни Турчинъ ни Българинъ войникъ и да иска даромъ *конакъ*. Ако сѣ удари отъ кого е правена тази джамія и кога, ще ся обясни врѣмето на заселваніето на тѣзи селенія по тѣзи страны а може и отъ кои страны, защото ный полагамы да сѣ станѣли тѣ въ едно врѣме съ онова и на Арбанасы.

За разбѣгваніето на Арбанасы както и на Разградскыѣ (двѣ) Арнаут-кююлери, ный нѣмамы нѣкои вѣрны данни, но по спазеныѣ прѣданія можемъ да полагамы че малко прѣди склучваніето на 18-то столѣтіе сѣ забѣгнали най напрѣдъ нѣколко фамилии отъ по-богатытѣ и нѣколко години слѣдъ това е станѣло всеобщото прѣселеніе, което, ако вѣрвамы прѣданіята, станѣло като по едно съзаклііе помежду имъ. Защото, казватъ че, като были сѣ наговорили да бѣгаты, една нощъ наговорили, кой каквото ималъ и каквото можѣлъ да промысли, подъ извѣтъ ужъ че отивать на сборъ на Свѣщовскый мѣнастырь, съ кола и коніе товарни, и съ запалени глѣвни; за да имъ свѣтятъ, като слѣзли на малкый Расколъ, подъ бърдото при чешмѣтъ на пѣтьтъ къмъ Орѣховицѣ, събрали ся на купъ, и тамъ, като ся заклели, че никой отъ тѣзи, които сѣ потеглили да бѣгаты, нѣма да ся върни, вверлили всякой шо носялъ глѣвникѣ къмъ селото съ проклинаніе: който бы ся върнѣлъ *да не хароса* и да го изровятъ отъ гроба черъ и опаленъ като тѣзи глѣвниѣ, съ кошто въ рѣцѣ ся той заклевалъ; слѣдъ тѣзи клетвѣ тѣ всички вверлили глѣвникѣ, трѣгнали и не сѣ вържали. А въ селото не останѣли освѣнь сѣгна сироты и вдовицы, болни нѣкои еще и ратакыни шо имали по-богатытѣ домове, но ни единъ почти отъ мѣжкый полъ, които были всички обязани като войны да придружатъ прѣселницытѣ. — Въ сщцото врѣме или твърдѣ наскоро слѣдъ това ся разбѣгали и Разградскыѣ Арнаут-кююлери съ тѣзи само раница, че отъ тѣхъ побѣгнали само онѣзи които подобно на Арбанасчены ся занимавали съ соватчилѣкъ, но понеже между тѣхъ имло доста и които были земледѣлцы, отъ тѣхъ повечето си останали, еще защото тѣ не могли да ся економисать и да укрыйтъ похажданіето си отъ мѣстныѣ власти, забранило имъ ся явното прѣселеніе, и за туй много отъ тѣхъ останѣли задръжени въ Свѣщовъ (отъ които е останѣло и днесъ занятіето на нѣкои отъ Свѣщови

миратъ ся до 300 села изъ, изъ които 260 сж населени съ Христіени и 40 съ Турци.

» Въобще по-голѣмата часть отъ жителитѣ на Българското царство сж христіени. Азъ знаѣх добръ характерътъ на Българитѣ: тѣ сж горды и благородны, не търпятъ обиды, за които отмъстяватъ съ смъртъ, тѣ не сж никакъ пріатели съ Гърцитѣ и ся намиратъ въ тѣсенъ събъзъ съ Добровчанитѣ, както поради единството на языка, тѣй сжще и по туй, че отъ търговіѣтъ съ тѣхъ получаватъ голѣмы изгоды, много сж честы роднинскитѣ свръ-

сѣ соватчиликъ), а нѣкои отъ по-спромашкитѣ челяди при разбѣгваніето на Арбанасы ся прѣселили въ Бялѣ, подъ покровителството на Бѣленскитѣ бееве, ккато и при разбѣгваніето на Разградскитѣ Арнаут-кююлери нѣкои сж ся прѣселили въ Ески Джумаж и Шуменъ, дѣто сж вввели въ по-малъкъ размѣръ занпманіето съ соватчиликъ. — Между останѣлитѣ земледѣлцы въ Разградскитѣ Арнаут-кююлери ся чуе даже и до днесъ, ако и твърдѣ рѣдко чисто-арнаутскій языкъ, но не тѣй както въ Арбанасы гръцкый, задржаніето на който, ако и въ съгояніе, както забѣлѣжихмы по-горѣ, твърдѣ развалено, длѣжи ся на стараніята на Гръцитѣ Търновскы митрополиты, които отъ 1830 сж отворили и редовны гръцкы училища, поддържани до скоро отъ тѣхнѣтъ щедростъ, отъ което и днесъ въ това село ся държи за домашенъ языкъ гръцкыйтъ.

Най-последъ отъ всичко това що исказахмы ный заключаваме че заселваніето на Арбанасы отъ жителитѣ, които сж оставили тѣзи къщи и черквы, които виждамы днесъ, е станжло подиръ паденіето на Българското царство, а не по-напрѣдъ. Можежъ же толкозъ само да допуснимъ щото да мыслимъ че на това мѣсто може да е имало въ по-старо време нѣкои лѣтни дворцы и палаты на българскитѣ велможи, както ся забѣлѣзва по нѣкои названія и прѣданія, но лесно ся разбира че прѣзъ редъ размирны годины въ времето на прѣвземаніето, тѣ не сж устояли но сж опустѣли и разорены, та на тѣхно мѣсто испослѣ прѣселенцѣтъ Албано-Гръци или Албано-Власи сж направили своитѣ новы заселенія. У старытъ жители отъ Арбанасы и Орѣховицѣ има еще прѣданіе че «ветото Арбанасы» или може и друго нѣкое село, было на сѣверъ отъ днешно Арбанасы, въ насрѣщнѣтъ усойнѣ дѣто сж сега лозята надъ Орѣховицѣ отгорѣ, кждѣ мѣстото «Свети Илія» и «Владыковѣ чешмѣ», дѣто има и днесъ видими остатгы отъ веты разсыпани зданія

ски между Българитѣ и Добровчанитѣ: въ Силистрѣ, Шуменѣ, Русчукѣ и Търново живѣять много дубровнички челяди, (!). На всѣдѣ Българитѣ сѣ твърдѣ гостеприемни къмъ чужденцитѣ и нѣтницитѣ, които охотно приимѣтъ въ къщята си и радушно ги нагостяватъ съ каквото могатъ.

« Азъ расказахъ за тѣхнитѣ характеръ съ туй намѣреніе щото Ваше Высочество като придобете Българію, да ся постараете да придобете и душитѣ на Българитѣ, защото съ тѣхнитѣ помощъ Вы навѣрно ще да можете да задържите туй царство и ще можете да стряскаете всичкѣтъ странѣ отвѣдъ Балкана до Одринъ безъ всяко нащърбеніе за войскѣтъ на Ваше Высочество, понеже по всичкѣтъ тѣзи странѣ, която е покрита съ горы и шубрѣцы има и пѣть, по който пѣть человекъ не подпада подъ никаквѣ опасно-сть отъ всадника и може да го безпокои безъ никаквѣ за себе си вредѣ. По тѣзи причини, Ваше Высочество, можете да прѣдприемите завоеваніето на едно толкозъ прѣкрасно царство, което като изгуби неприятелище ще бѣде лишено отъ срѣдства за живѣніе. А силитѣ на Ваше Высочество ще ся увеличатъ съ 25,000 храбры войници (България може много лесно да даде такъвъ брой) и вы ще бѣдете въ състояніе непрѣстанно да стряскаете Придунавскѣтъ и Загорскѣтъ области, които ся простиратъ къмъ Одринъ. Заради това, Ваше Высочество, заповѣдайте на вашитѣ военачалници и на войскѣтъ си да ся обхождатъ съ Българитѣ ласкаво и никакъ да ги не притѣсняютъ, безъ което може твърдѣ лесно да ся мине, понеже войската на Ваше Высочество ще да има не за една година, но за много години, изобиліе въ пшеницѣ, ечмикъ и добытъкъ. А колкото за мѣстнитѣ Турцы, за да наситите гладнитѣ имъ души и по-лесно да ги склоните на Вашѣ странѣ по-добрѣ бы было да имъ прѣдоставите корыститѣ, които бы тѣ заловили, защото така тѣ ще да ся наематъ на опасны прѣдпріятія.»

(Тука Джорджичъ расправя за причинитѣ по които Българитѣ мразяли ужъ Турцитѣ и желаяли само появленіе то на Баторіевѣтъ войскѣ и умодава че тѣ ужъ можали и самы да ся расправятъ съ Турцитѣ; по като тѣзи причини сѣ таквызъ, които могатъ да съществувають само въ въображеніето на Джорджича, ный ги пропушамы и мину-

вами въ неговѣтъ разказъ за расположеніето на Българитѣ къмъ Россіѣж, което не видѣхмы за добръ да пропу-
снемъ, защото самийтъ този разказъ най-добръ опровер-
гава тѣзи връзь Българитѣ клеветѣж, която днесъ възобно-
вена широко е пуснѣта въ ходъ отъ нашитѣ проти-
вници Гърцитѣ, които ся мжчатъ да стоварятъ на нашійтъ
гърбъ своитѣ въ туй отношеніе грѣхове.)

«. . . За да не досадѣж на Ваше Высочество, азъ щѣ
изложж само туй, което сѣмъ лично позналъ въ туй мѣ-
сто. Прѣди петнадесетъ години азъ за пръвъ пѣтъ дой-
дохъ изъ Италиѣж въ Турціѣж, дѣто прѣживѣхъ четири
години, които прѣкарахъ въ непрѣстаны пѣтуванія по вси-
чкѣтъж Турскѣж земѣж. Тогасъ азъ имахъ случай да ся за-
познаѣж отчасти съ Българіѣж, съ състояніето на христіе-
нитѣ и съ нравытъ на Турцитѣ. Състояніето на христіе-
нитѣ бѣше твърдѣ честито: тѣ ся ползувахъ съ свободѣж
и бѣхъ богаты; Турцитѣ, които имахъ тогасъ отличенъ
нравъ, не притѣснявахъ христіанитѣ и не позволявахъ да
гы притѣснява другъ нѣкой който и да е; сѣдбата была
справедлива. Въ 1590 год. азъ намѣрихъ христіенитѣ въ
съвършено друго състояніе: тѣ бѣхъ измжчени отъ стра-
шнѣж сиромашіѣж поради тежкытъ данъцы, наложени на тѣхъ
изново, и поради притѣсненіята отъ странѣж на еничаритѣ,
съ които ся испоълнили всичкытъ селенія на Българіѣж,
дѣто отъ напрѣдъ были малко; тѣй азъ помнѣж, че въ
Провадіѣж, дѣто ми ся случи да живѣѣж, имаше само 4
еничари, а сега тамъ сѣж 80; така ся размножили тѣ и
въ другытъ мѣста. Еничаритѣ отеготяватъ христіенитѣ съ
лихвъ (фаизъ) сто на сто за три мѣсяцы; христіенитѣ
трѣба да слугувать на еничаритѣ; но като да е малко то-
ва та еничаринтъ отнема най-добрытъ земи отъ брата си,
което отнапрѣдъ не ставало, защото изнапрѣдъ тѣ не жи-
вѣѣли тѣй раскошно, нѣмали жены и дѣца, не были тол-
козѣж корыстолобиви, а сега по-вѣрно бы было да гы на-
речешъ купцы а не войници. Отъ начало на сегашнытъ
войны на тѣзи бѣдствія има да сѣж ся присѣдинили но-
вы: еничаритѣ и сплахитѣ като трѣгватъ на войнѣж, гра-
бятъ христіенитѣ и насилувать дѣцата прѣдъ очитѣ на
родителитѣ, което въ прѣдишнытъ войны никога не ся
е случвало, и Турцитѣ, които извършватъ таквызъ зло-

дѣйства, оставатъ не наказани, сѣдниците не смѣятъ да ги осѣдятъ. За тѣзи работѣ азъ бяхъ могълъ да выразкажъ, но струва ми ся, че казанното е достатъчно за да ся разбере, какъ сѣ расположены Българитѣ къмъ христіевитѣ и къмъ Турцитѣ. Очевидно Турцитѣ имѣтъ врагѣтъ въ кѣшѣтъ си, който сѣ си спечелили съ лшавото си обхождение съ тѣзи самытъ злочествицы, съ помощѣтъ на които тѣ сѣ придобили всичко което владѣятъ въ Европѣ. Освѣнь туй, Турцитѣ изгубили старото си юначество, станжли непоправими, неуредни и всички въобще, а най вече спахитѣ и еничаритѣ, корыстолюбиви.

« Молдавія и Влашко, сѣщо както и Българія, сѣ были до сега житница на Цариградъ. Като ся отнематъ тѣ отъ Турцитѣ може да ся лиши столицата и всичката войска, която ся очаква прѣзъ Юніа изъ Азіѣ, отъ продоволствіе понеже само Гърція не може да ги прѣхрани. За да ся турятъ въ отчаянно положеніе, може да ся спусне малко войска отъ планинитѣ и да изгори всичкитѣ храны които ся намиратъ въ Одринскѣтъ равнинѣ. . . . Ако ли при това ся прѣсече прѣвозваніето на припасытъ по море, то Цариградъ и Одринъ, както и непріятелската войска, не ще бждѣтъ въ състояніе да ся държатъ за много врѣме.» (Колко лесно на думы!).

Въ заключеніе Джорджичъ, като напомня еще за това, че може такожде да ся смѣта на помощѣтъ отъ живущитѣ въ Българіѣ Албанцы, които лесно ще дадѣтъ 7000 храбры и добръ въоружены войницы, (?) прѣдлага Стефану Баторію своитѣ услуги за да подбуди Българитѣ противу Турцитѣ: той ся зема да повдигне добръ извѣстнитѣ нему Варихъ, Провадіѣ, Шуменъ, а Соркочевичитѣ (?) (Sorghis) щѣли да организуватъ въстаніе въ Русчукъ и Търново. . . .

Прѣдложеніето на Джорджича ся приело, и той наистинѣ произвелъ въ Българіѣ въстаніе, центръ на което станжло Търново. Но то немогло да сполучи. и)

и) Ходѣтъ на туй въстаніе, казватъ, былъ подробно изложенъ въ писмото на Джорджича къмъ Великийтъ Херцогъ Тосканскій. А коніе отъ този паметникъ, както и отъ другитѣ до това относящи ся паметници на Флорентинскій Архивъ ся наитрвало у М. С. Дри-

Като ся надѣяли на помощьтѣ на Западнѣ Европѣ, Българитѣ, както и другитѣ тѣхни съплеменници и единовѣрци въ Турціѣ, обраќали очи най вече къмъ православноѣ Россіѣ, съ които были свързаны съ два възла — съ религіѣтѣ и языка. Яковъ Соранцо, Венеціанскійтъ посланикъ при Мурата III, въ реляціѣтѣ, която ся прочела въ сенатѣтъ на 8 Ноемврія 1576 год., пише така:

« По двѣ причини Султанѣтъ ся припазва отъ Руситѣ, — първо понеже тѣ иматъ страшнѣ конницѣ до 400 хыледы души (!) отважны, силны и послушны; а второ,

нова, споредъ както е извѣстилъ той въ *Періодическото Списание на Българското Книжевно Дружество*. Година I кн. 1. стр. 59. Въ народнитѣ ни паметници за това не е останѣло никакво свѣдѣніе, до колкото знаемъ до сега, освѣнь една пѣсень, началото на които смы чули на 1844 на хорото въ село Кылифарево 2) но цѣлѣ не смы могли и до сега да имъ чуемъ отъ нѣкого, тя започенва тѣй:

«Размирнѣ ся Българіѣ . . .
 Умирнѣ имъ младо Турче . . .
 Младо Турче Босналийче . . .
 Веднѣжъ грѣмнѣ дваждѣ ударнѣ
 Распрѣснѣ си размирници . . .

2) Килифарево, село отстояше два часа отъ Търново на югъ, днесъ има около 300 къщи отъ които до 30 турски и 40 турско-цигански, а другитѣ български, съ 4 черквѣ, една джаміѣ, единъ стѣпенъ часовникъ и нѣколко ханища. Види ся да е заселено прѣди паденіето на Българското царство защото ся споменува за мѣстностьтѣ му подъ това име въ житіето на Св. Теодосій Търновскій. Имало е двѣ черквы и три четири мѣнастыря, отъ които единъ само е възобновенъ, и при който ся виждатъ и днесъ на единъ връхъ развалинитѣ на една твърдинѣ, и други пакъ развалины наричаны градъце има срѣщу само Кылифарево на брѣгѣтъ надъ рѣкѣтъ. Съ колибитѣ заедно Кылифарево брои около 4,000 къщи. Отъ колибитѣ има нѣкои отъ 15-20 къщи нагорѣ, и на Каракхасацитѣ или Хаджи Милев и наричани колибы и на Фжревецы има и по една черквѣ и зимно училище. Рѣката която тече по край Кылифарево ся състава отъ главнѣтъ притокъ Бѣлицѣ и други нѣколко по-малкы. Близу до колибитѣ "Войнежъ,, (30 къщи) край рѣкѣтъ има единъ изобилень изворъ съ студена минералнѣ вода доста цѣлителнѣ и отъ неѣ до нѣидѣ рѣката носи названіето "Вонеща вода,, по-долу отъ Кылифарево прѣима потокѣтъ "Елицинѣ,, (шаковскій долъ) и малко по-долу до селото Дебелець ся вмѣся съ рѣкѣтъ "Тръвнѣ,, а и двѣтъ подъ Дебелець ся стичатъ въ Етрь срѣщу селото "Чолаковѣ Махалъ,,

еще поради туй, че всичкитѣ народи по Българіѣ, Сърбіѣ, Боснѣ, Морѣѣ и Гръціѣ сѣ много прѣдани на великыйтъ князь Московскый съ когото ги свързва вѣроисповѣданіето, и напълно сѣ готови да ся заловятъ за оръжіе и да ся подигнатъ, за да ся освободятъ отъ турското робство и да ся подчинятъ на неговятъ власть, » Това сящото говори и пратеныйтъ отъ Донъ-Жуана Австрійскый въ Турціѣ въ 1575 год. малтескый рицарь, като прилага на това, че тѣзи народи ся надѣятъ да бждатъ освободени отъ турското робство не чрѣзъ друго нѣкого, освѣнь чрѣзъ Русситѣ. (о)

Западна Европа въ XVI вѣкъ много добрѣ разбира ла отношеніята на Россіѣ къмъ христіенскитѣ подданици на Султана: свързана съ тѣхъ чрѣзъ единството на вѣржтѣ и на языка, Россія имала таквызъ прѣимуществва, каквыто е нѣмало нито едно Западно-Европейско царство. Освѣнь туй, по географическото си положеніе и по тогавашнѣтъ си още голѣмѣ силѣ Россія была опасна съсѣдка на Турціѣ. Всичко туй не было тайна за западнитѣ дипломаты и тѣ ся старали да вѣвлекатъ Россіѣ въ системѣтъ на европейското равновѣсіе: въ тѣхнитѣ планове за изгонваніето на Турцитѣ изъ Европѣ често са споменувало за това, каква полза бы могло да ся извлече отъ съѣзка съ насъ, (казва Русецътъ писателъ): не ся сумнѣвали, че при 1-вото появяваніе на нашитѣ казаки на Дунава ще ся присѣдинятъ съ тѣхъ Власи, Молдовани, Българи и Сърби, които не могатъ вече да търпятъ тежкото турско иго. Че единството на языка захващало въ подобни съображенія не послѣдне мѣсто, види ся отъ единъ планъ, по който ся прѣдлагало да ся произведе вѣстаніе въ Турціѣ.

о) Клеветитѣ прочее врьзъ Българитѣ за русофилство, види ся, не сѣ новы, като таквозъ мнѣніе е съществувало еще въ 16-ый вѣкъ, но толкозъ повече самото теченіе на работитѣ, дѣто прѣзъ цѣлы двѣ столѣтія и при толкозъ сгодны обстоятелства, Българитѣ не ся зела никакво участие въ враждебны дѣйствиа противу Турцитѣ опровергава издѣно непрѣкъсванитѣ врьзъ тѣхъ доносы за това. А таквозъ ли е минѣлото на Гръцитѣ, които днесъ толкозъ крѣчатъ върху тѣзи темѣ?

посрѣдствомъ Славянитъ, които живѣять въ Неаполитанското кралство и въ Анконскитъ маркѣ.

Въ крайтъ на XVI и въ началото на XVII вѣкъ ся показватъ въ Западнѣ Европѣ, а най вече въ Италиѣ, мнозина таквизъ които търсятъ приключенія, които и прѣдлагали да организуватъ въ Турціѣ въстаніе на христіенитъ. Довѣрчивостта на Западнѣ Европѣ къмъ тѣхъ показва до каквъ степенъ была възбудена тя противу Турцитъ. Въ 1563 год. нѣкой си, който ся наричалъ, Михаилъ Черноевичъ, влѣзнулъ въ сношеніе съ Венеціѣ и съ Императора, на които ся обѣщалъ да направи съзаклатіе противу Султана въ самый Цариградъ, и поискалъ пары. Въ 1570 год. другъ самозванецъ, Владко Козачъ (*Lattico Cosaccia*) извѣствявалъ Съвѣтътъ на десеть-тѣхъ за пристигваніето си въ Которъ съ въоруженъ корабъ и за произведеното отъ него въстаніе въ съседнитъ окрѣжія на Турціѣ и искалъ да ся испратятъ въ Бокъ Которскъ петъ галери. Съвѣтътъ на десетьтѣхъ побързалъ да ся отправи до ректора и провизитора Которскый и до провизитора на флотитъ да ся допыта, и, като узналъ отъ тѣхъ, че прибителноститъ на Турцитъ не може да ся смѣта на успѣхъ, отказалъ на Козача. На другитъ години дошълъ въ Которъ изъ Апулиѣ и Аbruцъ нѣкой, който ся голѣмѣвалъ като потомецъ на Дукагинитъ (*Giovanni francesco Ducagino*). Той писалъ на Съвѣта на десеть-тѣхъ, че, щомъ ся научатъ за неговото идваніе въ тѣзи страны, Албанцитъ ся рѣшили да ся повдигнатъ и испратили до него нѣколкоина главатары прѣдадени на неговитъ дѣды и на него, да го повыкатъ да побърза да дойде въ Албаиѣ; но че той смѣта за необходимо да ся по забави, понеже не располагалъ съ достатъчны силы; той ималъ само сто войници, въ бройтъ на които и нѣколко знатны и храбры Албанцы. Той искалъ пары, като ся обѣщавалъ да въоружи хылядъ Албанцы (*meglia de persone*); а по късно-искалъ дозволеніе да ся яви въ Венеціѣ за лично обясненіе.

Въ началото на XVII вѣкъ пѣтувалъ по Европѣ отважнитъ самозванецъ, който ся казвалъ че е сынъ на Султанъ Мухамеда IV и който ся титулировалъ Султанъ на Якіѣ великий князь отоманскый. Таквѣзи титла ный намирамы въ много неговы писма, които ся пазятъ въ архивитъ въ

Венеціѣ, Туринѣ и Флоренціѣ, и на неговьтъ печать съ изображеніе на двоглавъ орелъ и подъ него лисица. На 1615—1616 год. той живѣлъ въ Парижъ на счетъ на Наверскый херцогъ, който тѣй былъ му ся довѣрилъ, што не само че исплатилъ дълговетъ му (60,000 скуды въ Холандіѣ), но еще снабдѣвалъ и агентытъ му съ паспорты и съ рекомендателны писмѣ. Изъ Францѣ Якій ся прибралъ въ Италиѣ, изъ най напредъ въ Савойѣ, послѣ въ Флоренціѣ, Римъ и Венеціѣ; като срѣщалъ на всѣкъдѣ радушень приѣмъ, той ся не стѣснявалъ да зема на дългъ голѣмы суммы пары, който ся общавалъ да неплати стократно кога седне на Султанскый прѣстолъ. Изъ Италиѣ той отишълъ въ Германіѣ, а отъ тамъ въ Малоросіѣ; държалъ кореспонденціѣ съ Италянскый и съ други дворове, и испрашалъ въ Турціѣ манифесты, въ който, като ся титулувалъ султанъ на Якіѣ, великъ князь отоманскый и законенъ наслѣдникъ на турскый прѣстолъ, приканвалъ патриарсытъ, архієпископытъ, епископытъ, свещеницытъ, воеводытъ, графоветъ и бояритъ (signori) да ся повдигнѣтъ противъ незаконото правителство, като имъ ся общавалъ, че ще ся яви въ скоро врѣме съ силнѣ европейскѣ войскѣ. Неговытъ похождения ся продължавали до 1635 год. когато вече ся изгубва дирята му.

Съ сжщійтъ занаятъ съ който Якій, и едновременно съ него, ся занимавалъ и Николай Драшковичъ изъ Пастровичитъ (въ Бокъ Которскѣ); като ся издавалъ за повѣренъ на Босненскѣтъ и Херцеговскѣтъ власти, той прѣдложилъ отъ тѣхно име на Карла Емануила I Савойскаго кралевскѣ коронѣ съ условіе, што да потвърди той прѣдишнытъ привилегіи на дворянството и на духовенството и да освободи народа отъ тежкытъ данъцы, който му были наложили Турцитъ. Драшковичъ ся общавалъ, че Бошняцытъ и Херцеговцытъ ще дадатъ 15,000 конници и 40,000 пѣшци, и искалъ што Савойскый Херцогъ да доведе съ себе си 20,000 войскѣ съ 25 пушкы (топове) и да донесе оружіе за 25,000 человекы. Не е извѣстно, каквы причины сж накарали Драшковича да ся удалечи изъ Туринъ въ Римъ, дѣто ся срѣщналъ съ нѣкой си попъ, който наричалъ себе си Графъ Хораций Туріяни, като да былъ агентинъ на Испанскѣтъ кралицѣ. Двамата искатели

на приключенія ся сближили и така начали да дѣйствувать заедно. По внушеніе на Туріени, Драшковичъ, който ся наричалъ Александръ Македонскій (Alessandro Macedonio), писалъ писмо до Испанскій кралъ Филипа III и прѣдлагалъ му Албанскѣтъ коронѣ отъ името на Албанцѣтъ, като ся издавалъ за тѣхенъ прѣдставитель и повѣренъ. При писмото была пригурена и записка за лесното привземаніе на Албаніѣтъ при съвѣкушното вѣстаніе на христіенѣтъ. Самъ Туріени като занесълъ въ Испаніѣтъ тѣзи драгоценны документи былъ пріетъ ласкаво въ двора и получилъ добръ пенсіѣ; а Александръ Македонскій отишълъ въ Неаполь, за да подѣйствува на подкралѣ, комуто прѣдставилъ едно слѣдъ друго нѣколко заниски за Албанскѣтъ работы. Но въ 1619 години и двамата самозванци были изобличени отъ католическѣтъ Архіепископъ въ Баръ (Antivari) на Епархіѣтъ на когото были принадлежели Пастровичѣтъ, родината на Драшковича.

Като изобличавалъ Драшковича, Барскѣтъ архіепископъ считалъ за священъ свой дългъ да прѣдстави на Неаполитанскѣтъ подкралѣ картинѣ за състояніето на христіенѣтъ въ Турціѣтъ, и съ туй да подбуди Испаніѣтъ за освобожденіето имъ отъ турското иго. Нѣколко години прѣди това, по нѣкои си важны причины, той обиколилъ по-големѣтъ часть на Турціѣтъ, именно, Албаніѣтъ, Македоніѣтъ, Българіѣтъ и Сърбіѣтъ. Като началъ отъ Пастровичи, които принадлежали на Епархіѣтъ Баръ, столицѣ на архіепископа примасъ на Сърбското кралство, на духовиѣтъ власть на когото сѣ подчинени Херцеговина, Албанія и всичкѣтъ христіени-католици отъ Баръ до Цариградъ, заедно съ Българіѣтъ. Той началъ пѣтуваніето си отъ Албаніѣтъ като сѣ спускалъ на Югъ до Авлонѣтъ, п) отъ дѣто трѣ?

п) *Авлонъ* крайморскій градъ на Албаніѣтъ или Новый Ипиръ извѣстенъ въ Исторіѣтъ защото на него сѣ издѣзвали повече Крестоносцѣтъ и отъ тамъ пакъ сѣ потеглевали. Привземанъ на два пѣти отъ Българитѣтъ, въ врѣмето на Самуила — и на Ивана Асѣния II, на послѣдне врѣме е владѣлъ въ него родѣтъ на Валахитѣтъ (?) отъ които послѣднѣтъ потиснаѣтъ отъ Турцѣтъ на 1,460 принудилъ ся да го продаде на Венеціанцѣтъ отъ които го прѣвзе Халилъ паша въ крайтъ на XV-то столѣтіе. Въ началото на турското

бало да ся върне на сѣверъ, по причинѣ на многото разбойници. Тука той посѣтилъ племената на Мирдитытъ,, Дукагинытъ и на Клементытъ, които въ голѣмъ брой, съ оръжіе въ рѣцъ, правяли непрѣстанны нападенія и безпокояли околнытъ страны, като вардяли свободжѣ и католическжѣ вѣрж въ постояннѣ борбж съ Турцытъ, на които, безъ да гледамы на грѣмдното прѣвѣсходство на силытъ имъ, не имъ ся вдало да ги покорятъ. Когато маркызтъ на Санта-круцъ ся появилъ срѣщу Драче (Дурацо) р), тѣ ся спуслили отъ горытъ на голѣмъ брой съ това намѣреніе щото, като ся съединятъ съ него, да

прѣобладаіе Авлонъ е было воеводство (санджакъ) на Новый Ипиртъ и ималъ подъ свое управленіе 12 казы съ 1,000 села, но наскоро (1,482) ся отдѣлилъ отъ него Бератъ. Въ Авлонъ сж ся назначавали воеводы или Аены повечето отъ рода на извѣстнытъ Зиянанъ паша. Въ черковно отношеніе испърво е былъ Епископж, а послѣ ся е присѣдинилъ на Велеградскжѣ (Бератскжѣ) Митрополж. Нѣкога си цвѣтущъ и многолюденъ градъ, Авлонъ днесъ едва брои до 3—4 хыледы жители, запусълъ бы и сѣвршенно поради болѣстнытъ си климатъ, ако да не бы крайморското му положеніе и производительнытъ му околности да привличать новы населяницы. На послѣдне врѣме сж ся установили въ този градъ и подконсули Английскый и Австрійскый.

р) 1) *Драче*, талиенскы *Дурацо*, грѣкы *Диррахион*, и въ старо врѣме *Епидалмосъ*, въ врѣмето на Римленытъ е былъ сѣдалище на Илирійскыйтъ отдѣлъ. Испослѣ въ врѣмето на Византійцытъ е станжлъ извѣстенъ поради честытъ боеве за него и прѣотнеманія. Въ вторжѣ половинѣ на 10-ый вѣкъ го прѣвзелъ отъ Византійцытъ Българскый царь Самуилъ, дѣто и поставилъ за управитель зетя си Ашота (сынъ на Солунскыйтъ управитель Григорія Тароната), но той прѣдалъ градътъ на Грѣцытъ и побѣгжлъ съ женж си въ Цариградъ 998. На 1016 Драче прѣтърпѣлъ силнѣ обсадж отъ Българскыйтъ царь Ивана Владислава. Отъ 1,073 насетнѣ управительтъ който сѣдѣлъ въ този градъ добылъ титлжѣ Дукъ или Князъ. Слѣдъ прѣвземаніето на Цариградъ отъ Латынытъ този градъ съ околнытъ си съставлялъ Ипирско деспотство, което за малко врѣме минжло подъ властытъ на Българяты, въ врѣмето на Асеня II и отъ 1294 минувалъ подъ властытъ на различни лица на Ипирскытъ деспоты. На 1352 приврѣменно е былъ завзетъ отъ Сърби-

изгонятъ Турците изъ Албанското кралство, а когато той ся удалечилъ, тѣ зели да ся жалуватъ на злочестѣтъ си сѣдбинѣ.

По планинытъ, които ся простиратъ по всичкѣ Албаніи, въ разстояніе на половинъ день пѣтъ отъ морето, живѣятъ племената Груды, Хоты, Черноевичи, Бѣлопавличи, Пипери, Бальци, Черногорци и други, почти всичкы свободны и съединены съ Дукагинытъ и Клементытъ. Подиръ това той посѣтилъ Македоніи, Българіи, Сърбіи и Херцеговини и прѣзъ Дубровникъ благополучно ся върнулъ въ Баръ с). Въ врѣмето на туй пѣтуваніе, той съ собственнытъ си очи видѣлъ плачевното състояніе на христіенытъ, които до такъвъ степень были натоварены съ даждія, постоянкы и съ различни берничесты.

На 1412 ся явява за владѣтель на този градъ Наварскійтъ графъ Лудвигъ Рамондъ, подиръ смъртътъ на когото Наварцитѣ го продали на Шкодринскійтъ дукъ Георгія Балца. Исполъ Драчь ся споменува като притежаніе на Скендер-бега, и подиръ неговѣтъ смъртъ наедно съ другытъ градове на неговѣтъ държавѣ мнѣва подъ властытъ на Венеціанытъ. На 1492, обладавъ отъ Султанъ Баязита II, останѣлъ е отъ тогазы подъ властытъ на Османцытъ. Днесъ Драчь е подъ управленіе на Туранъ, дѣто живѣе и владыката му наричанъ Драческый и Горскый. Въ Драчь има до 400 къщи турскы и 250 христіенскы отъ православно исповѣданіе, и нѣколко католици; градътъ върти добръ търговіж, поради което отдавна ся намѣрва и Австрійскый подконеуль.

2) Драче или Драчево село въ Скопскѣ казѣ около 150 къщи, изважда твърдѣ много червенъ лукъ (кромидъ) и други башчованскы произведенія съ които храни Скопје, Велесъ, Прилѣпъ и Бытоля. Лежи на *Марковѣ рѣкѣ*, за кождо ся мысли да истича подземно отъ Охридското езеро. Има много вкусни рыбѣ, прѣстърбытъ въ неи иматъ златъ цвѣтъ и ся виждатъ въ водѣтъ също като златы. По тѣзи рѣка е была краль-Вѣлкашиновата рудница за злато, а и днесъ измиватъ злато отъ пѣсекытъ ѝ. Тая рѣка е управляна въ теченіе си съ подгражданіе отъ Крали-Марка, край неѣ и славимыйтъ въ пѣснитѣ Марковъ мѣнастырь Св. Димитрій.

с) *Баръ* днесъ *Антивари* градъ въ Турскѣ Далмаціи нѣкога ся цвѣтушъ съ Архіепископскый прѣстоль, подъ който имало деветь Епископіи, а днесъ е малкъ градецъ крайморскый.

ства и домогванія отъ Турцитѣ, щото най-плодоноснѣтъ и богатыѣ съ всякакви добрици земи, едва были достатъчны за прѣхранваніето имъ. Поради това отъ врѣмето на Григорія VIII едно голѣмо число христіани въ Албаніѣ пріели Мухамеданскѣтъ вѣрж т), щото съ отричаніето отъ вѣржтж си да ся избавятъ отъ тежкѣтъ даждія и побиркы, и тѣхнѣтъ примѣръ ще да послѣдуютъ такожде и всички други що оставатъ, ако Богъ не побърза да избави Албаніѣтъ отъ Турското иго, казвалъ Барскѣтъ Архіепископъ.

Споредъ мнвіето на архіепискола Испанскѣтъ краль располагалъ съ достатъчны силы за да извърши такъвъ подвигъ. При първото появленіе на войскѣтъ му христіанитѣ, които надминуватъ на брой десетъ ишти Турцитѣ, (?) ще въстанѣтъ, и ще завемѣтъ стратегическѣтъ пунктове и внезапно ще завладѣжѣтъ малкото твърдини. И тѣтъ завоеваніето (прѣвземаніето) на богатѣтъ и плодоноснѣтъ Албаніѣтъ не щѣло да иска голѣмы жъртвы отъ странж на Испаніѣтъ.

Съ таквозъ пакъ прошеніе ся обращалъ къмъ Испаніѣтъ, четири години прѣди това, Охридскѣтъ патриархъ Атанасій. Подобно на Барскѣтъ архіепископъ, като патувалъ по всичкѣтъ Европейскѣтъ Турціѣтъ, той былъ поразенъ съ жалостното състояніе на христіанѣтъ, които съставлявали най-голѣмото народонаселеніе (!) . . . Управителѣтъ на областитѣ были своеволни, и както си щѣли тѣтъ правили; сждѣтъ ся продавалъ; управленіето развалено; на всякъдѣ безредицы и грабежъ; войската оставила прѣжнето юначество. Като видѣлъ такъвж несьобразность, патриархъ Атанасій посвѣтвувалъ ся съ подвластнѣтъ нему архіепископы и епископы, той пратилъ свой-

т) Показваніята на Барскѣтъ Архіепископъ ся потвърдяватъ съ свидѣтелството на Апостолскѣтъ Визитаторъ, *Стефана Гаспари*, юйто патувалъ по Албаніѣтъ въ 1671—1672 години. Въ неговатж реляція, спазенѣтъ въ Бранкаціанскѣтъ библіотекѣтъ въ Неаполь, цесто ся поменува за обращеніето на Католицѣтъ въ моамеданство въ XVII вѣкъ. — *Гьяково* (Giacovo, diocesi di Servia) на негово врѣме имало само еднѣтъ католическѣтъ домъ съ 6 души, а отнапрѣдъ имало тамо 80 дома.

тъ викарій, Александра Мутелло, да подвигне народа и можълъ да събере 12000 отважны войници. Въ туй врѣме той получава писмо отъ Графа Беневенте, Неполитанскыйтъ подкраль, който го съвѣтувалъ да отложи замысленното прѣдпріятіе за по-сгодно врѣмя, като му обѣщавалъ помощь отъ Испаніѣжъ. Той послушалъ този съвѣтъ; но обѣщанната помощь не дошла, и тогазъ ся рѣшилъ самъ да дѣйствува. Като разбралъ туй, прѣемникътъ на графа Беневенте, графъ Лемось, побързалъ да му извѣсти, че Испанскыйтъ краля заржчва, нищо да не прѣдприема безъ неговото съгласіе и да чака да ся появи на брѣговетъ на Турціѣжъ испанската ескадра. Като умрѣзничло на Патріарха да чака на дълго, той отива въ Неаполь, щото отъ тамъ да отиде въ Испаніѣжъ, за да ся споразумѣжтъ лично съ краля; но тука нерѣшителныйтъ графъ го задържалъ, като испратилъ въ Испаніѣжъ неговътъ Викарій. Наскоро слѣдъ туй съ тѣзи цѣль дошли въ Неаполь братіята Петръ и Димитрій Хрисопаты, депутати отъ Майнотытъ, а по-сетнѣ и Епископътъ Каріополскый. Тѣ ся рѣшили да дѣйствувать заедно съ Патріарха Атанасія. За да ся избави отъ досадителнытъ имъ прошенія, графъ Лемось гы съвѣтувалъ да ся отправять къмъ Херцога Доссуна въ Палермо. Тѣ послушали съвѣтътъ му, и на 28 Іунія 1615 год. патріархъ Атанасій прѣдставилъ на прѣдпріимчивыйтъ подкраль Сицилійскый плантъ за изгонваніе на Турцытъ изъ Европѣжъ, (мысль която отдавна занимавала нѣкои отъ европейскытъ кабинеты и неиспълнимостьтъ на коякто тѣй ясно доказахъ послѣшнитѣ събытія. *Ред.*). Патріархътъ искалъ само петь и шесть хыледы испанскы и италіянскы солдаты, оржжія за 15000 челоувѣцы и сѣдла и узды за 4000 коніе, като ся обѣщавалъ да подчини на Испаніѣжъ всичкѣжъ Македоніѣжъ, да заплати за оржжіето и да поддържи всичкѣжъ войскѣжъ. При таквъжъ помощь той смѣталъ че навѣрно ще успѣе, понеже съ посрѣдството на своитѣ архіепископы, епископы и священницы той организувалъ възстаніето въ широки размѣры. Споредъ мѣржтъжъ на завоеваніята въ странжтъжъ, твърдынитѣ и стратегическытъжъ пунктове трѣбало да гы завзематъ Испанци и Италіянци, а никакъ не Славяни, Грьци и Албанци — за да ся избѣгнатъ междоусобны между тѣхъ войны.

Примѣрътъ на Албаніѣ и Македоніѣ не ще закѣснѣѣтъ да послѣдуютъ Сърбія, Босна, Българія и Гръція, на които духовенството и главатаритѣ ся намиратъ съ него, Патріархътъ въ тайны сношенія. Най-голъмытъ за-слугы ще имъ принесѣтъ добръ наоръженитѣ Дукагини, Клементи и Пастровачи, въ земѣтъ на които не сѣ намиратъ Турци, понеже были ги избили всички въ врѣмето на вѣстаніето на Кимаритѣ. Съгласно съ обѣщаніето 53-тъ острова въ Архипелагъ ще искаратъ 70,000 добръ въоръжены войници. Петстотинъ солдати на четири карамосалы (малки кораби) ще бѣдѣтъ достаточни да взематъ цареградскитѣ твърдини; *а той салъ зема на себе си* да подпали Цариградъ отъ четиритѣ или шеститѣ краища въ едно врѣме. Турцитѣ щомъ видятъ пожарътъ въ столицатѣ и по всемѣстното вѣстаніе ще напустѣтъ Европѣ и ще ся удалечатъ въ Азіѣ. (!) Но за да не бы нѣкоя христіанска държава да побърка на изпълненіето на този планъ, необходимо е да ся испратятъ въ Архипелагъ 80 галери, казвалъ Патріархътъ.

Замамличавыйтъ планъ на Българскый Патріархъ у) дошелъ по сърдцето на отважныйтъ Херцогъ, и той незабавно испратилъ къмъ брѣговетѣ на Мореѣ силнѣ ескадрѣ подъ началството на знаменитыйтъ адмиралъ Октавія Аррагонскаго. Като доставилъ на Майнотытъ оржжіе и нѣколко войскѣ, Октавій зель да крейсира въ Срѣдиземно море, и да обира турскитѣ кораби.

Прѣвъ Септемврія той ся върнѣлъ съ голѣмѣ горысть въ Мессенѣ, дѣто былъ пріегъ съ голѣмо търлество. Въ крайтъ на тѣзи години, назначенъ за под-кралъ

у) Въ статіѣтъ, а може бы и въ документитѣ Патріархъ Атанасій, като Охридскый Архіепископъ ся нарича Патріархъ Българскый, но въ отдаванытъ нему планове ний никакъ неможемъ да подмѣсимъ Българитѣ, защото е явно отъ самытъ расказъ че той дѣйствовалъ не като Българинъ и въ ползѣ на Българитѣ, но като Гръкъ, въ ползѣ на Гръцитѣ и въ споразумѣніе съ тѣхъ, както ся вижда отъ сношеніята му съ Майнотытъ, и отъ споразумѣніата му съ островяныитѣ гърци еще и съ царегражданитѣ, на основаніе на които той прѣдлага пѣкълныйтъ оузи планъ за подпалѣніе на Цариградъ.

Неаполитанскій, Доссунъ започналъ още по-дѣятелно да ся приготвя за походъ на Истокъ. Той сполучилъ даже да състави противъ Портѣтъ съюзъ, въ който вѣвлѣ-кль папѣтъ, великыйтъ воевода Тосканскій и малтез-скытъ рыцари. За главенъ прѣдводитель былъ назначенъ князь Филибертъ-Емануилъ Савойскій. Но не было сѣде-но да ся изпълнятъ голѣмитъ планове на Херцога Дос-суна, наковладенъ отъ враговетъ и завистниците си, той былъ повыканъ въ 1620 год. въ Испаніѣ и затворенъ въ твърдѣльтъ Алмеда, дѣто на другѣтъ годинѣ умрѣлъ, вѣ-роятно, отъ отровѣ.

«Въ туй врѣме, когато Западна Европа ся занимава-да съ планове за освобожденіето на Българитѣ ведно съ другытъ христіени отъ турското иго, или по-вѣрно, ко-гато тѣя мыслила да ги подчини подъ свойѣ власть, въ Бъл-гаріѣ свирѣшествовали еничаритѣ, неистовствували фанаріо-титѣ, интригували католическытъ мисіонери . . . Бълга-ритѣ не безропотно трѣпѣли *всичко това* и жестоко си отмѣствявали за физическото и нѣравственото насиліе: но тѣ не могли и не умѣли да облекчатъ злочестиятъ си сѣдбинѣ,» казва писательтъ въ крайтъ на тѣзи статіѣ, кождо ный ще склучимъ съ утѣшителното освидѣтелство-ваніе, че въ това, въ което Българитѣ не могли и не у-мѣли да облекчатъ свойѣтъ сѣдбинѣ, облекчило ги само-то правителство на Султанытъ, като ги отиѣнило както отъ върлуваніята на еничеритѣ тѣи и отъ буйствата на фана-ріотытъ; и тѣи тѣ могатъ днесъ подъ това истото прави-телство, наслаждающе ся на едно мирно настояще, да о-чакватъ и по-добро бѣдуше.

НЪЩО ЗА ТОПЛИНАТА

И ОБЯСНЕНИЕ НА НЪКОИ ОТЪ НЕЙ- НЫТЪ ДЪЙСТВИЯ.

(Продълженіе отъ брой 5-й год. III)

5. Да земемъ късь отъ железенъ тель и отъ сжщата голѣмина стъклена пръчка и да ги подържимъ малко надъ пламъка на свѣщъта. Естествено е, че както теля, тѣй и пръчката ще ся нагрѣе. Желѣзниятъ тель ще са нагрѣе сичкыйтъ, когато отъ стъклената пръчка само една часть. Ако сторимъ сжщото и съ дървена пръчка, ный ще видимъ, че въ дървото още по-малко са распростанява топлината. Отъ туй можемъ да заключимъ, че едни тѣла прѣкарватъ по-лесно топлината, а другы по-трудно.

Твлото, прѣзь коего топлината прѣмичува скоро и лесно са казва *добъръ проводникъ*; твлото, което прѣкарва топлината полека и трудно, са нарича *лошь проводникъ*. Къмъ добрытъ проводници принадлежатъ металитъ, отъ които на първото мѣсто стои златото, сетнѣ сръброто, мѣдъта, желѣзото, цинка, оловото, свинеца и др. На сръднитъ проводници принадлежатъ мрамора, фарфора, дървото, съклото, туфлата, камъка и др. Лоши проводници сж мѣха, перата, космытъ, въздуха, плявата, коприната, лена, книгата, водата и пр.

Добрытъ проводници скоро приѣмжтъ топлина отъ другытъ тѣла, нъ за това и скоро ѣж прѣдаватъ на другытъ тѣла. Тѣй напр. желѣзната соба са нагрѣва скоро, нъ скоро истива, защото скоро отдава топлината си на въздуха. За да са натопли туфлената соба, трѣба, при едно и сжщото количество дърва, 32 пѣти повече врѣме, отъ колкото за желѣзната соба; нъ и за това въ първата 32 пѣти повече са удържа топлината, отъ колкото въ железната.

Течнытъ тѣла принадлежатъ на лошитъ проводници. Да земемъ стъклена трубка съ вода и да ѣж нагрѣйме отгорѣ. Въ този случай водата ще ври, а долнята часть може да са хване съ ржка. Това показва, че водата на-

истинна е лошъ проводникъ. Ако ли нагрѣеме водата от-
долу, нагрѣтытъ долны части ще саподнематъ, а студены-
тъ горны ще спадатъ, и отъ това непрѣстапо спущане и
поднемане на частицытъ водата по всичката трубка ще са
стопли. Ако спуснемъ късь нагорешено желѣзо въ вода,
частицытъ които са долѣпять до желѣзото, ще са обър-
нѣтъ на пара, когато отдалеченытъ ще си останѣтъ тѣй
студены, както и отпрѣди. Това произлиза безъ друго
отъ лошата проводность на водата. Ако водата бѣше до-
бъръ проводникъ на топлината, то както лѣтъ, тѣй и зимѣ
рыбытъ не бы могли да живѣять въ водата, а сичкытъ
бы загынали или отъ голѣмата топлина или отъ голѣмый
студъ. Ако туримъ въгленъ на желѣзото, той скоро ще
угасне, защото желѣзото му отнема топлината. Ако ли
туримъ сѣщій въгленъ на дѣската той за дълго ще си
запази топлината, защото дървото е лошъ проводникъ. Ако
остане за дълго врѣме на мряза, желѣзото, както и сѣкы
другъ металъ, не може да са хване съ рѣцѣ, понеже
прѣстытъ залѣватъ отъ него и замрѣзватъ. Метала е до-
бъръ проводникъ на топлината, и за това сичката топли-
на на рѣката прѣминава на него. Въ прѣстытъ остава
малко топлина, и за това замрѣзватъ.

Сѣкыму е извѣстно, че едны дървеса не са боятъ отъ
мряза, а другы скоро загынавтъ, ако гы хване студя.
За да запазятъ нѣжнытъ дървета отъ скрежь и слана, гра-
дынарытъ гы обвиватъ съ слама. И това правятъ, защото
сламата, като лошъ проводникъ, не допуца на топлината
да са отдалѣчи отъ дървото въ въздуха.

Народната пословица казва: « паднало много снѣгъ
и храната ще бѣде изобилна. » Тая примѣта са основава
на това, че снѣга като лошъ проводникъ, не допуца на
студя да прѣминава въ земята, а за това и семената не
замрѣзватъ.

Въ студенытъ мѣста по нѣкога са случава штоо снѣ-
га да замрѣзавя хора и животны, да гы съхранява цѣлы
дълго врѣме. Тѣхнытъ тѣла можѣтъ да лѣжатъ въ сѣщій
видъ цѣлы стотины, безъ да ся развалятъ. Ако снѣга са
стопи и тѣлата излизатъ на явѣ, тѣ тозь часъ начеватъ
да гниѣтъ и да са топятъ защото топлината помага за

изгниваніето на животныѣ и на растеніята, особено кога-то са намѣрватъ на влажно мѣсто.

Топлината на 80° градуса ни е полѣзна, защото при неѣ суровыѣ тѣла са измѣняватъ и могатъ да ни служатъ за храна. Мѣсото и картофыѣ, когато са суровы, биватъ не вкусны, нѣ щомъ са сварятъ, тѣ ставатъ най-добра пища. Виноградный сокъ при температурата отъ 14°—18° са обръща въ вино, а при 30° до 35° са разваля и става оцетъ. Въ студеныѣ врѣмена животныѣ и растителныѣ тѣла прѣтърпяватъ други измѣненія. Като изгубятъ отъ топлината си, крушить, ябълкыѣ и картофыѣ ставатъ негодны за яденіе.

Измѣненіето на топлината е особено важно за здравіето и живота на чловѣка и на др. животны. Ако изведнѣжъ чловѣкъ минава отъ едно студено мѣсто въ друго топло, или на опжки, то отъ бързото промѣненіе на топлината или студя, той са подхвърга на разны болѣсти, като настипка, трѣска, и често даже смъртъ; тѣзи е причината, дѣто зимѣ ный са обвиваме въ лоши проводници на топлината. Дрѣхыѣ, които носимъ лѣтъ не сѣ сжщыѣ, както онѣзи дѣто употрѣбываме зимѣ. Лѣтъ ный носимъ такыва дрѣхы, които не само са добры проводници на топлината, нѣ още и не допусчатъ лучитѣ на слнцето да прѣминаватъ въ тѣлото ни; а зимѣ ный са служимъ съ памучны или кожаны дрѣхы, защото, кожата, вълната и памука сѣ лоши проводници, и макаръ че самы по-себе си не стоплятъ, нѣ и не позволяватъ на топлината да излазя отъ нашето тѣло въ студеныѣ въздухъ. Широкутѣ дрѣхы топятъ по-добрѣ, защото мѣжду тѣхъ са намира въздухъ, който не пропуца топлината отъ тѣлото. Кѣщыѣ са правятъ отъ туфлы или отъ дърво, защото тѣзи тѣла сѣ лоши проводници на топлината и не допусчатъ зимѣ топлината да искача отъ стаята, а лѣтъ слнчевата топлина не може да нагрѣва много стаята.

Животныѣ сѣ покриты съ космы, власы и кожи, защото тѣзи тѣла сѣ лоши проводници на топлината; и както животныѣ немогѣтъ самы да са облачатъ, природата гы е надарила съ тѣзи защита противъ студѣ. Птицыѣ сѣ сѣщо тѣй защитены отъ студѣ, тѣ иматъ пухъ и пера, а тѣзи както знайме сѣ лоши проводници защото въ

тѣхъ влиза много въздухъ. Малкытѣ нѣжны птици иматъ по-гѣстѣ перушина, нежели голѣмыгѣ и силныгѣ. Животнытѣ които живѣять въ студенытѣ стрѣны, иматъ по-мяка и по-гѣста козина, отъ оныя на топытѣ мѣста. Хората въ студенытѣ стрѣны посятъ кожата съ вълната отвѣтрѣ, и това правять: 1) защото въздуха са отражава отъ гладката кожа и не може да стигне до тѣлото; а 2) защото въздуха който са намира въ козината, нагрѣваса съ топлината на тѣлото и топли тѣлото. Колкото е по-тънка козината, толкова такавата дрѣха е по-топла, защото тънката козина мѣчно прѣкарва топлината, отъ колкото дебелията. На металическытѣ вещи притурять и дървени или костени дрѣжки. Подъ сламяната стрѣха, лѣтъ е студено, а зимѣ топло, нежели подъ желѣзната. Стѣнытѣ на камынитѣ къщи са правять по-дебелы нежели стѣнытѣ на дървенытѣ. За да са не прѣсне чашата отъ горѣща вода, въ ней турять сребърна лѣжичка. Водата по-скоро възвира въ металическытѣ сѣдове, нежели въ глиняны. Когато туримъ въ тенджерата металическа лѣжичка, водата не може да възври тѣй скоро. Това излѣзва, защото метала като отнема постоянно отъ топлината на водата и като ѿ прѣдава на въздуха, забавя възвиранието. Ако насипемъ на рѣката си пѣськъ и туримъ отгорѣ му нагорѣщено желѣзо, ный не ще усѣтимъ никаква болѣзнь, защото пѣська е лошъ проводникъ. Вѣтрѣ въ нашето тѣло топлината достига до 32° отъ Реомюра, за това, ако и да усѣщаме на кожата си студѣ, вѣтрѣшността на нашето тѣло пакъ си запазва топлината. Температурата на тѣлото и кръвьта бива постоянна, защото мшцытѣ и тлѣстината принадлежатъ на лошитѣ проводници. По нѣкога въ фабрикытѣ работницытѣ сѣ принудены да влизать въ пещьта, на който температурата възлиза до 200° . Тѣй влизать безнаказанно тука, защото тѣлото трудно са нагрѣва, и при това топлыя и сухъ въздухъ твърдѣ полека устѣпва топлината си, даже при висока температура. Топлината на тѣлото имъ са уголѣмява само 1, или 2 градуса. Нъ ако тѣзи, които влизать въ пещьта, иматъ очила на очытѣ си, вый скоро ще видите, че носовѣтъ имъ изгарять отъ растопяванieto на очилата. Въздуха принадлежи на лошитѣ проводници, нъ защо ни е

по-студено, ако са необлѣчемъ? За туй, защото въздуха е въ движеніе; студения въздухъ, като са долѣня до тѣлото ни, отнема по-малко топлината му; когато въздуха е сухъ, студенъ и не са движи, тѣлото ни не истива. Ако въздуха бѣше добръ проводникъ на топлината, той скоро щѣше да отнема топлината отъ тѣлото ни и зимний студъ щѣше да измори сичкытъ хора, животны и растенія.

6. Ный знайме, че тѣлата, като са нагрѣватъ, са разширяватъ. Отъ това слѣдва, че ако земемъ единъ късъ жельзо и го нагрѣйме, то ще земе по голѣмъ обемъ. А томыгъ на жельзото са отдалечаватъ едни отъ други и заематъ по-голѣмо пространство. като притеглимъ обаче едно и същото тѣло въ студено и топло състояніе, ный не забѣлзваме никаква разлика въ вѣса. Причината на това е позната. Теплохода, който прониква въ шуплыгъ на тѣлото, като жидкость невѣсомъ, не уголѣмява вѣса, а само обема.

Да земемъ чаша съ закрывено дѣно, и да я напълнимъ съ вода. Да туримъ въ водата дървени ситны клечицы и да я нагрѣйме отъ долу. На часа ще видимъ, че клечицытъ са движатъ въ чашата; по срѣдата тѣ ще са подигатъ, а около стенытъ тѣ ще са спущатъ. Отъ что произлиза това?

Водата, както знайме, принадлежи на лошитѣ проводници и за това като нагрѣваме чашата отъ долу, нагрѣватъ са само онѣзи частицы на водата, които са долѣнятъ до дѣното на чашата. Отъ нагрѣваніето воднытъ частицы са разширяватъ и ставатъ по-леки; напротивъ, студенытъ които са намиратъ отъ горѣ, по тяжестъта си са спущатъ на долу и избутватъ сичкытъ огрѣты частицы. По този начинъ горнитѣ частицы постоянно са спускатъ, нагрѣватъ и са спускатъ, а мѣстото имъ залавятъ новы студены частицы.

Колкото повече истудявамы нѣкое течно тѣло, толкова повече негова обемъ са намалява и тѣлото става по-тежко, додѣто най послѣ тейното тѣло са прѣобърне въ твърдо. Растопенытъ вещества биватъ по-леки отъ твърдытъ. Тѣй напр. ако въ растопенъ кадай хвърлемъ късъ отъ твърдъ кадай, той ще потъне. Исклученіе отъ

това правило прави само леда; леда не потъва, а плува надъ водата.

Ако земемъ двѣ мѣрки въздухъ и нагрѣиме едната, атомытъ въ нагрѣтата сѣдина ще бѣдхтъ по-малко отъ атомытъ въ студената и слѣд. нагрѣтыя въздухъ ще бѣде по-лекъ отъ студения. Да рѣчемъ, че въ къщи около тавана са е набралъ студенъ въздухъ, а долу топълъ. Що ще излѣзе тогава? Като по-тежакъ, студения въздухъ ще са спуска на долу и ще да истудява топлыя, който са дига на горѣ къмъ тавана. И наистина, така са и случава. Безъ друго сѣкы е заблѣжилъ, че мухытъ обычатъ да сѣдхтъ на тавана, защото тамъ е по-топло, нежели долу. Да отворимъ малко вратата на топлата стая и да поднесемъ една запалена свѣщъ въ горнята часть на отвореното мѣсто. Пламъка на свѣщта ще са наведе на вѣнъ; напротивъ, въ долнята часть на отвореното пламъка ще бѣде наведенъ къмъ топлата стая. Защо? Като по-тежкъ, студения въздухъ ще минава отъ студената стая въ топлата прѣзь долнята часть на вратата; а топлы въздухъ като по-лекъ, са издига въ горнята часть на вратата и прѣминава въ студения въздухъ. Ако оставимъ вратата отворены, движеніето на въздуха ще са продължава до тогава додѣто температурата вѣнъ и вътрѣ стане еднаква.

Защо горхтъ дървата въ собата?

Когато са запалятъ дървата, въздуха въ собата става по-топълъ, подига са на горѣ по трѣбата и нагрѣва собата, а на мѣстото му влѣзва въ пещьта студений отъ стаята въздухъ, който сѣщо тѣй са натопля и издига. Топлый въздухъ занася съ себе си воднытъ пары на дървото и въгленнытъ частицы, които образувать дима. Часть отъ въглена остава въ трѣбата и дава саждытъ. Топленіето на собата освѣнъ дѣто дава топлина на стаята, принася ни еще една полза. То очиства въ стаята разваленый въздухъ. Въздуха въ стаята са затопля по слѣдующыя начинъ. Натопленытъ стѣны на пещьта даватъ топлина на околныя въздухъ, който са подига и устѣпва мѣстото си на други частицы. Това движеніе са продължава, додѣто сичкыя въздухъ въ стаята стане топълъ.

Вѣтъра какво нѣщо е? Вѣтъра произлиза отъ движе-

ніето на въздуха, нъ отъ що са движи той? Отъ опыта съ отворенитъ врата ный видѣхми, че въздуха са движи, сир. образува вѣтръ малъкъ, горѣ студенъ долу топълъ. Туй, което видѣхме, произлиза отъ това, дѣто въпъкашната температура не е еднаква съ вѣтрешната. Въпросъ са ражда сега: какъ може да са стопли въздуха, когато той е лошъ проводникъ на топлината? Слънчовитъ лучи минаватъ прѣзъ въздуха и го нагрѣватъ; нъ ако на едно мѣсто земята са натопли повече отъ друго, долнитъ частицы на въздуха отъ първото мѣсто са затоплятъ и въздуха са издига на горѣ, когато отъ второто мѣсто отива студенъ въздухъ, който такожде са нагрѣва и отъ такова неравномѣрно нагрѣваніе на въздуха произлиза движеніе на въздуха, сир. вѣтра. И тѣй, вѣтра произхожда отъ неравномѣрното нагрѣваніе на въздуха.

7. Когато топлимъ вода, отъ неѣй испърво искачатъ мехурчета, които като достигнатъ до повърхността на водата, прѣскатъ са; това сѣ мехурчета отъ въздуха който са намира въ водата. Тѣзи мехурчета ставатъ толкози по-голъмы, колкото повече водата са стопля и са прѣскатъ прѣди да стигнатъ до лицето на водата. Това е водата, която са прѣврѣща отъ топлината въ пара. Като са подигнатъ на горѣ, тѣя мехурчета са посрѣщатъ отъ студената вода, изстиватъ, и пакъ са прѣврѣщатъ въ течено състояніе. Когато сичката жидкость са натопли, тогыва начеватъ да са подигатъ отъ водата повече и повече водны пары; сичката жидкость дохожда въ движеніе и мехурчетата излизатъ на лицето. Такова движеніе на нагрѣтата жидкость, което произлиза отъ подиганіето на паритъ, са казва *вреніе*. Прѣди възвираніето са чува шумъ. Този шумъ произлиза отъ това, дѣто въ мехурчетата има праздно пространство, което са напълня съ вода, които тѣ са прѣсватъ. Когато водата възври добръ, този шумъ липсва, защото паритъ тогава свободно улѣватъ. Колкото повече са продължава вреніето на водата, толкова ювече водата са обрѣща на пара и толкова по-скоро юдата въ сѣда са намалява, или извѣтря.

Ный казахме, че водата начева да ври на 80° граду-са споредъ Реомюра и на 100° споредъ Целзія. Нъ сичкитъ течны тѣла не възвиратъ при една и сѣщата тем-

перагура. Едни искать по-малка, други по-голъма топлина. Напримъръ спирта възвира на 63° , водата на 80° , живака на 280° , растопената сѣра на 352° . Има и такы-ва течности, които почевать да вржтъ при температура по-долу отъ нулата.

Твърдытъ тѣла са топжтъ и са обръщатъ на течны тѣла съ натопляніе; напр. леда са обръща на вода, сѣрата и кадая ставатъ течны. Растопяваніето на различнытъ тѣла става сжщо тѣй не при една и сжща температура, напр.

леда са.топи при	0°	среброто при	800°
мастьта " "	30°	медьта " "	840°
воська " "	50°	златото " "	960°
сѣрата " "	89°	жельзото	1280°
оловото " "	180°	платината	1400°
кадая " "	264°		

До сега само въглена е можилъ да противостои на най голъмата температура; и ако до сега ученытъ не сж могли да го стопягъ, тѣ обаче сполучиха да го умечгачъ.

Нѣкои отъ течнытъ тѣла са обръщатъ на пара и при долня температура. Налейте малко вода въ чашата и ѝ оставете на массата. Количеството на водата ще намалява, малко по малко, тѣй щото най-сетнѣ водата ще изчезне съвършено. Нъ кадѣ отива и на какво са обръща тази вода? Тя не може да премине прѣзь чашата, защото порытъ на чашата сж твърдѣ малкы. Водата тогава трѣба да са обръща на пара, която са прѣска въ въздуха. Ный не можемъ да видимъ водата какъ са прѣобръща въ пара, едно защото парата е невидима и друго, защото испареніето става полека. Това прѣвръщаніе на водата са нарича *испареніе*. Испареніето на водата може да ся усѣти съ слѣдующыя опытъ. Да налеиме на едно блюдо малко топла вода и да държимъ върху ѝ нѣкое тѣло, да рѣчемъ единъ ножъ. Тозъ часъ ный ще забѣлѣжимъ на ножа водны капкы, или влага. Воднытъ пары са подигатъ отъ блюдото и като посрѣщнатъ студеното ножче, пакъ са прѣвръщатъ на вода. Дѣ по-скоро са испарява едно и сжщото количество вода: на блюдото ли, или въ стьклото. Разумѣва са на блюдото. Въ стьклото водата са ис-

парява по-полека, защото повърхността ѝ не е голѣма, както въ блюдото, напротивъ лицето на водата въ блюдото е по-голѣма и за веднѣжъ са испарява повече вода. Сѣното, когато е на купни, изсѣхва по-полека, нежели когато е расхвърлено. За това, колкото по-голѣма е повърхността, толкова и испареніето става по-скоро. По сѣщото начало рызытъ изсѣхватъ по-скоро когато сѣ прострѣны, нежели когато сѣ сгнѣжты. Причината, защо рызытъ изсѣхватъ по-скоро на вѣтъра, нежели въ стаѣкты е твърдѣ проста. Вѣтъра постоянно поглѣща водата, които са испарява отъ рызытъ, и ѣ занася съ себе си; слѣдующытъ частицы на вѣтъра правятъ сѣщото и водата са испарява по-скоро въ въздуха, нежели въ стаѣкта, дѣто нѣма вѣтъръ. Когато праніето сѣхне въ кѣщи, парытъ оставатъ въ стаята и влажността на въздуха не позволява на рызытъ да изсѣхватъ скоро. По сѣщата причина въ гората бива влажно, когато въ сѣщото врѣме въ полето е сухо. Това става, защото листытъ на дърветата не прѣпушатъ слънчевытъ лучи и вѣтъра не може да проникне въ гѣстый лѣсъ. Калнытъ улици по-скоро изсѣхватъ въ вѣтровито врѣме, отколкото въ тихо. Когато идемъ, ный духаме за да истине ястіето. Не сѣ само течнытъ тѣла, които са испаряватъ; по нѣкогажъ това са случавя и съ твърдытъ; леда е единъ примѣръ. Оставете на открито мѣсто единъ късъ ледъ, и вый скоро ще видите, че вѣса му ще са намали. Това сѣщото са случивя и съ сичкытъ тѣла, що са топятъ. Опѣзи тѣла, които са скоро испаряватъ, са казватъ *улетливы*, а опѣзи, гѣ които испареніето става твърдѣ бавно, или съвсѣмъ го нѣма, са казватъ *неулетливы*. Спирта е новече улетливъ отъ водата; водата по-скоро са испарява отъ живаяа. Много отъ растителнытъ тѣла, като лениното и конопеюто масло са испаряватъ, загѣстяватъ и затвърдяватъ. Другы пакъ, каквото миндаловото и дървеното масло, не са измѣняватъ.

Ако си намокримъ рѣката съ вода и ѣжъ подържимъ на въздуха, ный осѣщаме студъ. Причината е тѣзи. Водата, като са испарява, занася съ себе си и часть отъ топлината на рѣката. Ако оставимъ рѣката си на вѣтъра, ный усѣщаме още по-голѣмъ студъ, защото испареніето

става тогава по-бържѣ. Тѣй сѣщо ако налейме на ржката си спиртъ, ный ще усѣтимъ повече студено; защото тѣзи тѣла сѣ твърдѣ улѣтливы. Когато дрехытъ ни сѣ мокры, тогава ни е студено, и ный добиваме хропотница или настинка, защото водата като са испарява отнася съ себе си топлината отъ нашето тѣло. По сѣщата причина не трѣба да спимъ съ мокры дрѣхы, нито да облачаме мокры рызы. Отъ тука слѣдва, че който са поти много, той по-малко му е топло. За да бѣде хладно лѣтъ, участытъ поливать съ вода. Дѣжда расхлажда лѣтъ въздуха, защото зема отъ земята топлината ѣ. Отколѣшныя хлѣбъ сѣхне, защото водата що са намира въ него са испарява. Който носи дрѣхы, който не прѣпушчатъ влага, у него дрѣхытъ често са измокрятъ само отъ ходяніето. Това става, защото пота тече по дрѣхытъ му и гы намокря. Въ влажнытъ мѣста температурата бѣва по-слаба, нежели въ сухытъ. Въ първый случай водата като са испарява, изстудява земята и водянытъ пары прѣминаватъ въ въздуха и го расхлаждатъ. Въ второй случай нѣма испареніе и земята, като са нагрѣва, прѣдава много топлина на въздуха. Подыръ излѣзваніето отъ водата ный усѣщаме студъ.

Веднажъ въ горѣщъ лѣтень день една дѣвойка си купи на пазаря гърне съ масло и го понесла на глава та си; на пѣтя са случило нещастіе. Маслото са растопило и потекло на главата ѣ. Дѣвойката съ плачь притекла до единъ свой познанецъ, който живѣлъ на близу, и му са помолила да я улесни въ злощастіето ѣ. Тогава познанеца ѣ отговорилъ: ахъ, драгая ми! Белкимъ незнаешъ ни едно срѣдство, за да не са топи маслото отъ слѣпцето? Като казалъ това зелъ бѣла кърпа, намокрилъ ѣ съ студена вода, обвилъ съ неѣкъ маслото и ѣ казалъ: « бѣди спокойна сега; бѣлата кърпа и водата ще запазятъ маслото ти.»

Когато нѣкоя часть на тѣлото болѣдува и гори, на това мѣсто турятъ намокрени кърпы; на главата туратъ вода и оцетъ.

Отъ изстудяваніето. при испареніето, въ горѣщытъ стрѣны сполучватъ да замръзятъ водата. Вливать вода въ глиняны сѣдини и гы турятъ на такова мѣсто, дѣто движеніето на въздуха е силно. Водата като са пропѣхва

прѣзъ шуплитѣ на делвйтѣ, испарява са, а отъ това и-спареніе температурата въ делвйтѣ са понижава и водата замръзва.

Когато е много топло, пчелытѣ постоянно носятъ вода въ кошарытѣ си и мокрятъ съ неѣ прѣградкытѣ на питытѣ си, каквото меда да са не растопява и питытѣ имѣ да са не съборятъ. Отъ това ный видимъ че природата, като има грижа за хората, не забравя и най-малкытѣ животинкы, нѣ и тѣмъ показва срѣдства противъ силното и вредно дѣйствиe на топлината.

8. Когато долемимъ прѣста си до собата, ный усѣщаме топлина. Да туримъ между прѣста си и собата късъ хартиа, топлината на прѣста ще намалѣе. Тѣй сѣщо ако земемъ термометра и го подържимъ до собата, живака скоро ще са издигне. Ако привѣсимъ между собата и термометра малко книга, ный ще забѣлѣжимъ, че живака тозъ часъ начева да са понижава, до дѣто температурата му стане еднаква съ температурата на околныя въздухъ. Слѣдователно, сѣка точка на пещьта испуща изъ себе си топлина по права линия. Това сѣщото забѣлѣжваме и като земемъ напр. нагорѣщено желѣзо или чаша съ врѣла вода; както желѣзото, тѣй и чашата ще испускатъ топлина по сичкытѣ страны; за това отъ който страна и да държимъ рѣката си около чашата, ный сѣкадѣ ще усѣщаме топлина. Топлината, който непуща нагрѣтото тѣло, прѣминава въ студеното тѣло, сир. това послѣднето ѣ поглѣща и става по-топло. Турете на массага врѣла вода, ледъ и други повече или по-малко нагрѣты тѣла. Подырь нѣколко врѣме сичкытѣ ще зематъ еднаква температура. Погорѣщытѣ тѣла, както врѣлата вода, ще даватъ на възъ топлина; по-малко горѣщытѣ, както леда, въздуха и дрѣ. ще поченатъ да ѣ поглѣщатъ.

Сичкытѣ тѣла иматъ свойство да испущатъ и поглѣщатъ топлината. Да земемъ единъ четвероугленъ сѣнджкъ, на когото една отъ странытѣ е покрыва съ сажды, другата съ тебиширь, третята грабава, четвъртата гладка. Да напълнимъ сѣнджка съ врѣла вода и да държимъ на сѣка страна по единъ термометръ. Ный ще видимъ, че въ термометрытѣ срѣщу гладката и бѣлата страны живака ще стои по-долу, откодокото въ другытѣ термометры. Отъ то-

ва можимъ да заключимъ, че колкото е едно тѣло по неогладено и колкото му е по-тъменъ цвѣта, толкова повече това тѣло испуска топлина. Ако отъ двата термометра, шара на единия намажемъ съ сажды, а другия оставимъ както си е, и ги подържимъ срѣщу сжщигъ страны на сжнджка, живака ще стои по-долу въ лѣскавый термометръ. Слѣдователно, и тука, колкото тѣлото е неогладено и съ по-тъменъ цвѣтъ, толкова по лесно поглѣща топлината, и наопжжи.

Това сжщото са доказва и по слѣдующій начинъ.

Да земемъ двѣ еднаквы стѣкла; едното отъ тѣхъ да обленимъ съ черна хартия, а другото — съ златна. Сетнѣ да напълнимъ двѣтъ стѣкла съ врѣла вода и да ги туримъ врѣзь нѣкой лошъ проводникъ, напр. врѣзь хартията. Отъ двѣтъ стѣкла трѣбаше да са отдѣля въ въздуха еднакво количество топлина. Нъ ако подиръ малко врѣме натопимъ термомѣра въ стѣклата, ный ще забѣлѣжимъ, че температурата въ тѣхъ не е еднаква. Въ стѣклото, което е покрыто съ черна хартия, водата бива по-студена, отъ което са види че спаданіето на температурата въ това стѣкло произлѣзва отъ това, дѣто то испуца по-лесно топлината. Напротивъ, въ другото стѣкло температурата на водата ще бѣде много по-горѣ, отъ колкото въ първото. Ако въ тѣзи стѣкла налѣйме студена вода и ги туримъ на слѣнце, подиръ малко врѣме температурата ще покаже, че въ покрытото съ черна хартия стѣкло водата е по-топла, слѣд. че това стѣкло е поглѣнало по-вече топлина отъ другото съ златный листь.

Подиръ залѣзваніето на слѣнцето, земѣтж и долнытъ частицы на въздуха истиватъ по-скоро отъ горнытъ; това става, защото черната земя като испуца по-лесно топлината, коѣто е получила прѣзь деня, истива по-скоро, и прѣдава това истиваніе на долнытъ катове на въздуха, които са долѣпять до неж. По тѣзи причина низкытъ дървета въ врѣме на есеннытъ мразове, по-вече страдаатъ, нежели высокытъ.

Водата възвира по-бавно, когато е въ новы, лѣскавы, нежели въ очернены, окадены и неравны сѣдове; това става, защото първытъ отражаватъ топлината повече отъ колкото поглѣщатъ. Въ чайницытъ и чашкытъ врѣлата во-

да не истива скоро, защото повърхнината имъ е лъскава. За да са стопи снѣга по-скоро насыпватъ върху му слажди. Лъскавитъ стѣны са натоплятъ лѣтъ по-забавно, нежели тъмнитъ. Желѣзнитъ собы стоплятъ толкосъ по-скоро стаята, колкото цвѣта имъ е по-тъменъ. Трѣвата нощъ истива по-скоро отъ водата, защото първата има повърхностъ не гладка, и слѣдов. испуща отъ себе си повече топлина.

Т. И.

ЧЕХИЯ.

*Земний рай то на полед ;
То ѣсть та красна земля,
Земля Ческа, — — —*

(ческа гимна : И. К. Тыл.)

В срьд срьднѣтъ на Европѣ лежи земя, която в исторіиѣтъ на народыты има значение от много големѣ важностъ в всяко отношение — това и най-врлти неприятелы на Славянството не могатъ отказа, — земя, която в землеописателно отношение ѣ центрум, срдце на Европѣ, на тѣзи най-просвѣщенѣ част земнѣ ; в политическо отношение была ѣ тая земя в всички вѣкове, а именно в така нареченытъ срьдны главно, боиште за всестраннѣ свободѣ на цѣл почти европейскый кръг ; в религиозно отношение пѣкъ была амвон (kazatelna) истиннаго Христоваго учениа.

Тая земя, която е оште и мост между европейскый запад и исток т. ѣ. действителен носител на западнѣтъ културѣ към исток ; тая земя, която всегда ѣ обрштала и обршта на себе вниманieto на цѣл почти свѣтъ, ради своиты разны отношения (токо рѣчи така, както — в политическо отношение — Черна Гора учудва тоя сжштый свѣтъ) тая земя, думам, с правыты свои жители има такава исторіиѣ, която редко бы нашла своѣѣ дружкѣ у другыты народы освѣен между славянскыты, от които с пълно пра-

во турям на прво място нашият Българский. Минжлото на тѣѣ земѣ с онова на нашѣтѣ има голѣмо сходство, а и в настоящем — поне в някои отношения — малко се различават. Тая земя ражда и отгледва люде по-вече от славянско поколение а такожде и истинни, правы, искрени и срдечны Славяни. Тая земя е принадлежност на Славянский народ, на наши братия. Тая земя, която е извор на всяко *истинно добро* за Славянството въобще а може бы за нас Българеты особно; тая земя, на коѣѣ то като изричамъ името неволно чувствувамъ некаквѣ си внутреннѣ радост и въсхыщение; тая земя, думам, коѣѣто треба всекѣй прав Славянин по-отблизу да познава, зашто то *големи* сѣ заслугыты ѣ за Славянството уоште и до сега малко сѣ ценени; много е достойна за внимание. (респективе народа) тая земя, която е *perla Slovanstva*, — а тая красна райска земя е — *Ческата земя, Чехия*.

Когато целъ разбранъ свѣтъ обрналъ внимание на тѣѣ краснѣ земѣ и оценява високо важностъ тѣѣ, колко по-вече нам, като Българе, като Славяне, се пада да знаеме за неѣѣ, за нейныты чеда, за своиты братия!

Чехия е отечество на много гении и има своиты великы мъжѣ, с които треба цело чело человечество да се гордѣе, а толкова по-вече цело Славянство. Ческѣй народъ има своиты Шекспировци. Гетовци, Шиллеровци, Руссевци, Тициановци. Рафаиловци, Модзартовци, Бетовеновци и пр. и пр. — има Чехия своего (а следов. и нашего, понеже сѣ Славяне) Коперника (Полякъ от ческѣй корен), Коменскаго, Гуса, Шафарика, Юнгмана, Палацкаго (оште е жив), Челаковскаго, Купецкаго, Ригра (жив), Пуркынѣ, Добровскаго и др. и др. мн. . . . Обаче знае ли Българина поне едно от тѣѣ послѣдны имена, или по-добре: да ли е чул Българина нѣгдѣ такова нѣкое име в живота си? — Това е въпросъ, на който с срдечнѣ болестъ треба да отговорѣ отрицателно, ако искамъ да кажѣ правото.

.....

За тѣѣ причинѣ подавамъ следуюшето кратко, така да рѣкѣѣ описание на ческѣтѣ земѣ най-напрѣд в географическѣй възгледъ, което слагамъ и мыслѣѣ да може да

служи като място (или субстрат) за по-нататъшни запознавания с исторіята и литературата нейна, както следов. и с литературните ѝ мъжъ, и въобще наши брата Славяны. —

Чехия въобще в политическия смисъл като «Корона» съдържа три земи: Собственик Чехия, Моравия и Силезия.

За сега обаче предмет на писмото ми е *Собствена Чехия*, която ще се помъча по възможности кратко и разборно да опиша вследствие три статийки:

I. ФИЗИЧЕСКА ЧАСТЪ; II. ПОЛИТИЧЕСКА ЧАСТЪ; и III. СТАТИСТИЧЕСКА ЧАСТЪ.

I. ФИЗИЧЕСКА ЧАСТЪ.

1. ПРОСТРАНСТВО.

Чехия има 944 четвърти мили.

2. ГРАНИЦИ И МЪСТОПОЛОЖЕНИЕ.

Чехия е обколена от вси страни с високи гори и планини, така щото можеме рече, че тя е естествена тврдина.

Ческата земя е подобна на четвероужгълник, на който крайщата токо рече гледат право към четирите страни на свѣта (т. е. Исток, Запад, Север, Юг).

Забележка 1. Чесити думат на своята земя «Cechy» = Чехы, ческа земя, Чехия. Дума «Cechy» има своето начало отъ (име) Чех, който дошъл отгаде исток в сегашна Чехия с своя славянский народ в петото столетие по Рождество Христово.

Нѣмски се нарича Чехия «Böhmen» = Бохемия или Богемия, което не е ништо друго освен «Böhheim», «Bojerheim», или «Bojerheimath», и значи отечество на Бохити (Боюве). Бохити или Боювети (Бохемци, Богемци) были народ Келтійский и живели в Бохемия сир. сегашна Чехия по-напред от Чехити.

Тия Келти (Бохы, Бохемци, Боюве) малко преди ели по Рожд. Христово были пропъдени (от тука се преселили в Бавария), из тях земя от Маркоманеты, които господарували и были в тях земя (сег. Чехия) до 5 столетие т. е. догдѣ дошъл Чех.

И до сега оште думат Нѣмцити (и въобще Евр-

пейцити) на Чеха «*ein Böhme*,» но не рядко также и «*ein Cech*,» което има обаче свое историческо значение. —

Чехия лежи между 30° и 35° источна дължина (като слагаме от остров Ферро), което е 9° и 14° ако слагаме от Парижский меридиан; после между 48° и 51° северна широчина (Феррск^a).

Ческата земя е $0^{\circ} 7'$ мили по-дълга от колкото широк^a; тя има граници:

На Исток: Моравия и Кладско (*Galatz*)

На Юго-Запад: Бавария.

На Северо-Запад: Саксония и Силезия.

На Юг: Горна и Долна Австрия.

От тука видиме, че Чехия е обиколена от вси страни с немски земи (с Немци), освен Моравия.

3. ПЛАНИНЫ И ГОРЫ.

Чехия е заградена оште с следуюштиты славны планины:

А. На Северо-Исток. *Судети*. Тия планины съдържават в себе най-высокыты ческы планины:

а) *Брконоше* (*Riesengebirge*), на които най-высокий връх се называ *Сніежка* (сравни снег), най-высока планина в Чехиѣ, около 5100/ стопы, стѣпки, крака, намира се на границиты между Чехиѣ и Пруссииѣ.

б) *Изерска* планина.

в) *Лужицка* планина.

г) *Кладска* или *Орлицка* планина и др.

Забележка 2. *Сніежка* е такава планина, на който като се искачине на върха представя ни се хубава панорама; за това постоянно ходят на ней хора да се наслаждават с погледа на краснѣтъ тѣзи природнѣ панорамѣ.

Б. Северо запад. *Крушны горы*. В тия планины се намира главный проход между Чехиѣ и Саксониѣ. Тая планина е богата с метали, плодородна и населена токо рѣчи чак до върха. Най-знаменит връх се нарича *сніежник*, высок около 2300/.

В. На Юго-запад. *Шумава*. Тая планина дели Чехиѣ отъ Бавариѣ и дели се на двѣ части:

а) Собственна *Шумава* и

б) Ческий лес.

Г. На Юг. *Смрчини*. Тиа планини сж куп от много врхове, които прават голем възел, из който се простират:

- а) Ческий лес (продължение).
- б) Крушни горы (продължение) и
- в) Дуринский лес.

Д. На Юго-исток. Ждарскы планины, които носят името си от града Ждар.

Забележка 3. Из Чехийк въобще има доста планины и равнины.

Най-пространни равнины има около Кралове-Градец (Кениггрец), Пардубиц, Колин, Часлав, Роуднице, Будејовице (Будвойе), Тркбоние и др.

4. ВОДА.

А. РЪКЫ.

Ческата земя има три главны рѣкы: Лабе (Елба), която е также една от главныты европейскы рѣкы; Влава (Молдава, Moldou); и Охарка (Eger-Eger).

1. Лабе извира из Крконошскыты горы при Силезскыты граници, приема водж от много рѣкы и рѣчици (както: Влтавж, Охаркж, Орлицж и др.) и се влива в Северно или Ниемско море.

2. Влтава извира из Шумаваж при Баварскыты граници, тече изначала към исток, после се обрщта на север, тече през сриед Чехийк дяляштиц ж на двие части: источнж и западнж.

Влтава ще воджтж на много рѣкы, както на Сазавж, Берункж (тая рѣка биеше главен фактор при ланското страшно и велико наводнение в Чехийк, което се начиня именно от 25-26 Майй), Лужницж (при Табор), Отаваж, Малшж, и при градец Миедник северно от Прагж влива се в Лабе.

Забележка 4. Рѣка Влтава, ако пыташь, е най-главната рѣка в Чехийк, ако и да се влива в другж (Лабе); и то за това, защото тя има по-длг ток от Лабе (в Чехийк разум.), по-длга е за плувание, както на салове, така и вапоры и пр. Особенно забележителна е Влтава в най-старыты паметници на ческжтж литературж (мыслиж рукопис Зеленогорский и Краловедворский) а в истори-

ческо отношение, рѣкл бых, Чеху ꙗ Влтава това, штото ꙗ Българину Дунав.

3. Охарка извыра изъ планины в Бавариѣ, тече приѣз Чехиѣ и се влива в Лабѣ при град Терезин, северно от Прагъ.]

ЗАБѢЛЕЖКА 5. Само двѣ ческы рѣкы: Сазава и Охарка не извырат в чesкѣтѣ земѣ. И двѣтѣ в Бавариѣ (извырат).

Б. ЕЗЕРА И РЫБНИКЫ.

Езера има в Чехиѣ малко и то около Шумава:

а) Черно ѣзеро;

б) Айзенштайнско, най-диво и нарича се такожде и Чертово ѣзеро (чортово, дяволско) и

в) Плекелштайнско, най-хубаво и най-глубоко от всичкытѣ ѣзера в Чехиѣ.

Един род ѣзера сѣ така называнити рыбники.

Рыбник ꙗ малко ѣзеро, искусственно ископано, което служи най-много за ловение рыбѣ, от гдѣто и имѣто му ꙗ утворено.

Рыбник ꙗ така направен, штото има одбывало, и кога се лови риба одбыва се водата, рыбника приѣсѣхне и така рыбата се лови като на сухо.

От рыбникыты по-забѣлежителны сѣ:

а) Рожмберскый (голем около $\frac{1}{9}$ четврт. милѣ);

б) Свѣт, близу при првый. И двата сѣ в Ю. Чехиѣ.

В. МИНЕРАЛНЫ ВОДЫ.

По цел свѣт сѣ прочуты ческыты минералны воды ради лечивѣтѣ или изцѣрителнѣтѣ своѣхъ силѣ.

От край-земѣ чак дохождѣт людѣ да приимат изцѣление от тыя воды; освѣен това на шишенца са продава но Европѣ чesката минерална вода.

Главны минералны воды в Чехиѣ сѣ:

а) Карловарскы бани (Karlsbad)

б) Теплицкы бани (Teplitz);

в) Маринанскы и

г) Франтишковы бани.

5. КЛИМАТ.

В Чехия климата е различен и то според геологическото и геоописателното нейно разделение.

Нормална топлина лете бива около 16.7° Р (т. е. според Реомюровый термомеръ) а нормална топлина зиме бива — 1.1° Р.

Най студено, както у нас в България, става в месец Леденъ (Януарий), най топло — в месец Червенец (Юлий).

По-силна зима от колко у нас че бива тука, то се разбира; защото е по-на север. — Зиме често пишат вестниците за измрзнали хора по къра.

6. ПРОИЗВЕДЕНИЯ.

1. Из царство животно забележителни сж в Чехия хубавы и силны коние, — говедата не сж до там —, но овце много добры, а особенно гжскы, с които много хора се поминуват.

Въ щелк сряднж и западнж Европж Чехия има най много дивеч за лов, каквото елени, срны, глици (канци, диви свиние), зайци, и пр. разны птици, дропли, диви гжскы, паткы и пр.

В рiekыты и рибникыты много рыбы от различен род.

Забележка 6. И от кедовиты животны не е лишена Ческата земя, както змии и пр.

2. Из царство растения има добро захере, особенно ржж, овоштка; лен, конопие, а най богата е Чехия с дърва за градене, които свалятъ най много отъ планинж Шумавж, и пр.

3. Из царство ископаемо нахожда се злато, сребро и то много, цин, олово, медь, и много железо и разны руды, както и сумма камены вжглишта. Соль купуват Чеситы из чуждинж, но вар (киреч, чesk. vápno) имат дома, както и добр мрамор, порцелановж пьрсть и графит, доста драгоценни камане и Ческый гранат, койго се намира само в Чехияж.

Забележка 7. Всъде в Чехияж а особенно в Прагж гдето сжм очевиден, пълни сж всичкыты тържища с

произведения и из тръты речени царства, и то в изобилие: дивечь, гъскы; растения разны, овоштка; — вкратце: всячко.

7. ПРОМЫШЛЕННОСТЬ.

В Чехиѣ цвѣти промышленностьта. Всичкы занаеты сѣ добрѣ, както сапунджулука, златарството, табаклъка, воденчарството и пр.

Най главно изделие Ческо ѣ стъкло, което държи прво мѣсто в целѣ Европѣ. Най важни изделия сѣ: платно сукно, разны димикатоны, и въобще изделия ленини, влени, памучни и сукнени отъ всякакъв род. После железни, тучови, стоманени и други изделия: порцеланови и камени сѣждове; разны хѣмически изделия, както сапун, свѣшты, бои, разны питиѣ, хартии, шикер, пиво добро и пр.; рѣжавици, капели и др. и др. Особенно в севернѣ Чехиѣ много цвѣти промышленностьта, та затова ѣ до толкова населена, штото почти 13—18 хыледы жители се падаг на една четвѣрт милѣ, пример, който неждѣ другѣ въ цѣлѣ Европѣ невидѣаме.

В Чехиѣ особенно книгопечатанието и литографството и др, под. сѣ въ цвѣтушто состояние.

8. ТЪРГОВИЯ.

При такъвѣ промышленность, както видиме от реченото по-горѣ, разумѣва се, че и търговиѣта трѣба да ѣ забележителна.

И наистина голѣма ѣ Ческата търговия. Тя не са ограничава само въ домашниѣт кръгъ, но откак удовлетвори домашныѣт потреби испраща суммѣ стокѣ различнѣ по цел почти свѣт. Така много изделия, като стъкло и др. ходѣт чак въ Кытай и Америкѣ; после: разны растения, овоштиѣ се прикарватъ въ Пруссийѣ, Англиѣ, Руссийѣ и другѣ.

И в Българийѣ недохождат малко Ческы изделия.

Но и домашниѣта ческа търговия ѣ значителна. Най знаменити търговскы градове сѣ: Прага, Либерец и Пльзень.

Най голѣма търговия се врти в Чехиѣ с дрѣва за граденѣ, шикер, стъкло, сукно и пр.

За да цвѣти търговиата най много помагат и многото
9. ПЪТИЦА И ТЕЛЕГРАФЫ.

Чехия е крѣтосана и пашарена с добры и много и-
скусно направени пѣтишта.

От Прага, като от центрум, има железници на вси
страны и посокы.

Забележка 8. Слѣдъ Англияж най първо в Чехияж
е направена железница в 1825 год.

Друмовети сж много добры и почти всждѣ право-
линейны.

Многото телеграфическы жици на вси страны отно-
сят и доносят извѣстия непрестанно и денем и ноцем.

10. ПОМИНУВКА.

От главныты поминувкы в Чехияж е также земледѣ-
лието, после разныты занаеты, търговиата, разны прави-
телствени и другы службы, книгопечатанието, писател-
ството, учителството *), комисионляжка и мн. др. —

На свършок на физическѣтъ часть вкратце ште каже-
ме, че Ческата земя отъ тѣхъ странж неште ни думж. —
Нашата Българска земя естествено е много по-плодоро-
дна отъ нежъ; но Ческата земя дава относително повече
изобилие за това, заштото искусно се обработва, на кое-
то служатъ най много земледѣлческытъ училища, които
ние немаме. —

С това свршваме првѣтъ си статийкж и пристѣпяме
към политическѣтъ или гражданскѣ часть. Н. П.

КАКВО НЪЩО Е СОЛИДАРНОСТЪ.

—0—

Отъ време на време въ езика на всѣкый народъ,
тѣй да кажемъ, са вкарватъ новы думы, нѣкога прерабо-
тены отъ другы отдавна познаты, а нѣкога заеманы отъ
иностраннытъ езыцы. Истина подобны думы не трѣба да

*) Върху учителството в смысл за поминувкѣ штж гледамъ
по-скоро да поговорж в нѣкож особиж статийкж в Българск. печат.

са употрѣбавать много-много както въ разговора, тѣй и въ писмо; но не трѣба тоже да са боимъ за да ги употребяваме тамъ, дѣто тѣ по-добрѣ отъ сѣка друга рѣчь, изразявать туй понятіе, което ный желаемъ да изразимъ.

Ето една отъ тѣзи думы не отколѣ влѣзла въ употребеніе: *солидарность*. Какво нѣщо е то? За много ненавыкнали на тѣзи рѣчь уши, тя звучи еще твърдѣ диво, когато между това *много* са вече успѣли съвършено да привыкнѣтъ на нея. Та че какво, ще попытаатъ нѣкои си, изразявали тя нѣкое ново понятіе? Не; но тя най точно отъ всичкытъ си предшественници означава нѣком отношенія на хората между себе си. На младытъ, като на бждѣщы гражданы, необходимо е да познавать тѣзи отношенія и да разбиратъ думата която ги изразява.

Думата *братство* показва на нравственната обязанность на всички хора: да обичатъ единъ другыго като братья. Думата *солидарность* ни говори за взаимната връзка на хората между себе си ради обща полза и леснота въ живота, за общата обязанность да работимъ дружно всички наедно, да живѣѣтъ единъ за всички и всички за едного. Ето що значи думата: *солидарность*.

Сега ако таквазь дума влѣзе въ езика и хване корень въ него, тѣй що вече не можешъ да я изгонишь, то значи — тя заслужва да си остане въ употребеніе. И тѣй да поговоримъ за солидарността. Понятіето що изразява тѣзи дума е отъ числото на таквызь, които колкото по-рано проникнатъ въ сърдцето на чловѣка, толкозь по-хубаво.

Предъ Бога ный всички смы — *братья*, слѣдователно всички смы равны. Предъ хората, предъ общество-то, предъ цѣлото чловѣчество, ный не смы всѣкога равны, но всѣкога всички смы солидарны между себе: отъ люлката еще ный смы солидарны съ челядта си; отъ училищнытъ чинове ный смы солидарны съ своитѣ другары, въ каквыто ще различни пѣтища да ны хвърли съдбата въ послѣдующый ни животъ.

Животътъ е една работа обща за всѣко поколение. Чловѣкъ никога не може сполучи за да остане самичкѣ, както и да са старѣе той за това. Нѣма ни една чловѣческа работа, колко и да ни са види тя ограничена, коя-

то тъй или иначе да не са касает до ближния му. Нъма таквазъ работа, която да може да са счита за работа на едного само, то естъ за работа безразлична за другытъ ако я вършж азъ, или безразлична за мене, ако я вършжтъ другытъ. Въ общый *хоръ* на чловѣчеството всѣкый отъ насъ не е повече отъ единъ гласъ, ако не единъ звукъ, една нота. Въ този великъ концертъ *солисты* не съществуватъ. Ако Богъ не бѣше искалъ хората да са *солидарны* по между си, то Той не щѣше да сътвори много хора, ами щѣше да направи единъ само единичкѣ въ своя родъ чловѣкѣ, то естъ нѣкое чудовище, на което да допусне съществуваніето не было угодно на божественната премъдрость.

Дѣто не сж по малко отъ двама чловѣцы, тамъ е общество; а дѣто е общество, тамъ има солидарноста на интересытъ.

И тъй, борбата на чловѣка съ живота, никога не бива единъ за единъ, и егоистытъ, старающыи са да са уедини, никога не успѣва въ това. За каквото и да са залови, до всичко той ще бжде само часть отъ цѣлото. Неговата сждба ще бжде свързана съ сждбата на другытъ.

«Каква работа имамъ съ другытъ? Азъ не щж да ги знамъ?» Тѣй ни говорятъ — помислите злытъ? Не, тѣй говорятъ просто глупавытъ.

«Каква работа?» Та ный безъ да щемъ работата ни е съ всичко, което са касает до интересытъ на нашія ближень. Видимы ли, невидимы ли сж веригытъ, но отдѣлный чловѣкѣ е прикованъ на чловѣческото общество. Въ дѣйствителный животъ нъма Робинсоновцы, живѣющыи усамотены въ пустынны островы.

Често сравняватъ живота съ битвата; да прибавимъ че тѣзи битва са захващатъ отъ класса, отъ училищныгъ чинове. Само непріятель никакъ не е тамъ, дѣто го выи помислите. Въ живота непріятель чловѣку не е чловѣкѣтъ, въ класса непріятеля на ученика не е съученика му.

Училищный классъ е полкъ, който излѣзва на юходъ противъ общыя врагъ, *невъжеството*, за завоеваніе на общото благо, знаніето. Но колко ученицы забравятъ това!

Нема войскарить, които отивать заедно на бой, бивать непріатели единъ другому? Никакъ не, никакъ; напротивъ тѣ сж другари, стараючи са твърдѣ внимателно да съгласѣтъ усилията си и даже тѣлеснытъ си движенія за общата безопасность, обща отбрана, обща слава. Солдатытъ отлично проумѣвають, че силата е въ съгласіето, че единъ солдатинъ отговаря за другыго, че человекъ е солидаренъ за человекъ; тѣзи дума тѣ или іж знаѣтъ или не, но съ работата тѣ сж проникнжты цѣлы цѣленички.

Ако бы, въ кой-да-было полкъ, нѣколко солдаты, повече самолюбивы, нежели разсждителны, захванжтъ радостно да тріѣтъ рѣцѣ при вида на своитѣ уплашены или неопытны другары, и то само и само, защото за самытъ тѣхъ ще бжде по-лесно да са отличать съ храбрость между страхливковцы и невѣжы въ военната работа, то вый навѣрно щѣхте да кажите: «Ето глупавы и гламавы солдаты, твърдѣ измамены въ своитѣ смѣтки!» А тѣ не могѣтъ, при всичката си храбрость, да замѣнжтъ съ себе цѣлата войска; въ първото сбиваніе непріательтъ ще ги смачка и надроби на късове, защото тѣ сж твърдѣ малко. Тогазъ тѣ ще познаѣтъ — но вече твърдѣ късно — че намѣсто дѣто са радвахж за слабостята на своитѣ ратны другары, по-добрѣ щѣше да бжде да са постараяхж да подигнатъ духа имъ, да ги насърчатъ и научатъ какъ да употребявать оръжіето си.

Подиръ това азъ ще ви кажъ, че нелѣпото на война е нелѣпо ввредѣ.

Между художницытъ, промышленницытъ, ученытъ и литераторытъ има не малко хора разсждаючи сжщо тѣй, както тѣзи глупавы солдаты. Въ хората отъ своето занятіе тѣ гледать само противницы, на които желаятъ всевъзможны несполукуы, тѣй що собственыи имъ успѣхъ да бждеше по-втрень. Тѣ гледать да сполучать незавидното онуй преимущество: да бжджтъ първы между смѣта, ни за нищо неспособны.

Така прекрасно разсждать ввредѣ, даже и въ учебнытъ заведенія.

«Въ нашій классъ са учжтъ «презъ купъ за грошь», ми казваше веднѣжъ единъ ученикъ. Толкозъ по-хубаво

за мене. Чрезъ това азъ, безъ особито и голѣмо старанье и прилѣжанье, въ нынѣшната година ще излѣзж първъ и ще получж наградж.» Не е ли истина че туй *толкозъ по-добрь* и, че лесно ще получи награда е само защото всички други ученицы сж лѣнивцы и гламавы?

Да бждете по-силны отъ всички въ такъв классъ, дѣто другитъ сж само слабы — развѣ то значи че сте силны? Не! не! то значи че сте само по-малко слабы отъ другитъ. А развѣ то е нужно? Не! нужно е не само да са сочж, а на работа да бждж silentъ.

Единъ полкъ за да бжде добъръ и якъ, единъ класъ за да бжде добъръ и напръдѣченъ, едно общество за да бжде силно и отлично, нужно е всички му членове да са държатъ яко единъ за другы, нужно е всички да са трудѣжтъ, щото вината на всички да поддържа и уголѣмява силата на всѣкыго.

Нужно е единодушіе между солдатитъ и офицеритъ, между ученицитъ и учителитъ, между членоветъ и управителитъ, ако са иска щото полкътъ, классътъ или обществото да можахж да станжтъ отличенъ всѣкы въ своята работа.

Жизненный бой не е двубой (дуель); той е общо сраженіе, въ което трѣба да участвувать всички, ако и-скать да са наслаждаватъ съ радоститъ и ползытъ на истина побѣда всички.

Ако бы Христофору Колумбу не бѣше са удало да смири въстаніето на своитъ спѣтници и най-послѣ да ги принуди да слѣдвать съ него къмъ този Новъ Свѣтъ, който търсяше неговый геніаленъ умъ, ако бы той самычкъ само пристигнаше на брѣговетъ на Америка, то ный не щѣхмы да знаемъ може бы даже името му, а вече за Америка щѣше навѣрно да е потребно за да са открыва изново.

Колумбъ отлично разбираше всичко това. Ако той употреби всички усилія за да завлѣче съ себе слѣпнѣтъ си и неблагоприятны другари, които не му оцѣнявахж генія, то бѣ именно защото знаеше, че побѣдители самичкы не бивать, че славата е слава само тогазъ когато има съ кого да са раздѣли, и че чедовѣккъ който работи само за себе е — нищо. Ако Колумбъ завладѣ за Старый Свѣтъ,

Новый Свѣтъ, то бѣ именно за това, защото са стрѣмѣше къмъ истинна цѣль: да разшири предѣлытъ на умственый свѣтъ.

Всѣкой отъ насъ е такъвъ същъ Христофоръ Колумбъ въ своя кръгъ. И ний сме призваны на това — за което и той: да прибавимъ що-годъ ново на това, което е было извѣстно до насъ, да дигнемъ напредъ нашій корабъ въ областта на знаніето. Този дългъ лежи еднакво на всички плавающы на кораба, отъ най-долный кораберъ до адмирала, отъ новобранецъ до ветерана, и този само изпълнява честно своя дългъ отъ този прехубавъ дългъ, който са грыже най-много преди всичко за спасеніето на кораба, носящъ цѣлото челоуѣчество.

ВЕЛИЧИЕТО НА ОКЕАНА.

(Изъ Гартвига: Богъ въ Природата.)

—0—

Могущъ и великъ е океантъ, който опасва земното кълбо! Дѣ да са потърсѣтъ началото и края му? По вси поясы на земята разлѣли сѣ са неговытъ воды, и материцытъ подобны на островы, подигать са изъ необъятната му пазва. Деньтъ и нощта, зимата и лѣтото въ едно и същото време царувать по различнытъ му краища. Слънцето вѣчно му са усмива съ руменытъ зары на утренята, вѣчно го милва съ прощалнытъ си зары на вечерята. Брѣговетъ на океана сѣ нѣйдѣ накытены съ лѣсове отъ палмы, а нѣйдѣ окованы съ ледовины, нестопляваны никога, тукъ на страшно-издигнатата му повърхность реве ураганъ, тамъ — водытъ му си почивать мирно и ни най малкъ вѣтрець не поклатва кристалната му гладкость.

Кой ще преброи народытъ, които обитавать на брѣговетъ на океана? Кой ще постигне безкрайното разнообразіе на живота, който са скрива въ неговыты дълбочины? Пустынята, по която съ недѣли са скыта умореный отъ жежда керванъ, горытъ и планинытъ, които подигать къмъ небето своитѣ съ снѣгъ покриты върхове

— всичко туй е малко и нищожно въ сравненіе съ гръмаднѣй и могущъ океанъ.

На величественнѣтъ размѣры на Океана съотвѣтствува и неговата все-прѣсна старость: въображеніето нѣма сила за да ны доведе до поражданіето му. Нынѣшнѣйтъ материкъ на всѣдъ върху себе носи слѣды отъ морско дѣно, а колко ли материка и островы е потопилъ океантъ въ теченіе на безбройнѣтъ вѣкове, колко ли пѣтя той е премѣстѣлъ своитѣ граници? До безкрайностьъ разнообразны, живы същества сѣ са пораждали и погынвали въ него, едни подиръ други; той е былъ свидѣтель на поражданіето и погынваніето на *трилобитытъ*, *аманитытъ* морскытъ звѣзды, и на *исполинскытъ гущеры*. Какво не бы ни расказалъ океантъ за отколѣшнѣтъ заминжлы времена, за измѣнчивостыж и петрайностьта на всичко земно, ако можамы да разберемъ дивната му епопея!

Колко време е трѣбало да замине до първото появленіе на органическѣй животъ въ Океана, до поражданіето на първѣй *моллюскъ*, до развитіето на първото водно растеніе. Мѣститая старость! Преминжлото и бѣдущето му сѣ еднакво безиредѣльны: Океантъ, който е съхранилъ въ себе толкозъ животны видове, ще преживѣе и человекъ, и всичко съвременно на человекъ. Ще преминжтъ безбройны тысячелѣтія, нашето мѣсто на земята ще замѣстѣтъ може бы, други, по-высокы същества, а въ океана, както и по старому, все пакъ ще си са отразяватъ златнестытъ румены зари на вечерното слънце, по старому ще са набиратъ по него мрачнѣтъ облацы и ще вълнуватъ неговата повърхность. Всичко, което са ражда въ океана, всичко на което той дава животъ, старѣе и умира, а самъ той остава си въ вѣчно движеніе, въ него все тѣзи неопадважща, юношеска сила, каквато е ималъ и при първата заря на миросъзданіето. Такъвъ и ще пребѣде той вѣчно — до когато оживителната слънчева заря освѣтѣва и стоплюва земята.

Изброилъ ли е нѣкой всичкытъ благодѣнія на океана, хранителя на цѣлыи органическѣй животъ на земята? Той храни рѣкытъ и изворытъ, изъ пазвытъ му са подига освѣжителната роса, плодотворнѣй дѣждъ. Пресѣхне ли той, и земята ще са обѣрне въ грѣмада на развалины.

въ пустошенъ и безжизненъ хаосъ. Нему сме дължны ний за великолѣпето на лѣсоветъ, за прѣсната зеленина по лѣкытѣ и по пріятно вълнущата са пива. Неговытѣ влаги са преобрѣщатъ въ селдиты системы на безбройны животны — на пчелата, която ни дава медъ, на птицытѣ, които съ своитѣ пѣсни оживяватъ нашитѣ лѣсове, на домашныитѣ ни животны и др. Тѣзи сѣщтата влага на океана служи за источникъ и на нашя собственъ животъ; тя го обновява и освѣжава.

Океантъ неотдѣля народытѣ единъ отъ други, както сѣ мисляли старытѣ неопытны въ мореплаваніето; напротивъ, той ги съединява съ благодатнытѣ врьски на търговіята. Безбройны флоты прошерватъ неговытѣ воды, като разнасѣтъ прозведеніята отъ всички поясы, като доставятъ на жителитѣ отъ студения сѣверъ плодоветѣ отъ тропическытѣ страны, на жителитѣ отъ горѣщия поясъ — произведеніята отъ трудолюбивытѣ рѣцѣ на сѣвера.

А съ развѣтіето на търговіята, и цивилизаціята са распространява отъ една часть на свѣта въ друга, по широкыя морскы пѣть. Гражданственността преди всичко е процвѣтала на брѣговетѣ на морето, и сега тя е най-много развѣта въ прибрежнытѣ страны. Близо до откритото небе чловѣкъ усѣща себе си по-свободенъ, по-добъръ; отъ дѣйствіята на прѣсний въздухъ гърдытѣ му са распалятъ и по-скоро обыкаля по жылытѣ му кръвьта; видѣтъ на морето разширява умственый му небосклонъ, укрѣпява въ него създаіето на собственото му достоинство. Сладостна е тогазы за чловѣка мыслѣта, че морето съ вситѣ си съкровища принадлежи на тогози, който е силенъ и смѣлъ, че кждѣто и да занесѣтъ кораба му морскытѣ вѣчно измѣнчивы вѣтрове, въ безопасно ли пристанище, или на остъръ подводенъ камъкъ, само мъжествената борба съ сѣдбата може му достави богатъ источникъ за наслажденія.

Тѣзи сѣщтата могуща сила на всеобщето тяготѣніе (gravitation) на която, като са повинуватъ звѣздытѣ движатъ са, а планетытѣ са обрѣщатъ около слѣпцето по неизмѣнный пѣть, тѣзи сѣщтата сила — дѣйствува и на вѣчно подвижнытѣ вълмы на морето.

Да излѣземъ на брѣга на океана да са порадвамы на

хубавото играніе на вълнитъ му. Съ тихъ шумъ тѣ на-
лѣгатъ брега, който се превраща въ вълнующа са водна
повърхность, а шумното морѣ все още са подига на вы-
соко и високо. Но ето — като отъ нѣкоя невидима рж-
ка неговото стръмительно движеніе са възпира; тегли са
назадъ, тѣй лека-полека както по-напрѣдъ напираше на
брега; нѣколко часове — и ный пакъ отивамы по сухо
тамъ, дѣто малко по-напредъ са плакняхж вълнитъ му.

Тѣй съ вѣчна правилность са редувать приливтъ и
отливтъ; и както ный са наслаждаваемы на туй прекра-
сно явленіе по бреговетъ на нашитъ моря, сѣщо му са
радвать и безбройны народы по вси брегове на океана,
който опасва земното кълбо; Ескимосътъ на ледяный брегъ
на полярното море, Отаитянинътъ на южното море, Австра-
лецътъ, Индусътъ, Аравканътъ — въ подножіето на Ан-
дытъ и Китайцытъ — на брега на Тихія Океанъ.

С. С. Бобчевъ.

Ц-градъ, Сарай-Бурну Мартъ 1873.

Книжевность.

—о—

Извѣстниятъ въ обще-славенскѣтъ книжевность, а
най вече въ Българскѣтъ и Сръбскѣтъ, Археологъ Сте-
фанъ Верковичъ, заселенъ отъ много врѣме въ Съръ, о-
свѣнь многото и разны монетны антики и други подобны
древности що е събралъ до нынѣ и прикѣталъ отъ «зж-
бътъ на времето», събралъ е и прѣди врѣме издалъ и е-
динъ книгж “Пѣсне Македонскы Бугара“, отъ Сърското
окружіе най вече, които сж единъ изобиленъ изворъ за
издирваніе на нашѣтъ старинж както въ языкословно тѣй
и въ миеологическо отношеніе.

Нѣколко години слѣдъ изданието на тѣзи пѣсни г.
Верковичъ открилъ, все пакъ по тѣзи по край-Родопскы
мѣста, другы нѣкои стары пѣсни Българскы, въ които ся
въспѣвало прѣселеніето на нѣкой народъ “отъ крайнж
земж“ (мысли ся да е Индіж), основапіето на първобыт-
натж свѣтскж цивилизаціж, въ когжто ясно ся исказва

участіето на Орфея а) древніиъ пѣвецъ, споменуванъ отъ старыѣ гърцы като тѣхенъ поетъ, а когото г. Верковичъ, на основаніе на тѣзи пѣсни, искарва да е Славенинъ, житель на Тракийъ и отдава на Славеныѣ тѣзи славнѣ въ княжевный свѣтъ личность, похытена и подсвоена, както и много други, отъ гърцыѣ.

Понеже открытіето на първѣтъ за това пѣснь съ-впадало съъ станжлото етнографическо Изложеніе въ Москвѣ, г. Верковичъ не пропустилъ да испрати тѣзи пѣснь до Настоятелството на Изложеніето; а то отъ своѣхъ странѣ видѣло за добръ да ѣ издаде на свѣтъ и въ рус. прѣводъ. Въ това врѣме и нѣкои отъ Сърбскыѣ журналы

а) Орфей, споредъ грьцкыѣ свѣдѣнія, былъ Тракиецъ родомъ, сынъ на Ягора царя Тракийскаго и на Беровѣтъ дщержъ, и живѣлъ около 1255 години прѣди Христа. Младъ еще той зель участие въ походѣтъ на Аргонавтыѣ, но доживѣлъ и до свършеніето на Троянскѣтъ войнѣ. Той много съдѣйствовалъ за опытноснѣнето на Гърцыѣ и за въвежданіето на общественныйѣ животъ между тѣхъ, като укротивалъ дивыѣ имъ нравы съ музыкѣтъ и поезіѣтъ, отъ това и сѣ останѣли между Гърцыѣ дивни расказы за чудесіѣтъ на неговѣтъ свиркѣ, подобны на които ся срѣщатъ у насъ въ прикаскѣтъ за «Божій Сынъ и за свиркѣтъ му». Орфей прѣвъ е въвелъ у Гърцыѣ употрѣбеніето на свиркѣтъ и на мелодическыѣтъ първыѣ гласъ, (по черковнѣтъ музыкѣ), които не гы е имало у Гърцыѣ по-напрѣдъ, и които сѣ и днесъ признати за собственность на Славеныѣ и особенно на Българыѣ. — Всѣкыѣ почти Българскы пѣсни ся пѣѣтъ на първыѣ гласъ и у никой народъ, до колкото ный знаемъ, употрѣбеніето на свиркѣтъ не е тѣѣ общо както у Българыѣ. — Отъ Орфеевыѣ пѣсни има спазены у Гърцыѣ 1) *Аргонавскыѣтъ пѣсни*, 2) до 80 разны *Воспѣванія* (химны), 3) *Уломчицы*, 4) нему отдаватъ и пѣснитѣ въ които ся говори за *Камнѣтъ и за тѣхныѣтъ дѣйствиѣ*, еще и *Прѣдѣщанія* нѣкои за *землетресеніята*. — Въ баснословіята за него ся говори че съ свиркѣтъ си и съ желныѣтъ пѣсни за женѣ си, когато умрѣла, умилоствивилъ Плутона, богътъ на Ада, та му дозволилъ да слѣзе въ Адъ и да ѣ земе назадъ; но той не былъ честитъ да ѣ изведе на бѣлъ свѣтъ. За смъртътъ му по общето мнѣніе е че го раскѣсали тракийскыѣтъ жены, защото искалъ да гы отучи отъ празнуваніята на Бахуса.

прѣпечахъ тѣзи пѣснь, а въ нѣкои ся явихъ даже и разсѣденія върху важностьѣ на открытіето. Нашійтъ печатъ, ако и увѣдоменъ съврѣменно съ другитѣ за това откритіе, по-малко отъ причины инакъ уважаемы а повече по невѣденіе, не даде никакъвъ гласъ и не проговори нищо за това, когато чуждитѣ учены показахъ повече ревность въ придирваніето на това нечакано открытіе. Извѣстенъ за тѣзи вече издаденъ пѣснь за Орфеѣъ, както и за други еще подобны неи, френецьтъ филологъ Емилиѣ Бурнуфъ, директоръ тогазь въ Нансы, испраца нарочно такожде ученаго г. Алберта Дюмонта, да ся срѣщне съ г. Верковича и да испита изблизу до колко могатъ да иматъ историческѣ важность тѣзи устни паметници на българскѣ словесность. Пратеныйтъ, като отивалъ за Съръ, минува прѣзь Бѣлградъ и тамъ намѣрва прѣннеъ отъ реченытъ пѣсни у вѣщыйтъ славенскый филологъ Я. Шафарика, пратены нему отъ г. Верковича на разсмотреніе. Като пригледалъ тѣзи пѣсни г. А. Дюмонтъ и ся разговорилъ върху тѣхъ съ г. Шафарика, направилъ, както ся научаваме, едно доста ласкателно оцѣненіе за съдържаніето имъ въ писмото си до г. Бурнуфа, напечатано въ булетина на френското училище въ Атинѣ, дѣто той е днесъ директоръ б)

б) Споредъ мнѣніето на г. Верковича въ тѣзи народны Българскы пѣсни, спазены еще отъ языческото врѣме на Българитѣ, ся говори за прѣселеніето на нѣкой народъ (за който той мысли да е Славянскыйтъ) отъ крайнѣ земѣ (и Г. Верковичъ ся чуди да ли е Индіѣ) на бѣль Дунавъ (Г. Верковичъ мысли че не ще да ся разумѣва тукъ Европейскый Дунавъ,) и какъ ся е основала първобытната свѣтска цивилизаціѣ, сирѣчь изнамѣрваніето на оралото, корабитѣ, мѣкото съ сиреніето, азбуката и други. Въ много отъ реченытъ пѣсни ся повтаряло ясно и положително че старыйтъ Тракийскы пѣвецъ Орфеѣ е съществувалъ въ врѣмето на основаніето на първобытнѣтъ цивилизаціѣ и че е былъ единъ отъ нейнытъ първы основатели и двигатели и най-вече до колкото ся отнася до пѣснѣството и сврката. За г. Алберта Дюмонта казувать че, като ся отзивалъ твърдъ благоприятно въ нѣкой отношенія за открытіята на г. Верковича, намѣрвалъ нѣкои отъ мнѣніята му като попрѣкалены малко, и една отъ прѣчкытъ що срѣщалъ той да приеме мнѣніето на

Отъ своѣхъ странъ г. Шафарикъ насърчилъ Верковича да побърза да издаде на свѣтъ все що има събрано по тѣзи часть и да го придружи съ френскій прѣводъ, за да могатъ по-лесно и по-добрѣ да разбержатъ съдържаніето имъ и иноязычнытъ филолози. И по това поканваніе и насърчаніе г. Верковичъ извѣстява днесъ, че като былъ че-

г. Верковича за Орфея было това, че той, г. А. Д. знае че буквата *ф* (въ името на Орфея) е несвойствена на Славянскытъ нарѣчія.

Ный не сме видѣли туй писмо на г. А. Дюмонта и не знаемъ навѣрно какъ ся изражава той за това, като приемамы обаче заблѣжкѣтъ му колкото за буквата *ф*, че тя наистина е несобствена на славянскытъ язици, има да му противузаблѣжимъ на срѣщю това че, звукътъ *ф* въ думата Орфей ся е образувалъ испослѣ подъ влияніето на грѣцкытъ и латинскытъ языкъ връзь славянскытъ, както въ тѣзи дума така и въ много други отъ чистъ слав. корень думы. А собствено името Орфей трѣба да е было Орпей, и тѣй може да ся е произнасяло то прѣди да ся фетирува гласътъ на *п*-то чрѣзь влияніето отъ грѣцкытъ языкъ и най-вече по тѣзи страны. Русситѣ и днесъ произнасятъ *Степанъ* вмѣсто Стефанъ, а Сърбитѣ и повечето отъ Българитѣ селены изговарятъ Стеванъ и Стево, когато повечето гражданы изговарятъ чисто Стефанъ, Стефо и Стефо. Въ спазенытъ у насъ имена, споменуваны при отправленіето на нѣкои простонародны чародѣянія и баянія, ный срѣщамы името *Ортунъ* или *Орпенъ*, за което мыслимъ да има нѣкое сродство съ името Орпей или и да е сѣщото, а това не е никакъ и странно при толкозь распространенытъ расказы за чаробнытъ дѣйствія на Орфеевѣтъ, или по-право Орпеневѣтъ, свиркѣ, както и на самага него. Ный виждамы въ врѣмена много по-късны, че Българитѣ сѣ нарекли чародѣй и пѣвца Бояна, Симеоновътъ сынъ; а еще и за Виргилія е сѣществувано едно таквовъ мнѣніе у съвременныцѣтъ му.

Но като е рѣчь за буквѣтъ *ф* ный не ще пропустимъ да заблѣжимъ едно нѣщо, което може да послужи за доказателство противъ онѣзи конто, основаваны на историческытъ свидѣтелства, примать че старытъ Македонцы не были Гърци, но ги искать да сѣ праотци на днешнытъ Арбанасцы или Ариауты. Старытъ грѣцкы писатели заблѣжватъ твърдѣ ясно че древнытъ Македонцы не можали да изговарятъ буквѣтъ *Ф*, но ѣкъ изговаряли като *В*, напр. вмѣсто *Ференики*, изговаряли *Вереники* и др. тѣй сѣщо както селенытъ наши Българи и венчкы почти Сърби не могатъ и не изговарятъ *Ф*-то о-

ститъ да събере доволно още такъвъзъ стары българскы пѣсни отъ прѣдъ историческото и языческо врѣме на нашитѣ дѣды, които могатъ да развѣтлятъ и обяснятъ тъмното прѣминжло на нашій родъ, що живѣе по наричанийтъ Тракійскый полуостровъ, прѣдприима, споредъ съвѣтътъ на г. Шафарика, да ги издаде ведно съ френскый имъ

свѣнь като В. и казвать *Совія* вмѣсто *Софія*, *весъ* вмѣсто *фесъ* *Вилипъ* вмѣсто *Филипъ* и др. Сега какъ могатъ да сѣ были гръци или Арбанаси този народъ които не сѣ можали да изговарять буквата която е почти отличителна черта на гръцытѣ и арнаутытѣ? На това ще приложимъ че имената Филиппъ, Александръ, Аристотель, записаны у гръцытѣ като имена на Македоняны, не сѣ македонскы но сѣ погръчаны отъ македонскы, споредъ вѣчныйтъ обычай у гръцытѣ да погръчвать почти всяко име и названіе на мѣсто, на което значеніето разбирали и което прилгало да ся погръчи съ промѣненіето на нѣкоякъ буквѣ, споредъ свойството на звуковетѣ въ гръцкый языкъ. Ный сега видимъ какъ селото *Каликъ* (отъ калъ) Гръцытѣ го наричатъ *Каликиѳион*, селото *Броде* наричатъ *Вронти*, а кой знае да ли и названіето *Ференики* не произхожда отъ славенското *Вереница*, защото названія на села съ туй име има въ Българіи доста, а съ *Ференики* у Гръцытѣ не срѣщамы твърдѣ. Гръцытѣ не сѣ прѣвождали само онѣзи имена на които не сѣ разбирали значеніето или които сѣ были вече въ общо употребеніе. Тѣй ный срѣщамы не погръчено името на Македонскыйтъ царь *Карана*, името на Александровжтъ сестра *Къна* и на градтъ *Пелла*; първытѣ двѣ зашто не ги разбирали, а третето зашто было вече въ общо употребеніе. И могатъ ли гръцкытѣ филолози да произведжтъ отъ гръцкы тѣзи три имена както ги пишжтъ? *Къна*, споредъ както ся пише по гръцкы съ *ипсилонъ*, което ся посрѣща съ нашето *ж*, *з* и *ы* е нашето *Къна* или *Къна* (мѣжк. Кънчо), а по гръцкы не ше каже освѣнь *кучка*; ный мыслимъ че Филиппъ, какъвто го приказвать гръц. историци, не бы кръстиль дщериѣ си съ туй име. — На този часъ ный ся осъщамы еще за двѣ стары македонскы думы: *авеносъ* (цвѣте) и *киосъ*, първото е цвѣтътъ *невъль*, по формжтъ на старото отрицателно *а*, спазено и до днесъ въ думытѣ *авенъ* т. е *явенъ*, *абъла* и *лбъла*, *аме* и *аме*, *Асьнь* и *Ясьнь*; *киосъ* не е освѣнь *кй* или *чй*.

Всичкы гръцкы писатели подгвърдявать че Македонія была населена първоначално отъ Тракійци и Илирійци, както и днесъ е

прѣводъ, отъ които и прѣвѣтъ колж отпечатанж ни е и пратилъ за да видимъ какъ ще станжтъ.

Споредъ казваніето на г. Верковича, той ще печата за сега до 20,000 стиха все отъ таквызи стары пѣсни, съ прѣводѣтъ имъ на френскы; отъ тѣзи пѣсни 16-тъ хыледы говорятъ за прѣселеніето на нѣкой великъ народъ и за вдвореніето на първобытнжтъ цивилизаціж, а 4-тъ хыледы стиха — за царя Александра Македонскаго в). Тѣ ще ся печататъ на свезкы, всякж свезкж състояща отъ 30-35 *аколы* (печатни листовѣ), на осминж въ голѣмъ

населявана отъ Българи и Албанци, но каквы сж были тѣзи Тракийци и какѣвъ языкъ сж говорили? Споредъ Геродота (1400 години прѣди Христа) въ странжтъ която е была доста близу до столицатж на Македоніж и коимто той нарича *Акти 1)* (близу до Светж Горж отъ къмъ Солунъ), жителитѣ говоряхи размѣсено тракийскы и грѣцкы; а това явно свидѣтельствува че тракийскитѣ языкъ е былъ другъ отъ грѣцкитѣ, но какѣвъ е былъ? Въ тѣзи странжтнй и днесъ виждамы да ся говори такожде размѣсено грѣцкы и българскы. Отъ завчера, ний добрѣ помнимъ, срѣшнжхмы въ единъ отъ грѣцкитѣ писатели (но не забѣлжхмы да му приведемъ тука името сега) да казва че въ Тракийж и именно по тѣзи мѣста отъ дѣто былъ Орфей казували на воджтъ *вида* и *веда* вмѣсто *идор*. 2)

в) Въ моитѣ сбиркы отъ пѣсни има доста много отъ языческо врѣме, но до сега не ми ся е случало да запишж пѣсень въ коимто да ся поменува нѣщо за Александра Македонскаго. Помвѣж обаче добрѣ че баща ми, който бѣше съвършено бескниженъ но добъръ пѣснопоецъ, пѣше нѣкаквы пѣсни въ които споменуваше името *Великж Александрж*, а отъ съдържаніето до толкози ми ся мѣржѣ прѣзъ умѣтъ, че той ималъ братъ другъ нѣкой юнакъ който отишелъ да го търси, защото го ималъ загубенъ. На бащж си на живота азъ не знаяхъ отъ каквж сж важность народнитѣ пѣсни и не записахъ нищо, а отъ тогазъ не ми ся е случало да чуж нѣщо подобно.

1) *Акти* е все едно мыслимъ съ кжтж по прѣмѣстваніето на гласнжтъ напрѣдъ по свойство и обычай у Грѣцитѣ, когато думата започенва отъ съгласно, и тѣй отъ кжт става акт, и *акти*, както и отъ *лѣсъ*, а *лсъ* и *алсось*, което осъ не е освѣнъ старый членъ срѣщанъ и у насъ въ *си* и *съ* или *зи* и *зъ* отъ мѣстоменіето *се* и *сѣ*. 2) Сравни и названіето на животното *видра* и на водоноснитѣ *сѣдъ* *ведрица* и *ведро*.

форматъ. Всичкитъ стихове съ фр. прѣводъ може да възлѣзатъ до 106 печатны листове, за това е рѣшено да излѣзватъ на свезкы. Първыйтъ томъ ще съдържава три свезкы, а цѣната на всякъ ся опрѣдѣля отъ 5—6 иванца. Книгата ще носи названіе : *Веда Словена, народни пѣсни на Тракийскы и Македонскы Българе отъ прѣдисторично и Александрово врѣме — доба — открьл и издалъ СТ. И. ВЕРКОВИЧЪ. Книга I. Свезка I и прч.*

Като исказваме това отъ странж на г. Верковича, отъ своиж странж вый умоляваме всички наши почитаемы родолюбцы и учебны дружества да съдѣйствувать за поскорото изданіе на тѣзи любопытнж книгж, като насърчатъ почитаемыйтъ труженикъ и издатель съ обилны подписванія за спомоществователи, на условіе да плащатъ стойносттаж на спомоществованіята си слѣдъ получваніето на всякъ свезкж особно. — За сега имената на спомоществовательитъ ще ся приематъ испрашаны до Настоятелството на Българското «Читалище» въ Цариградъ, които трѣба да стигнжтъ колкото по-скоро, защото книгата до 1-й Май ще да излѣзе отъ печать, та да могатъ и имената на спомоществовательитъ да ся напечататъ въ крайтъ на книгжтъ.

Споредъ извѣстіята които на послѣдне имама, отъ първжтъ свезкж вече сж отпечатани до 30 аколы.

Г. Верковичъ е испратилъ до насъ нѣколко пѣсни отъ които ный прилагама тука сега нѣколко уломкы само на Българскы, колкото за примѣръ да видятъ нашитъ читатели и да ся подканятъ по-скоро да ся запишжтъ спомоществователи и да испратятъ честныгъ си имена съ което ще да помогнжтъ и тѣ за излѣзваніето въ свѣтъ на еднаж книгж толкозь интереснж за нашжтъ тѣй малко познатж древность,

I.

ПЕСНА ЗА ПРОЛЪТЪТА.

Въ наше село, казуваше дедо ми, че едно време, когато още билъ младъ, пролътъта на 1 Априлия козела курбанъ отъ селото три крави, и секи единъ кукошки готвилъ и са гошавали. А кравите като ги турели да са гответъ не валили йоганъ, но една малка мома много тайно никои да не знае, навалеа оганъ, а други моми подвързани съ очите, за да не гледатъ, играли хору около казанете и испевали слѣдующата песна дуръ да са зговетъ.

« Боже ле Йогне Боже, 1)

Поминала тешка зима

Тешка зима снеговита,

Застигналъ е Магата 2)

Магата Асуита. 3)

Излели сме фафъ гората

Деветъ моми се девойки

Чи сме една у майка,

Сека мома църна пуйка,

Сека мома ясна книга,

И се злату позлатени,

Позлатилъ ги Има царе, 4)

И съсъ царе си говорилъ,

Курбанъ да Ти коле

Църни пуйки позлатени. —

Курбанъ, Боже, Ти колеме

Църни пуйки позлатени,

Пееме Ти ясна песна; —

Фафъ гората седмие,

Малу млогу три нидели,

Яди ни са пие ни са,

Колеме Ти църни пуйки,

Готвиме ги, ядаме ги

Лу си йоганъ немаме;

Молба Ти са молиме,

Какъ си седнишъ на небету

Фъ йогнените сарае

И да всекнешъ люта йогане

1) Йогне Богъ: верували нашити дедове че той сѣдилъ на слънцето и на топлината, понеже той му давалъ светило и топлина за да грее на земята.

2) Магата: билъ най-големиахъ месецъ на годината.

3) Асуита: билъ праздникъ гозияхъ на Бога определенъ.

4) Има: билъ царь на нашити дедове, за когото верували, че дафувалъ съ Бога, и той написалъ Ясна Книга по Божово внушение, и е далъ на человете да са молетъ на Бога.

Да попалишъ ясну слънце,
 Да изгрее на земета
 На земета фафъ гората,
 Силна Йогне да са фсекне,
 Да готвиме църни пуйки,
 Да ядиме да пиеме
 И да си прогони тешка зима
 Тешка зима снеговита,
 Чи ви са веке дудела; —

Пееме Ти, Боже, фалиме Та
 И чекаме фафъ гората,
 Да изгрее ясну слънце,
 Да уреме низъ полету
 Да копаме низъ лозинета,
 Що е живу да просфетне
 Да са шета низъ полету.

Ни седиме веке фафъ гората
 И на праща Има царе
 Да са шетаме низъ полету,
 На полету Курбанъ Ти колеме.
 Колеме Ти суру ягне
 Що е едно у майка,
 И Ти пееме ясна книга
 Та Та фалба фалиме,
 Чи съсъ Тое светла Йогне
 Ясно слънце са попаде
 И изгрева на земета.
 На земета фафъ гората.
 Ясна песна Ти пееме,
 Ясна песна ясна книга
 Що е писа Има царе
 Ега беше на небету;
 На небету три години
 И на Бога изметъ прави; —
 Вишну Бога ублагилъ са
 Та гу дарба дарева
 Ясна книга позлатена
 И фафъ книга ясна песна,
 Какъ си слева на земета
 На душе му неволе,
 На Бога курбанъ да колес:
 Да му пее ясна песна
 Шо е ясна кату слънце
 И да му са мольба молн
 И неволе му растанала.
 Вишну гу дарба дарева.

Има царе му продумалъ.
 Боже ле, Вишну Бога,

Давашъ ми ясна книга
 И ма дарба даревашъ,
 Що да праве ясна книга?
 И да ми е неволе
 Ни си пее ясна песна
 И неволе ми *) са растанала.

Вишну Бога си гу ючи
 Та си пее ясна книга,
 И му заръкъ заръче:
 Какъ си слева на земета
 Да си найде деветъ моми,
 Деветъ моми една у майка,
 Да ги има фафъ сарае
 И да му са за неволе!
 Да ги ючи ясна песна
 И на Бога да са молетъ
 Та му са неволе растанала.

Слезалъ царе утѣ небету,
 Фафъ рѣки му ясна книга,
 Узарила са, уснила са,
 И са шетна низъ града
 Та си тера деветъ моми
 Що са една у майка,
 Насъ е намера намерилъ
 И на ималъ фафъ сарае
 Та на ючи ясна песна,
 Мольба, Боже, ша ни чуешъ.
 И чекаме малка мома
 Фафъ гората три нидели
 Хаберъ да ни носи,
 Узарила са звезда зорница
 И изгреду ясну слънце
 Поминала тешка зима
 Тешка зима снеговита
 Зададе са утопливу лету. —

II.

А на другиятъ денъ утрината още рано предъ да изгрее слънцето предъ зорницата ходили моми много фафъ гората и чекали пролетъта, и момата, която валила тайно огантъ, пакъ тайно ходила фафъ гората и испевала слѣдующата песна:

« Излева си мома утѣ сарае
 Малка мома Дургана Юда 1)
 Та си шета низъ гората,
 Бакешъ носи фафъ рѣките

*) М и, мислимъ значи отрицание тука.

1) Д у р г а н а: била Богиня на небето.

И си носи билька коприца. 2)
 Билька фърле низъ гората,
 Гласумъ рука ду небету:
 Чуете ли деветъ моми
 Шо сте курбанъ колели
 Църни пуйки позлатени,
 На Йогне, сте курбанъ колели,
 Пели му сте ясна песна
 Та му са сте мольба молли,
 Да изгрее звезда зорница,
 Да изгрее ясну слънце;
 Фафъ гората ми седите
 Та сте йоще ни видели,
 Зададе са Първа Юда 3)
 Първа Юда, първи месецъ 4)
 Накичила са бели китки
 Бели китки и цървени,
 Златна тоега фафъ ръките,
 Прогонила тешка зима
 Тешка зима снеговита,
 „*Бегай зиму бегай*
Чи си дойде веке лету!“
 Рекла йоще ни утрекла
 И изгрева звезда зорница,
 И изгрева ясну слънце.
 Първа Юда фафъ сарае
 Подава ми златна пенчира 5)
 Фафъ пенчира бели китки
 Бели китки и цървени
 И ми дава билька коприца
 Дарба моми да ва даре,
 Билька да си фърлемъ низъ гората
 Да са накичите моми, да са ухивате 6)
 Та и гора да са ухиви,
 Чи е лету застигналу
 Застигналъ е първи месецъ.
 Какъ ми чуеъ деветъ моми
 Излеп утъ гората
 Та си тератъ малка мома
 Малка мома Дургана Юда,
 Намера е намерила

2) Коприца: била била миризлива, съ която момите причекували летото.

3) Първа Юда: била Богине на небето. Била мома отъ която и слънце греело, послѣ станала звѣзда.

4) Първи месецъ: билъ определенъ въ праздувание на Първа Богине.

5) Пенчира: значи нѣщо плетено за цвете като кошница. (панерче?)

6) Ухивате: значи радувате.

Съ бели китки на главата,
 Фафъ рѣките златна пенчира,
 Фафъ пенчира бели китки,
 Какъ са шета низъ гората
 И си фърле билька коприца.
 Моми хи са молба молетъ,
 Да хми даде бели китки,
 Бели китки и цървени,
 И мома ги дарба дарева,
 Та хми дума и гозори :
 Накичите ми са малки моми
 Бели китки на главата ; —
 Я фафъ гора да ни седите
 Да слезете долу на полету
 Фъ Кайле града 7)
 И ва чека Има царе :
 Намера намерилъ суру агне
 Суру агне едно у майка,
 И ва чека фъ Кайле града ;
 На Бога гу курбанъ колете
 И му пее те ясна песна
 Ясну слънце фалите,
 Какъ изгрева на земета
 И съсъ негу сичку иде
 Бела пшеница, белу грозде,
 Злату праща на земета,
 Чисту злату белу сребру,
 И какъ фалба да са не фалп
 Курбанъ да му са коле.
 Деветъ моми са накичили
 Бели китки на главата
 Бели китки и цървени
 Фафъ рѣките билька куприца
 Сичка земе са уфисала. 8)
 Следи моми на полету
 На полету въ Кайле града
 Де ги чека Има царе
 И ги кара въ земни пещере
 Та на Бога курбанъ колете.
 Курбанъ колетъ суру агне,
 Суру агне едно у майка
 И му пеегъ ясна песна ;
 И царе ги гозба гости
 Малу многу три нидели,

7) Кайле : билъ града голямъ, въ който седялъ Има царе. Много пѣте тука славали змисювете отъ небето и ги гошъвадъ Има царе.

8) Уфисала : значи размигисала.

И хми прави златну уралу,
 Та си оратъ фафъ бахчету
 И си сеетъ бела пшеница,
 Бела пшеница белу грозде.
 Йоше три нидели поминали
 И си жиеетъ бела пшеница
 И си бератъ белу грозде
 Та си месетъ чиста леба
 И си праветъ руйну вину.
 Утъ тога е хадетъ устаналъ
 Да са пее тae песна
 И да фоди малка мома
 Да са шета низъ гората
 Та и гласумъ да си рука,
 Иди си зима иди си
 Да си дойде лету.

III.

Въ това село когато веке свършевали житата кохели курбане
 на Бога и на слънцето, на който курбанъ събирали са нѣколко мо-
 ни и испевали следующата песна:

Фала Ти Йогне Боже,
 Фала Ти ясну слънце
 Чи изгревашъ на земета
 Покренувашъ сичка земе.
 И си прашашъ тои зари,
 Какъ та гледатъ малки моме
 И излеватъ утъ дома си
 Та си каратъ воловете,
 На шие хми златну уралу,
 И си уратъ низъ полету
 И си сеетъ бела пшеница,
 Фафъ рѣките златна фурка
 И си предатъ свилена куприна,
 Низъ морету златни курабици.
 Ега грееишъ ясну слънде
 Сичка земе покренувашъ,
 Ега спиеишъ ясну слънце
 Сичка земе е заспала,
 Покравашъ е църна магла
 Та са нишу ни гледа.
 Фала на тоета сестра,
 Йоше рану и прѣдъ тебе
 Кату млада невеста
 Прибулена съсъ златну булу
 Златну булу узарену
 И си грее на земета;
 Какъ изгрева йоше рану

Небна Юда Самувила
 Прогоноува и злините,
 Прогоноува църна змея 1)
 Що се шета пу земета;
 Малки моми позминева
 И испива млади юнаци
 Кату морна пиевица. —
 Какъ изгрева на небету
 Млади гимиджни низъ морету
 И си каратъ корабците,
 Малки моми низъ полету
 И си оратъ и копаеъ
 И на звезда песна пеетъ,
 Утъ земета хи са кланетъ
 Съ ръки хи селятъ даватъ
 Гледа звезда подсмева са,
 Задава са бела зара
 Съ зара са тебе моля,
 Братку ле ясну слънце,
 Блесни братку, на земета
 Да ти фъркатъ малки птици
 Да ти пеетъ да та фалетъ
 Що е мъртву проживелу!
 Съсъ зари си братку, на земета
 И си пращашъ бела пшеница
 Бела пшеница белу грозде,
 На людету злату пращашъ,
 Чисту злату, белу сребру,
 Та си братку, курбанъ колетъ
 Хемъ та фалба фалетъ.
 Чуешъ слънце, тое сестра,
 Чуешъ слънце, и са подсмевашъ,
 И си фодишъ при Йогне Бога,
 Ни са чудишъ ни са махашъ,
 Утключувашъ йогнена съдъка,
 Искарувашъ йогнена дреха,
 Пременивашъ са, наредевашъ са
 Кату млада зета на земета
 И изгревашъ на земета;
 Да ни грешъ ясну слънце
 Ни сме жнали бела пшеница,
 Ни сме брали белу грозде
 И са земе запустила.
 И на Бога курбанъ колеме

1) Църна Змея: билъ Богъ на секакво зло, и ходилъ по земета се
 ноия дуръ да пресе итедтъ, кого срещалъ закачалъ го ссакв, з.о и ве-
 сзастис.

Суру агне едно у майка,
 Та и тебе курбанъ колеме
 Деветъ крави слувити,
 Майка ти ги вечере зготвила,
 Белкмиъ слънце ни са налютевашъ; —
 Зима веке застигнала
 На да грешъ на земета
 Да ни си е тешка снегувита,
 Малки моми пу зборуве
 Да си предатъ тенки дари,
 И млади юнаци на попрепка,
 Я старите у дома си
 И да пиетъ руйну ввну
 Руйну ввну три-годишну
 Греј ни слънце, изгреј ни,
 Та и ние дарба та дареваме:
 Ега веке млади невести
 Фафъ земнина старъ дerviшинъ
 И ни дава златенъ прстенъ
 Дарба гу дареваме тенки дари
 Тенки дари и гюмлеци
 Злату позлатени, свила посвплени,
 Ткаеме за млади юнаци
 Ткаеме ги се зимета
 У дома си на зборувете
 Какъ изгревашъ на полунъ денъ...

IV

На нова година кога то сурвакали старите, колели курбанъ по дома си, и са гошавали, а малките деца и моми сурвакали по бајците, като песли слѣдующата песна:

Ой ти Сива усвилъ са! 1)
 Какъ си седналъ фафъ гората
 Фафъ гората, фъ планината
 Фъ планината на белъ Дунавъ
 Ляку ти са ужерилу 2)
 Жаръ е йоганъ фафъ гората,
 Фафъ рѣка ти златна чеше
 Кой ти йоще курбанъ коле
 И гу служишъ жарна вода 3)
 Жарна вода и божета, 4)

1) У с и в и л ъ с а : значи стѣпалъ суреетъ, пепелинъ; надѣтилъ сѣ:

2) У ж е р и л у : станалу светлу, като йоганъ светливъ.

3) Ж а р н а в о д а : светлива като йоганъ, отъ тая вода пилъ Сива Бога, а и който отъ челоѣците пиелъ такава вода живелъ много, и никогашъ сѣ неразболевалъ.

4) Б о ж е т а в о д а : на Бога-та осветена. Такива води имали нашите дедове въ лещерите, за които вѣрвали, че юшъ правили много чудесни, и боани лекували.

Кой е пие не умира
 Живъ е за Илинга. 5)
 Бога счезалъ на земета
 Фала му е по земета;
 Па си ние курбанъ коламе;
 Тое име наумаже
 Да са помниш да са фаялшъ
 Чи си Бога на земета.
 Я наточи жарна вода
 Та е пърсни по земета
 Дека падне класъ на нива,
 Фафъ бахчету цървена ябълка,
 Кой ми яди леба,
 Кой ми яди ябалка
 Живъ е за Илинга,
 Живъ и здравъ ду година.

Чуматъ на рогатытъ животны,

— 0 —

Понеже тѣзи дни появила по нашытъ страны чумата на рогатытъ животны, заради туй прѣвождаме тука една сказка, сказана въ французската Академія и напечатана въ *Revue Scientifique*, която разглежда още отъ старое врѣме и до днесъ опустошеніята, што тая чума е направила.

Въ неизмѣримытъ пустини, што ся простиратъ отъ Карпатскытъ планины до Уралъ и додолу въ Азія, има единъ видъ дивы быкове, които наречтъ пустицкы, тѣ ся отличаватъ по сивытъ си шаръ и по дѣлгытъ си рокове. Това животно е изумушественно по въ срѣдня и западна Европа, за много време неприпознава, нъ значителна рола, то гдѣто и да отиде, носи съ себе си страшны раны и оставя слѣдъ себе опустошенія и развалины. Още отъ старытъ врѣмена до днесъ много пѣти това животно е докарвало Европа, всичкытъ бѣдствія и епидемическы болѣсти. Може бы другы народны бунтове да сѣ произлѣзле отъ опустошеніята, распространены помежду западо-Европейскытъ животны, отъ това пустинно животно.

5) Илинга: значи много години, да е живъ человекъ до хиляда години.

Каква е тази болест? И отъ що произлиза? Дали съставлява тя една характеристическа особеностъ и развива се въ това животно исключительно съ една свойствена нему сила, или тя зависи както и жьлтата треска, а безъ съмнѣніе както и холерата, отъ мѣстнитѣ условия, благоприятующіи за развитіето въ появленіето на тази болестъ, само прѣнесена отъ това животно.

Този въпросъ е още тъменъ и необходимо е да ся рѣши.

Болестта въ тази порода быкове е чумата *Lues bovine*, както съ я називае и нѣкои други, Нѣмцитѣ я наричатъ *Rinder-Pest*, Англичанитѣ *Cattle-plague* а Французитѣ *Pest bovine*, намѣсто прѣвото дълго названіе *Typhus contagieux de bêtes à cornes*.

Този чума не е врождена въ това истинно животно, и развива се въ него не самобытно, произволно, нѣ може бы съ една исключителна свойствена ней сила. Това мнѣніе за дълго врѣме е било прѣвото за истинно, нѣ днесъ ся искарева лъжовно, защото ко бѣше истинно то щеше да повлече слѣдъ себе кѣ необходимо слѣдствие запрещеніето за прѣносване у това животно въ срьдна и западна Европа, слѣдователъ щеше да лиши населѣніето отъ храна. Нѣ това животно служи, казватъ, за пріемникъ и разносител на чумата, ако го прѣнесемъ отъ пустината въ друго мѣсто, бива тѣй безопасно въ отношеніе на чумата, както въско друго животно.

Отъ гдѣ произлиза чумата въ рогатитѣ животны? Има ли всекаде тѣзи неизмѣрими пустини, производящитѣ и условия ли само въ едно мѣсто я има, а пакъ распространена и произлиза по слѣдствие на заразителността и? Свръшменната наука отговаря утвърдително на тоя последенъ въпросъ, като ся основава на вседневнитѣ наблюдения, защото въ самитѣ венгерскы и южнорускы пустини животнитѣ могатъ да ся спасатъ отъ чумата, ако размиитѣ санитарно-политическы мѣрки могатъ да ги прѣдхранятъ отъ заразата.

Тѣ гдѣ именно въ пустинитѣ ся намира источникътъ а чумата, този въпросъ е весма теменъ, рускитѣ ветеринари въ Руссія, които ся занимаватъ съ изучаваніето на този толкова важенъ въпросъ за икономическый иц-

тересъ на имперіята, стараятъ ся да снематъ всяко подозрѣніе за подържаніе на чумата въ европейскыѣ пустыни; споредъ тѣхъ, источникъ на болѣстята, е въ Уралскыѣ планины отъ тамо тя ся распростира, чрѣзъ животныѣ по всяко направленіе, както въ Китай, тѣй и въ Европа. Това мнѣніе е вѣроятно, и бждѣщето ще покаже безъ съмненіе неговата справедливость. Нѣ при всичко това тѣй си остава този фактъ, толкова важенъ за насъ, а именно отъ тамъ гдѣ произлиза това слѣдствие, та ся разпростира чрѣзъ зараза, първо и първо въ пустыныѣ, гдѣто намира обилны жертвы въ грамадныѣ стада, а послѣ и извънъ предѣлыѣ на тѣзи пустыни чрѣзъ заразенстѣ отъ тѣзи болѣсть животны.

Заразителността отъ чумата на рогатыѣ животны е поразителна; отъ всичкыѣ други животны тя е най-прихватлива епидемическа и най-енергическа и вѣрна. Трѣбва да забелѣжимъ че при всичко това, тя става толкова убійствена, колкото ся по-више отдалѣчава отъ своята родна пустиня, не съ това че ся уголѣмява собствената ѣ сила, нѣ, защото намира животны по-усвѣршенствованы и повише отдалечены отъ естественыѣ условія; та по-малко съпротивленія намира болѣстята. Подъ такъвъ начинъ, въ това врѣме, когато въ самата пустиня болѣстята ся смалява, и даже когато е силна граби не толкова жертвы отъ колкото въ другыѣ мѣста.

Такава страшна смъртна болѣсть по добицыѣ вѣрлуваше въ Англія около 1865 год. гдѣто запусти цѣлы скотны дворове отъ по 400-500 млечны кравы.

Тая страшна заразителна чума и нейната убійственость твърдѣ добрѣ обясняватъ великыѣ бѣдствія, които тя всегда е причинявала, когато е заминвала прѣделыѣ на пустынята, и ся е распространявала по срѣдна и западна Европа.

Нѣма подробныѣ свѣдѣнія за въ старо врѣме какъ е напрѣдвала, нѣ ржководствуватъ ся отъ пълныѣ и все-странны свѣдѣнія за нейныѣ симптомы; отъ знаятыя на съвременната наука ные можеме да намѣриме за нея въ древныѣ хроници и поемы. Тѣй за нея говори Вегецій въ 370 год. и съ слѣдующійтъ начинъ описва страшната заразителность: болныѣ животны заразявали изворыѣ изъ

които тѣ пили, ливадытѣ на които пасли, оборытѣ въ които седѣли, и даже здравытѣ животны умирали отъ дыханіе то на въздуха когото дыхали болнытѣ; за тая болестъ споменва Цицилій Северъ въ своята поема, която е списвалъ около това врѣме, той даже показва ѝ обыкновенныйтѣ пъть чрѣзъ Венгрія (Панонія) и Иллирія. Той описва такожде страшното ѝ врѣдуваніе.

Трѣбва да отдадемъ на тази болестъ и эпизоотіята, която върлувала каде 546 год. въ Франца и въ Италія.

Малкы свѣдѣнія имама за эпизоотіята, която е свирѣпствувала въ V, VI, VII и VIII столѣтія, а относително за въ IX вѣкъ, нашитѣ свѣдѣнія вече сѣ пълни: така знайно е че тя е слѣдвала слѣдъ войната на Карла Великаго противъ Датчанытѣ, послѣ ся распрострела по всички имперія, проникнала въ 820 год. въ Венгрія и достигнала до Франція гдѣ погубила огромно количество добитаци. Въ 850 год. отъ ново ся появява; лѣточислителытѣ расказватъ за Франца че често ся лишавала поради нея отъ всекаквы животны.

Послѣ за нея споменватъ въ 870 и 878 год. въ Германія, въ 940, 941 и 942 год. въ Германія, Италія, и Франція, въ 1041 и 1103 год. въ Англія 1149 год. въ Германія. Всекаде и всекый пъть тя причинявала жестоковы опустошенія, истрѣбвала по нѣкой пъть всичкитѣ животны; споредъ расказытѣ на хроничытѣ, тя постоянно дохождала отъ Вѣстокъ.

Было бы твърдѣ уморително да исчисляваме всичкитѣ случаи на чумата, записаны въ Франція и другытѣ западны страны на Европа. Тѣзи опустошенія, които тя прави въ наше врѣме можтъ да ни даджтъ понятіе за прѣжнытѣ, когато тя ся е распространявала съвършено свободно, когато противъ нея незнали и неупотрѣбвали никаквы прѣдохранителны мѣркы. Тогава всичко погинвало; лѣточислителытѣ расказватъ че тя не оставяла слѣдъ себе си нито една часть отъ животнытѣ.

Въ XVIII вѣкъ науката най-напрѣдъ обърнала вниманіе връху чумата на рогатытѣ животны. До тогазъ нѣмало наука за цѣреніе на животнытѣ; тъкмо въ 1762 г. въ Дюнъ была основана първа ветеринарна школа отъ

бывшійтъ авокатинъ Буржеа. Нѣколко учены медици, отъ които на чело былъ Рамауни и Ланчизи, лѣкаръ на папа Климента XI, който не мыслилъ че ще ся унизи, като ся занимава съ изучваніето на чумата на рогатытъ животны, която ся появила въ Италия около 1710 год. като ся бѣ распространила по-напрѣдъ въ Польша, Бесарабія, Венгрія, Молдавія, Кроація и Далмація, отъ гдѣто проникла въ горна Италия, и послѣ въ Франція, така както изъ Венгрія тя ся распространила въ Южна Германія и Швейцарія; изъ Польша тя проникла въ Силезія и до брѣговетъ на Балтійско море и жестоко опустошавала Новгородската, Псковска и Петербургска губерніи.

Даже и Англія не избѣгнула тогава отъ чумата, гдѣто ся появила въ 1714 год.

Загубитъ на животнытъ въ тѣзи эпизоотія быле грѣмаци; въ Силезія паднали около 100,000 главы, въ Неаполитанското кралство 70,000. Въ Нирландъ 300,000. Поле (Paule), французскій лѣкаръ, въ краять на заминалото столѣтіе, написавшій съчиненіе за эпизоотіята, излага че като захванала отъ 1711 год. въ 3 години пѣщо изморила не по-малко отъ 1,500,000 добици. Заключаваме отъ туй що смы више въ Англія и Холандія въ врѣмето на чумата въ 1865-1866 год. че тѣзи цифра не е прѣувеличена.

За заминалото столѣтіе ные имаме много и при това подробны исчисленія за чумата на рогатытъ добици. Знаемъ напримѣръ, че въ 1735 до 1770 год, чумата не е прекъсвала отъ да мори въ западна Европа, чтото отъ нея загинали не по-малко отъ 3,000,000 добици. Сама Холандія, въ теченіето на една година, лишила ся отъ 300,000 животни, Франція 500,000, Данія 180,000 въ четири години, отъ 1745-1749 год. Въ Англія гдѣ тя свирѣпствовала дванадесять години загинали не по-малко отъ 100,000, до гдѣто не взели енергически мѣрки, прѣдъ които тя наконецъ, прѣстанала.

Въ слѣдующитъ години изъ ново жертвы врѣху жертвы.

Да разгледамы сега какъ ся е распростирала извънь прѣдѣлитъ на пустинитъ, въ които тя господарува. Мы можемъ да кажемъ постоянно по два вида: прѣвьятъ чрѣзь

тръговія, а втория съ прѣминуваніето на войската която минавала отъ вѣстокъ за западъ.

Въ прѣвѣтъ врѣмена распространеніето на чумата чрѣзъ тръговія было твърдѣ рѣдко, защото за въ самыѣ ближны мѣста животны изъ пустинята неизвождали, сѣщо и гюмрукътъ на прѣносваныѣ животны былъ скѣпъ, што-то было почти запрѣтено; всяка страна ся задоволявала съ собственныѣ си добици.

Нѣ колкото и рѣдко да бы ся случвало заносваніето на чумата чрѣзъ тръговія, ные пакъ знаеме нѣколко примѣра; нѣкой си Поле въ сочиненіето си, за когото споменахмы, расказва че Венеція и Падуа, които още отъ незапamти-вѣка получавали добици изъ Венгрія и Далмація често страдали отъ опасността на тѣзи тръговія, както хората така и добичетата, штог)най-послѣ принудени быле съвершено да ся откажеть отъ тѣзи тръговія.

Въ востокъ освѣнъ съ нѣкое исключеніе, главног)о распространеніе на чумата е была слѣдствіе на вѣсточныѣ войны съ сѣверныѣ или срѣдно-европейскы народы, които ся употрѣблявали всегда отъ тѣзи изобилны въ пустинята добици.

Цицилій Севердъ въ своята поема отъ 376 год. како описва войната на Хуныѣ противъ Аланыѣ и Готыѣ въ Панонія, той говори чрѣзъ единъ овчаръ изъ дѣйствующихиѣ лица въ поемата и казва именно за тѣзи страна че е источникъ на заразата.

Ные нѣмаме фактове нѣ за туй що ся е случило въ новыѣ врѣмена ные можемъ безъ погрѣшка да кажемъ, че такыва послѣдствія е донела слѣдъ себе си всяка война помежду вѣсточныѣ и западныѣ народы. Така въ XIII столѣтіе чумата която е опустошявала Венгрія, Германия, Италия, и Франция была е слѣдствіе отъ Чингисханновата монголска ордіа, която навлезе въ Южна Руссія.

Относително за срѣдныѣ вѣкове ный знаемъ малко такыва фактове. Нѣ въ XVIII и въ настоящій вѣкъ имаме изобилны фактове. Така въ 1710 год. чумата ся появила въ врѣмето на войната на Карла VII противъ Руссія; тя въ 1740 год. въ врѣмето на покореніето на Силезія отъ Фридриха Великий. Въ врѣмето на седмогодишната

война, въ слѣдующитѣ слѣдъ нея години, чумата нѣколко пѣти опустошавала западна Европа.

Въ дѣлгятыя періодъ отъ 1792 год. до 1815 год. когато войнитѣ почти непрѣстанно ставали въ цѣла Европа чумата неотстѣпно слѣдвала слѣдъ войската, продължавала своето опустошеніе по надалечь, и тогава даже когато войната утихвала. Ако бы преслѣдвали стѣпка по стѣпка военната исторія отъ 1815 до днесъ, то изново ще видимъ, че чумата неотстѣпно слѣдвала слѣдъ войската. Така въ 1827 год. Руссія объявила война на Турція и щомъ войската трѣгнала изведнѣжъ и чумата звхванала да ся распростира задъ предѣлытъ на пустинята, тя проникнала прѣво въ Бесарабія, Влахія и въ Молдавія, гдѣто произвела жестоки опустошенія, послѣ, чрѣзь Подолія и Волѣсни, та проникнала въ Польша, Пруссія, Саксонія, Венгрія, и на конецъ въ наслѣдственытъ владѣнія на Австрія и не исчезна дору до 1870 год. като ся бѣше распрострѣла дору до самата имперія.

Въ 1831 движеніето на рускытъ войскы въ Польша, за помпреніе на въстаніето, отъ ново повыкало чумата, която ся распрострѣла до Вѣсточна Пруссія и до край балтійскытъ губерніи.

Въ 1848 год. чумата изново ся появила въ Венгрія, въ Долна Австрія, Морава и исчезнала слѣдъ 3 години въ 1851.

По-горѣ казахме, че напрѣдъ рѣдко ся случвало чумата да ся нрѣноси изъ пустинята чрѣзь търговія. Нъ днесъ случва ся често, често. Вече два пѣти въ сегашното столѣтіе именно въ 1840 и 1864 год. Чумата ся принесе въ Египетъ съ животны купены отъ дунавскытъ княжества.

Въ 1862 год. тя быде пренесена чрѣзь търговія, изъ Далмація въ Неаполитанското кралство и въ Сицилія.

Отъ другытъ извѣстны случаи мы ще опишемъ чумата (1865 год.) въ Англія, тамъ тя догара много бѣды, които бѣды надѣваме ся никога да ся неповторать.

Заминало бѣше вече 120 години отъ когато въ Англія не бѣ ся появило чума на рогатытъ животны, въ 1865 год. тя быде занесена чрѣзь стадата на дивытъ быкове, които бѣхъ доставени по море изъ Ревель. Изъ послѣ

тя ся появи и въ Лондонъ, нъ не могли да опознаятъ страннѣтъ ѝ образы, даже и тѣзи които ся повише интересвали въ туй дѣло, както напримѣръ прѣпродавачитѣ на добицитѣ, касапыгѣ, както и всичката публика, която давала мнѣніето си чрѣзъ печатѣтъ. Имадо и единъ такѣвъ зговоръ, щото да не припознаять болестята за чума, не обрѣщали вниманіе даже и на това щото професорѣтъ на ветеринарското училище въ Единбургъ, Гемджи (Gangée) прѣдсказвалъ за заносваніе на чумата още прѣди нѣколко години, когато было позволено преносваніето на животны.

Нъ такова положеніе на работыгѣ не могло да ся продѣлжи за много врѣме въ такава страна както Англія, и щомъ народѣтъ опозналъ измамата си изведнѣжъ дѣятелность започнала. Съзванья парламентъ издалъ законъ противъ чумата, и когато приписаныгѣ имъ мѣрки быле строго турнены въ исполненіе, чумата исчезнала като по заповѣдъ.

Англія изгубила въ тая епизоотія 1865—1866 год. 350,000 добици, както паднали отъ чумата така и убити нарочно за да ся не распространи отъ тѣхъ.

Въ това врѣме, и почти сѣщо така ся повторилъ въ Холандія, която лиши отъ 150,000 добици. Въ Фрнція благодареніе на мѣркыгѣ кои взела была почти совершенно избавлена отъ бѣдствіето.

Какъ може да ся запази Европа отъ чумата безъ да ся лиши отъ такава грамадна храна, която намира въ пустинята? Това е твърдъ лесно: да ся прѣсича болѣзята още при самото ѝ появленіе, като само ся убиятъ изведнѣжъ всичкыгѣ животны, които ся видатъ заразены, и тѣзи, които сѣ могли да ся заразатъ отъ тѣзи послѣдыгѣ, но такѣвъ начинъ уничтожава ся зародишѣтъ на чумата всекадѣ гдѣто е останалъ.

Тѣзи санитарно-полицейскы мѣрки сѣ тѣй дѣйствителны, тѣй несъмнѣно доказаны сѣ опытъ въ Германія, гдѣто ги употребили въ 1825 год. щото всичкыгѣ членове на международната санитарна конференція, съфана въ Виенна на марта 1872 год. единодушно признала съвершенната цѣлосьобразность на тѣзи мѣрки, и въ сѣдствіе на това не трѣбва да ся прѣкъсва трѣговіята съ добици въ страна, гдѣто ся е появила чумата, ако бы въ

тъзи страна ся строго изпълняватъ санитарскыѣ мѣрки отъ ратификуваната конференція. Тѣзи мѣрки ся приехъ вече въ всичкыѣ господарства на Германската имперія и скоро ще бждѣтъ приети безъ съмнѣніе и въ всичка Европа.

Іа. П. Петровъ

Цариградь, 24 Мартъ.

Н А У К А Т А.

—о—

Чрѣзъ науката челоувѣкъ пристига да излазя изъ тѣсныѣ прѣдѣлы, въ които ся вижда че природата го е затворила: гражданинъ на всичкыѣ републики, жителъ на всичкыѣ царства, цѣль свѣтъ става негово отечество. Науката, като единъ водителъ толкозъ вѣренъ, колкото и бързъ, води го отъ единъ странъ въ другъ, отъ едно царство въ друго; тя му открыва тѣхныѣ законы, нѣравы, религіѣ и правленіе: той ся връща натоваренъ съ корысти отъ Истокъ и отъ Западъ; и като приложи чуждыѣ богатства на собственныѣ свои съкровища вижда ся като че науката го е научила да прави всичкыѣ земны народы подвластны на своѣтъ ученость.

Като прѣзира прѣдѣлыѣ на врѣмената както прѣдѣлыѣ на мѣстата, рекълъ бы нѣкой че тя (науката) го е направила да живѣе дълго врѣме прѣдъ рожденіето си. Ученый е челоувѣкъ отъ всичкыѣ вѣкове, както и отъ всичкыѣ мѣста. Всичкыѣ мудрецы въ древностьтъ сж мыслили и сж работили за него: или, тѣй да кажемъ, той е живѣлъ съ тѣхъ; чулъ е тѣхныѣ уроцы; былъ е свидѣтель на тѣхныѣ великы примѣры. Като е по-внимателенъ да изразява тѣхныѣ нѣравы отъ колкото да ся чуди на познаніята имъ, какво подстрекало не оставятъ въ ума му тѣхныѣ думы! Каква света ревность не запалятъ тѣ въ сърдцето му! Така сж ся насърждали нашыѣ бащи въ добродѣтельтъ: Едно благородно съревнованіе гы докарваше да правятъ отъ своѣѣ странъ Атина и Римъ завистливы за тѣхныѣ славъ; тѣ сж искали да надминятъ Ари-

стида въ правосъдіе, Фокіона въ постоянство, Фабриція въ умѣренность, доро и Катона въ добродѣтель.

Ако примѣримъ на мудрость, на душевно величіе, на щедрость, на любовь къмъ отечеството ставатъ по-рѣдки отъ колкото сж были нѣкога, това е защото изнѣжеността и тщеславіето на нашій вѣкъ сж скжсали възелытъ на това сладко и полезно съюзничество, което науката образува между живытъ и между знаменитытъ умрѣли, на които тя съживява прахътъ за да състави отъ него образецътъ на нашето поведеніе.

ПРОИСХОЖДЕНИЕТО НА ЧЕЛОВѢЧЕСКАТЪ ИНДУСТРИЯ.

—0—

Всяка една дѣятелность, была тѣлесна или душевна, проистича най-напрѣдъ отъ нуждытъ; тя ся простира и развива споредъ тѣхното пространство и тѣхното развиваніе. Гладътъ и жаждата сж, които въ дивытъ още чело-вѣкъ събуждатъ първытъ душевны и тѣлесны движенія; тѣзи нужды сж които го правятъ да тича, да търси, да съгледва и да употребява лукавство или насиліе. Всяката му дѣятелность е съразмѣрна съ сръдствата на придобываніето на онова що му е нужно за съществуваніето му. Лесни ли сж тѣ, има ли подъ ржкъ плодоветъ, дивѣчтъ и рыбътъ, той е по-малко дѣтеленъ; понеже, като си простре ржкътъ, той ся насыща, и като ся насыти нищо не го принуждава да ся движи и да работи, додѣто опытътъ на различни наслажденія събуди въ него желанія, които ставатъ новы нужды, новы подбужданія на дѣятелность и работливость. Мжчны ли сж сръдствата, рѣдкъ и пьргавъ ли е дивѣчтъ да бѣга, лукава ли е rybата да ся нелови, кратковрѣменны ли сж плодоветъ, тогазъ чело-вѣкъ е принуденъ да бѣде по дѣтеленъ; грѣбва тѣлото и умътъ му да ся упражняватъ за да пбѣдятъ мжчнотитѣ, които той сръща за подържаніето на живота си; той трѣба да стане пьргавъ като дивѣчтъ, лукавъ като rybата и прѣдвидливъ за да спазва плодоветъ. Тогазъ за да распростре естественытъ си способности, той ся беспокои, мысли и разсжда, тогазъ той измисля

да прикрыви едно клонче отъ дърво за да направи отъ него лъкъ, да изостри еднѣ трѣстикѣ за да направи отъ нейнѣ стрѣлъ, да пѣхне еднѣ тоягѣ въ нѣкой остъръ камъкъ, за да направи сѣкиръ (брадвѣ); тогазы той ся мѣчи да направи мръжж, да свая дървета, да издѣлбава стебло то имъ за да прави отъ тѣхъ чърники (ладии направены само отъ едно издѣлбано дърво). Той вече е излѣзълъ изъ прѣдѣльтъ на нуждытъ; опытытъ на много чувствованія го е направилъ вече да познава наслажденія и безпокойства; и тѣй той оголѣмява дѣятелностытъ си за да отстрани еднытъ и да умножи другытъ. Като вкусилъ наслаждението отъ еднѣ сѣнкѣ при пекытъ на слънцето, направилъ си колибѣ. Като опиталъ че кожата го запазя отъ студъ, направилъ си облѣкло. Като шилъ ракия и пушилъ тютюнъ, обикнѣлъ гы. Иска да има отъ тѣхъ още; а не може да гы има освѣнь съ кожытъ на бобра, съ слоновиытъ жѣбы, съ златныйтъ прахъ и пр. Той удвоява дѣятелность, и достига прѣзы индустрията до онова което инакъ никога не бы достигнѣлъ.

Прѣвелъ отъ Францускы

Т. К.

САМООТВѢРЛЯНИЕТО НА ВЛАСТЫТА.

— 0 —

Извѣстныйтъ историкъ Иванъ Миллеръ, сключва всеобщѣтъ си Исторіи съ думытъ: *умѣренность и редъ*, като искалъ въ тѣзи думы да даде голѣмъ урокъ на царюетъ и на народытъ за прѣзы всичкытъ врѣмена. Двѣ враждебны силы противуборствувать на умѣренностытъ и на редытъ и тѣ сѣ *страстыта* и *произволты*. Страстыта уничтожава възможностытъ на умѣренность; произволты, рожба на страстытъ, разваля всякой редъ.

Иванъ Миллеръ, като изразява своето правило съ думытъ: *умѣренность, редъ* извлича го отъ събытіята на Исторіиытъ; но то може да ся извлече и изъ едно погорне начало и да ся изрази съ думытъ: *Божія правда*.

На сценѣтъ на челоуѣчеството главенъ дѣйствователь е *властыта*: тѣя учрѣдява и спѣзва редытъ; а тѣя пакъ

го и разстройва и погубва. Въ чело̀вческитѣ гражданскы управления самодържавіето е най-горнята степенъ на властѣтъ, тя е послѣднето звено (бръмка) между чело̀вческитѣ и Божіѣтъ власть; но споредѣ непосредственото си происхождение отъ Бога, тя има свойството на него-вѣтъ неограниченность; споредѣ прѣминуваніето си отъ Бога къмъ чело̀вѣка, тя трѣба да има тѣзи самобытнѣтъ подчиненность на по-горніѣтъ власть, тѣзи необходимѣтъ границѣ, коїѣто Иванъ Миллеръ изразилъ въ думѣтъ: *умьренность, редъ*, и която не е нищо друго освѣнь *Божія правда*, въ примѣненіето ѣ къмъ чело̀вческитѣ работы. Умѣренностьта (като си оставаме при думѣтъ на знаменитѣтъ историкъ) дава на върховнѣтъ власть пейнѣтъ истиннѣтъ силѣ и добротворность; защото туй дѣто да ся държи произволно въ непристѣпны границы, туй свободно признаваніе на едно по-горне господствованіе надъ себе си, туй, тѣѣ да кажемъ, встѣпваніе съ него въ нападателенъ и охранителенъ сѣюзъ въ ползѣ на добро-то — е дѣйствиe на най-неограничено самодържавіе, което си пише самѣ на себе си съ рѣкѣтъ си непрѣложнѣтъ законъ, който е заетъ отъ вѣчнѣтъ правдѣ, за да бѣде този чистъ законъ источникъ на всяко законодателство въ чело̀вческитѣ работы. И вѣрностьта на този законъ е всякога, всждѣ и въ всичко — най-твърдото ограждение на самѣтъ власть: защото тогазы и чело̀вческѣтъ законъ става *Божія правда*, която излѣзва изъ проникѣтъ съ Божіѣтъ правдѣ власть. Когато бѣде да излѣзва той наедно съ неѣ все отъ единъ и този источникъ, тогази той ще бѣде непоклатно обвезателенъ за всиѣки и за всякого, както за оногѣтъ който дава, тѣѣ и за оногѣтъ който пріима, непоклатно обвезателенъ по боке-ственнѣтъ си природѣ, а не по единѣтъ чело̀вческѣтъ силѣ, която го налага и го варди съ стрѣхѣтъ на наса-заніето.

Величественно зрѣлище прѣдставя властѣта която сама себе си ограничава и си отнема сама всякѣ възможность за прѣстѣпленіе, като ся отдава на произвола на всевышнѣтъ власть и ся отрича отъ всякой собетвнѣтъ произволъ, който подѣ маскѣтъ на могущество е врагъ и истребителъ на всяко могущество.

Така говори Исторіята, която, споредъ думитѣ на Ивана Миллера, носочва ни къдѣ вървятъ царетѣ и народитѣ, когато нѣма умѣренность и редъ. Но добритѣ наставленія на Исторіикѣта на малцина бивать полезны. Исторіикѣта можемъ да иѣ сравнимъ съ гробища: по надгробнитѣ камъне, които сѣ прѣснжты по всичкото пространство на тѣзи гробища, има изрѣзаны надгробія неподвижны, мртвы за живитѣ; живитѣ които минувать отъ тамъ четѣтъ ги распусно, заминувать по край тѣхъ и, като оставятъ на мртвитѣ мирнитѣ гробища, завращать ся въ шумныйтъ животъ, та и забравятъ за това, че като минували по край гробищата прочели нѣщо писано на гробнитѣ камъне. Исторіята на малцина само може да даде прѣдварителнж, теоретическж опытность; твърдѣ малко души извличать изъ неѣ вѣчны истины, а твърдѣ мнозина почеривать отъ неѣ таквызъ правила, които понеже сѣ извадени отъ събитіята, за това иматъ и наличие на практическж истинж, често бивать въ съвършеннж противуположность съ правдѣж, тоестъ съ Божіикѣта истинж.

Неограничената власть е най-высокийтъ и най-опасныйтъ даръ на челоуѣка отъ Бога. А сама по себе си тѣя е сѣщо тѣй нѣщо добро: Богъ е всемогущъ, а поради туй Той е и благъ. Но челоуѣкъ не е Богъ; за да не подпадне подъ брѣмето на могуществото, нему надлежи да ся опре о Бога. Не само заради едното добро на другитѣ, но и за собственото си съхраненіе той е длъженъ съ могуществото си да огранича своето могущество: тогазъ той ще да знае и обемътъ на властѣж си, и пѣтътъ, отъ който тѣя не трѣба да ся отбыва. Той ще е мореходецъ, пълновластенъ господинъ на корабътъ си: по покоренъ слѣдователъ на посокитѣ на компаса, съ който, като плува по морята, при *попжтени* вѣтрѣ ще да избѣгне отъ подводнитѣ камъне, а въ *бури*ж ще избави и корабътъ си, и спѣтницитѣ и самъ себе си. Този компасъ на мореходеца не е нищо друго, освѣнъ покорность на вѣчнѣж правдѣ; тѣя е едничката която дава вѣрность и стройность на дѣйствіята на властѣж, като държи въ юздѣ страстѣж, която забърква всичко и бѣсно отдава на жьртвж сегашнето на бѣдущето, необходимото — на желаемото и установенното — на причудливото. (*отъ Рускы*).

ЗА ПИСМОТО И КНИГЫТЪ.

— 0 —

Древнитъ списатели сж въ разногласіе за изнамѣрваніе на туй наистинъ божественно и светѣйше художество, чрѣзъ което умершитъ оставать споменувани за живытъ, и ся спазвать за бескрайны вѣкове увардены мудрованіята на чловѣцытъ. Едни отъ списателитъ казвать чѣ писаніе на думытъ съ буквы е изнамѣрено отъ първотданнаго Адама, а други чѣ е отъ Еноха, а други друго, като прѣдполагать всякой по своему. Но общето прѣданіе за изнамѣрваніе имъ отъ Финикіянытъ споредъ Левкана, Плинія, Тацита, Теофила Антиохійца и Климента Александрійца и други, а еще и наименованіе на грѣцкытъ буквы финикійскы, явно показвать за отцы и изнамѣрници на буквописаніе Финикіянытъ, и даже историка финикійскый Санхоніаѡона, който ся казва Таавтъ или Өоѡъ, както ся вижда отъ Евсевія и Филона. А този Таавтъ или Өоѡъ, когото Плутархъ слави и като Богъ на Египтенытъ, происхождалъ отъ Хама, и ся родилъ около 150 години подиръ потопътъ, и самъ той занесълъ писаніе на буквытъ въ Египетъ, А отъ Финикыж и Египетъ буквописаніе ся распространило въ Сирійж, Арабіяж, Халдеяж и Етіопіяж, отъ тамъ Азійскытъ Пелазгы прѣдали на островытъ по Егейското море, на Атикия и на другытъ еще мѣста въ Грѣціяж. Тука трѣба пжтема да забълѣжимъ и другъ единъ видъ писмо шо има, писаніе то на смьслытъ, или и на нѣщата, което състои или въ изображенія, които прѣдставять колко годъ самытъ нѣща, и е было въ употребеніе у Египтенытъ подъ име іероглифическы бѣлѣзы, или въ бѣлѣжкы измыслена по уговоръ, както сж кытайскытъ буквы.

Тѣзи разны видове на буквытъ ся пишали общо трѣяко 1) *кръговидно*, както у древнытъ сѣверны народъ, 2) *вертикално* (отвѣсно, отгоръ на долу), както у Индійскытъ народы и у древнытъ Гърцы, 3) *горизонтално*. Финикіянытъ, изнамѣрницитъ на писмата, Египтенытъ и древнытъ Гърцы пишали, както пишжтъ и днесъ Арабиятъ и др., отдесю на лѣво, а близу подиръ 500 години гърцытъ започенижли да

пишеть отъ лѣво на десно, а подиръ това съединявали двата вида на писаніето, като започенвали отъ десно и на лѣво и ся повращали на лѣво или на десно. А този видъ писаніе гърцытъ го казвали *волоратно*, чрѣзъ което сж изнамѣрени отъ Паламида и Симонида буквытъ : (Z), Θ, Φ, X, и Η, Ω, Ξ, Ψ. Най-послѣ мжнотіята на писаніето отъ десно и волоратно убѣдило Гърцытъ да потрѣбять онова отъ лѣвъ.

Тый сжщо было разновидно и веществото върху което ся пишало. 1) *Камъние или плочи, стѣны* (скалы, карнизи, капари) и *тулы*. А този видъ да издѣлбавать буквы върху камъние или стѣны былъ въ употребеніе у древнигь за забѣлѣжаніе на всемірны събыгя, законы и указы. 2) *Метали*, отъ които най-старый и най-обыкновенъ е былъ крошумтъ (свинецтъ), на какъвто Павсанія видѣлъ писаны Хезіодовытъ *дѣла и дни*. А послѣ станъла по-употрѣбительна мѣдта на коѣшто ся пишали законытъ, съючествата и другы общественны и частны дѣланія на имленытъ. 3) *Дървени таблицы*, на какъвто были писаны слоновытъ законы, и тѣзи таблицы по нѣкога гы обвоинявали. Богатитѣ употребявали и табличкы отъ слоново кость. 4) *Пшнѣтъ на дръвја и листовѣ*. Плиніи мыслилъ най-старо е употребленіето на финиковытъ (хурма) листовѣ. Сиракузянитѣ употребявали листовѣ отъ масличнѣтъ, а вмѣсто тѣхъ Атинейцитѣ употребявали черепитѣ; много искали да прогонять нѣкого отъ гражданствѣ, на черепъ записвали и давали гласовѣтъ си. 5) *Платно*, употребеніето на което, споредъ Плинія ограничавало ся само за въ частны работы, а споредъ Ливіа на платно ся пишали и лѣтописитѣ римскы. 6) *Разны части отъ разны животны*, както слоновы черва, рыбы кожи и отъ другы животны, на какъвто има да сж ся спазили еще нѣкои игы и ся намѣрватъ въ Ватиканъ, въ Френскытъ книжницѣ и другадѣ. 7) *Египетска хартиа*, която ся правяла отъ единъ видъ трѣсть която ся казвала *папиръ* или *папиръ*, и която расте по блатливытъ мѣста въ Египетъ, и въстан отъ циницы отъгнчавани постеденно къмъ срѣдѣтъ които отцѣпваны по единъ, и порѣсваны както трѣвало въ водѣ отъ рѣкытъ Нилъ, изсушавали гы на слѣнце, и свивали гы свивали, а тый свитата книга ся казвала *цилиндръ*

и свитѣкъ. Употрѣбеніето на папирѣтъ държало до XII-вѣкъ. 8) *Пергаментна хартия* или *меморана*, която състои отъ тънки кожи овчи или козиіскусно изработени и ся е изнамѣрила въ Пергама въ врѣмето на царя Евменія, когато Птолемей Сотиръ, Египетскій царь отъ зависть къмъ царя Евменія, защото искавалъ честолюбіе да състави и той еднакъ такъвъ книжницѣ въ Пергамъ, какъвто Александрійскитѣ, възбранилъ да не изваждатъ на вѣнъ отъ царството му Египетскѣ хартиѣ. Първитѣ масторшо правили мембранитѣ знаяли да ги правятъ само жълты, но въ Римъ започенъли вече да ги правятъ отъ еднитѣ странѣ жълты, а отъ другитѣ си оставали какъти были бѣлы. 9) *Хартия памучена* или *дамасска*, коякъта ся употрѣбавала въ 14-й вѣкъ, и дада поводитъ да ся изнамѣри сега употрѣбяваната хартия, която ся прави отъ веты памучны и ленены платна, отъ новъ памукъ и ютразны други пластливы растенія.

Орѣдіята или съчивата съ които пишали древнитѣ были отъ два вида, непосредственны и срѣдственны. 1) Непосредственны были *глыбѣтъ* или дѣтото, *трѣстьта* и *перото*. Глыбѣтъ былъ желѣзень или кокаленъ, и былъ въ употрѣбеніе, когато пишали на дървены таблицы обвощенены. Трѣстьта е изнамѣрена за Египетскитѣ хартиѣ, и е въ употрѣбеніе и днесъ между источнитѣ народы. Перата сѣ влѣзли въ употрѣбеніе въ 7-й вѣкъ. 2) Посрѣдственнитѣ орѣдія за писаніе были *мастилото* чернъно не каквото днешното, аленото мастило и сиркото (киноварь), които отъ начало были въ употрѣбене сами за подписваніе у источнитѣ цесари, а въ 12-й вѣкъ и въ другитѣ. Употрѣбеніето да пишѣтъ съ злато и сѣбрь было въ обыкновеніе за нѣкои книги отъ Светото Писаніе, както за Псалтиря и Евангеліето, а по нѣкога и за нѣкои дипломы.

Книгытъ ги пишали чловѣци бързописцы и краснописцы, и ги подвързвали различно. Онѣзи които блили отъ металъ или дървены окачали ги съ ремичкы или ивицы поради което ся и наричали *кодицы* отъ което и гурскоту *кютицы*, тѣхъ ги украшавали различно. А онѣзи щобили отъ папиръ, отъ кожѣ или отъ мембранѣ, или ги само сгъвали, или ги овивали около едно обло дърво

кто днесъ правимъ съ географическыѣ карты, и гы рзвали съ ремичкы и гы украсявали съ злато, сръбро и драгоценны камъше, или токо тѣй просто гы свивали за рето ся и наричали свитькъ. А най послѣ поради много-мъчноти да гы овивать и развивать зели да подвървать книгытѣ както днесъ, и корытѣ на пѣкой бывали и отъ златы и сребрны плочки, или отъ слонови кости, или отъ дърво и кожъ.

Съ врѣме книгытѣ ся умножили до толкозъ, штоо станало вече нужно събиранието и пазянието имъ. Отъ ова произлѣзохъ наричанытѣ *библиотеки* или Книжници, които сж спазили за насъ малкото остаткы на учението отъ древнитѣ писатели. Първата и най-древня книжница онази на Египетскыйтъ царь Сюмандуя, която носяла надпись *црлителище на душиятъ*, подиръ нейъ въ Александрийскъ Птолемеевата Книжница, на койкто по-голѣмата часть горѣла, когато изгорѣла и Александрия. Слѣдъ нейъ Антикій былъ прѣнеслъ заради Клеопатржъ въ Александрийскъ Пталовжтж Книжницж отъ Пергамъ и тѣя е станала на-мало на другытѣ книжници. У гърцытѣ първа Книжница она Пизистратовата въ Атинаж, койкто Ксерксъ прѣнеслъ въ Персіж, и другы еще но най-вече Аристотелевата. въ Римъ първа Книжница е была онази койкто съставлъ Августъ и слѣдъ нейъ много другы.

Отъ тѣзи книжници и отъ много другы спазваны поны мнѣастыри сж прѣподадени намъ повечето списанія древнитѣ Гърцы и Римлены чрѣзъ пай-хубавото изна-рваніе на чловѣческый умъ — печатаніето.

СОЛОМОНЪ ДЪО КО.

Първий изобрѣтатель на паровата машина.

— 0 —

Ето единъ геніаленъ мъжъ, както казвать нѣкои, мимъ само на легенда. Знаятъ са само дѣлата му, а житѣтъ му са не знае.

Но азъ са мамж. Пародното прѣданѣе въ Франца,

което струва много книги на учены и биографы, прѣдстави Соломона като единъ мъченикъ, клетъ и достоенъ за оплакване, съ двойното прозвище на гениаленъ мъжъ и мъченикъ той държи въ *Пактеона народенъ*, онова мѣсто и приѣмъ, които му приличать.

Биографытъ не можтъ да ся съгласятъ за родното мѣсто, както и за мѣстото гдѣто е оставилъ кости този знаменитъ мъжъ; до сега еще тѣ са прѣпирають надъ гроба му, като са надваряють за лавровытъ гранки които ся размѣсены въ тръняный му вѣнецъ.

Но ный нека ги оставимъ тѣхъ да си глѣдять тѣзъ работа. Нашата състои въ нѣщо съвсѣмъ друго. Соломонъ дьо Ко е живѣлъ, защото отъ него сж останали много книги напечатаны въ Германия и препечатаны въ Парисъ. А понеже е живѣлъ и теглилъ за честиа на цѣло человечество, не е безинтересно ако потърсимъ въ паметята на френскый народъ и писменнытъ свидѣлства на съвременницытъ му чергытъ на неговото тѣжко преминаваніе въ този животъ.

Извѣстно е състояніето на наукытъ и искусствата въ шестнайсетый и седемнайсетъ вѣкове. Барутьтъ бѣше изнамѣренъ; электричеството бѣше открито; пусолага (компасътъ) бѣше употребенъ, но парата не са бѣше еще сдобыла съ своя Христофоръ Коломбъ!

Началото само, основавано върху двѣ физическы свойства на водната пара, бѣше извѣстно. То броеше години си отъ Херона Александрійскый, умрѣлъ двайсетъ години преди Христа, и, то, началото, бѣше преминяло вѣкове безъ да срѣщне нѣкой духъ, който да бѣше способенъ за да го оплодотвори, да направи отъ негода блѣсна нѣкое приложіе, туй чудесно приложіе което се нарича парова машина.

Франца и Англія, вынжды съревнователкы въ голѣмы предпріятія, търсяхъ това всѣка за себе си.

По него врѣме, сирѣчь около 1632 л. въ една отъ най-затѣтенытъ и тъмны улицы на голѣмый и чтовент градъ Парисъ живѣяше твърдѣ бѣдно единъ младъ юмъкъ когото сочахъ съ прѣстъ когато минаваше, и за когото женытъ на простый народъ имахъ сълзы отъ състраданіе. За нѣкои си, той бѣше лудъ; но за тѣхъ, той бѣше е

динъ злочестъ момъкъ. Тъ са не занимавахъ за състояніето на мозъка му; тѣ гледахъ само състояніето на сърцето му. —

Този бѣденъ момъкъ, когото закряхъ съ милостта си бѣднѣтъ жени на народа, са зовѣше Соломонъ дѣо Ко. Той бѣше дошелъ отъ Нормандія, родната му областъ, не за богатство и за имотъ, но за слава. Имотъ, слава, — слава, имотъ — двѣ химеры. Соломонъ дѣо Ко, който още отъ дѣте, презъ цѣлый си животъ са бѣше занимавалъ съ гидрографія (водоописаніе), механика и физика бѣше намыслилъ да употреби въ полза разширяемостта и свываемостта на парата. Той бѣше забѣлѣжилъ че водната пара доставя едно просто средство за изпразнянето на единъ голѣмъ обѣемъ, и тѣй бѣше намыслилъ да съедини въ една и същата огненна машина дѣйствието на еластичната (растягателна) сила на парата, съ свойството което притежава тѣзи пара, свойство да ся сгъстява чрезъ истиваніето. —

« Ще накарамъ корабѣтъ да вървѣтъ и противъ вѣтъра! » извика той изведнѣждъ прехласнѣтъ.

Какъ са различава единъ геніаленъ человекъ отъ единъ лудъ? Ные знаемъ ли че полудата е *excelsior* на чловѣческый разумъ?

Соломонъ дѣо Ко са трудяше да увѣри; той разказваше на всички своитѣ опыты, описваше на всички машината която бѣше изнамѣрилъ, и представяше на всички чудеснѣтъ дѣствія на неговото изобрѣтеніе отъ най-удивителнѣтъ на чловѣческый умъ.

Но на всека отъ думытъ му отговаряше едно изсмиваніе прѣзъ глава или едно смилително усмиваніе. Тогазъ доде сиромашіята, съ грозната си свита. Бѣднѣтъ ученъ мъжъ паднѣ боленъ, и като бѣше станѣлъ малко лудъ, защото го наричахъ съ туй име, единъ день дойдохъ, зехъ го и го заведохъ въ Бисетръ, въ една мрачна къща расположена на едно мрачно мѣсто.

Тогазъ въ Франца царуваше Ришильо подъ измысленото име Луи XIII.

Ришильо бѣше министрътъ, а Маріона негова жена.

Той можаше да свала всички глави, както най-нискѣтъ тѣй и най-высокѣтъ. Тя завърташе всичкитъ глави,

както най-руситѣ тѣй и най-бѣлытѣ. Той имаше грѣма, тя имаше хубостѣта. Сжщата царица бѣше Маріона; толкозь повече защото този царь, който царуваше на мѣсто Луи XIII, сѣщый царь, обичаше самъ тѣзи духовита дворянка, която не го обичаше. . . .

Тя приемиаше у дома си най-богатытѣ и най-смѣлытѣ благородници на Франца и на Англія.

Помежду тѣзи послѣднитѣ стоеше маркизь Едуардъ дѣо Ворсестеръ, единъ отъ геронитѣ на войната на *Червена ружа* и на *Бѣла ружа*.

Маркизь дѣо Ворсестеръ бѣше дошелъ въ Парисъ съ двойна цѣль. Първо той искаше да види Парисъ; послѣ, като бѣше са занимавалъ вынаты съ механика и физика, той глѣдаше да тури рѣзка върху решеніето на една индустриална проблема, която тогазь распалаше Англія, — приложението на парата.

До като са бавеше, той разнасяше врѣмето и паричкытѣ си подиръ хубавата Маріона Делормъ, царицата на духовитостѣта и дражестѣта.

Хубавата Маріона правеше на важный Маркизь дѣо Ворсестеръ парискытѣ почести на Луи XIII. Тя го водѣше въредъ и го расхождаше съ блясъкъ на побѣдителската си усмывка. Тѣзи ѣ длѣжност на водачъ, ако ѣ забулвана съ празденства и любезности, бѣше зела да става отъгчителна на Маріона. Тя са притесняваше въ този крагъ на англійска важностъ, която обикаляше Маркизь дѣо Ворсестеръ, и въ която тя бѣше принудена да живѣе отъ врѣме на врѣме.

— Да отидемъ да видимъ лудытѣ, Маркизь! Какъ му тя слѣдъ една пролѣтна пладня, отъ какъ бѣше помыслила нѣколко минути.

— Не видимъ ли ты всѣкы день госпоже? Отговори Ворсестеръ. Палатътъ е пѣленъ съ луды, съ честиты луды, който ви обичать.

— Единъ комплиментъ не е отговоръ. Испослѣ, като са размысли добръ, вашій комплиментъ не е нито комплиментъ нито отговоръ. Имамъ честѣта да вы пытамъ, маркизь, рачите ли да дойдете съ мене въ Бисетръ, да видимъ лудытѣ.

— Кѣдѣ е Бисетръ, госпоже?

— На питаніето ми вий отговаряте чрезъ друго, тогазы ний няма да свършимъ. Щете ли ми стори честъта да ма придружите? Днесъ ми са ще да видѣжъ лудытъ отъ дома на Бисетръ. Казвать че тамъ имало единъ побѣсиль; това ще бѣде твърдѣ забавно.

— Да отидемъ, госпоже, каза спокойно маркизъ дьо Ворсестеръ.

Врѣмето бѣше великолѣпно, когато тѣ тръгнахъ на горѣ къмъ Сона, послѣ влѣзохъ въ полето до полъ левга, и тамъ близо пристигнахъ въ тѣзи мрачна къща, дѣто бѣхъ затворены развратници, немощны, разбойници и подозрителны, злочесты и луды.—

Пазачытъ показахъ на благороднытъ гости сичко което имаше най-любопытно за показваніе въ тѣзи челоувѣческа звѣрница. Маріона са прѣструваше. А Маркизъ бълнуваше.

Когато ги водехъ прѣзъ една празна ливада тѣ чухъ едно повижаваніе, послѣ като обърнахъ поглѣдътъ си къмъ онуй мѣсто отъ дѣто идяше выка, тѣ забѣлжихъ двѣ рѣцѣ които са издавахъ изъ една рѣшетка.

Ворсестеръ тръгна къмъ тамъ и поведе Маріона съ себе.

— Ахъ! каза единъ вардачъ, като са смееше: този не е опасенъ. Можите да са приближите при него. Той има една полуда, най-мирна на свѣта. Той иска да накара корабытъ да вѣрвятъ безъ платна, а още противо вѣтра и бързая! Той говори за машины, чрезъ които щѣло да може да са изминатъ пространства въображаемы и въ по-малко врѣме отъ колкото трѣбва за да са отиде сега отъ Парисъ въ Исл—Адамъ. . . .

— Името му? попыта Ворсестеръ живо покъртенъ.

— А? азъ му незнамъ името но той самъ и ще ви го обади. Вижте, на: той ви протяга единъ свитѣкъ хартія. Земете го . . . той ще ви обади нѣщо ново.

Маркизъ го пое; наистина, на свитѣка на хартіята, който му протѣгахъ двѣтъ отчаянны рѣцѣ на този бѣденъ клетникъ, и на първото мѣсто той прочете.

Причинитъ на двигателнитъ сили.

отъ

Соломонъ дъо Ко.

— Имате право, студено продума маркизътъ следъ нѣколко минути, като зе мишцата на хубавелката Маріонъ Делормъ. Имате право; този чловѣкъ е полудѣлъ.

А самъ той уменъ завържилъ ся въ Англія, дѣто обнародва едно списаніе подъ заглавіе: *A century of the names and scolding of such inventions as at present tean call to mind etc. etc.*

Въ туй списаніе той расправяше за приложеніето на парата, за индустриалната полза която може да са извлече отъ нея, като нѣщо изнамерено отъ него.

Потрѣбно ли е да забѣлѣжимъ че изобрѣтеніето на маркизъ дъо Ворсестеръ не бѣше друго освѣнъ на Соломонъ дъо Ко?

Бобчевъ.

КЪМЪ ОНЪЗИ ЩО ИСКАТЪ ДА СЖ ПЪРВИ.

—о—

За момчето да бѣде първы ученикъ въ класса си, за възрастный чловѣкъ да бѣде първы масторъ въ своето искусство или занаятъ, е таквозь преимущество и заедно съ това таквазь заслуга, които наистина докарватъ наслаждение. Но отъ туй не слѣдва никакъ че трѣба да са гордѣмъ въ званіето първый; нѣма таквозь повишеніе, въ което да бѣди позволителна чловѣку гордостъта; нѣпѣма таквозь високо мѣсто, отъ което да не може да падне, благодареніе на тѣзи, самата гордостъ. Гордостъта разваля и подкопава все, даже и пай-блѣскавий успѣхъ. Намѣсто пріятели, тя си подига врагове, намѣсто съревнователи — завистници. Побѣдата на одного, — туй не трѣба да са забравя — вынѣгы бѣва поразяваніе на другыго. Выи достигвате до първото мѣсто, само като го превземете отъ другытъ съискатели. Ето защо трѣба да са грыжите великодушно за придобытитъ първенства. Выи — побѣдите; а тѣ сж побѣдены. У тѣхъ не трѣба да о-

стане враждебно чувство къмъ васъ за успѣха ви; тѣ трѣба да станѣтъ ваши пріатели, трѣба да са доведѣтъ до тамъ щото всѣкый отъ тѣхъ да каже на себе си: « Нека по-добрѣ този бѣди побѣдителъ надъ мене, отъ колкото всѣкы другъ. »

За да та стигне това има само едно средство: да са ползова чловѣкъ отъ тържеството си скромно и просто.

Умѣніето да са отнасямы както трѣба при заслуженный успѣхъ, тѣй както и умѣніето да са отнасямы добрѣ въ честитината е цѣла наука — особито искусство, което иска вкусъ, тактъ, не малко здравъ смисълъ и много добро сѣрдце. Искусство както видите, по трудно отъ много други, а между това то е необходимо за тогось, който желае да са удържи на своето високо мѣсто. Само този заслужва щастіе, който умѣе какъ да бѣди честитъ.

Бѣдете же скромны при успѣха, най вече отъ всичко пазете са да не го направите оскѣрбителенъ за другытъ. Инакъ щѣше да каже да го обѣрнете заедно съ всички противъ самага себе; то щѣше да каже да направите отъ него подводна скала, таквазъ, о която са разбиватъ при входа въ пристанището небрѣжливытъ кѣрмичи, които, като видѣтъ че приближава брѣга, изгубватъ всѣко благоразуміе.

Та и за какъвъ успѣхъ имамы ный право да са сочимъ толкозъ.

Въ всѣко повышеніе на чловѣка трѣба да са различаватъ двѣ стравы: на едната ный видимъ личнытъ усиля, направены отъ него за придобываніе първенството, на другата, благоприятнытъ обстоятелства които му са помогнали да сполучи. Безспорно, първото му принадлежи, пъ второто не е зависѣло отъ него

Природата расподѣля своитѣ дарове между тваритѣ съ преголѣмо неравенство; тѣй ни са види поне. Съкашъ съ нѣкаква тайна цѣль на едни отъ тѣхъ тя дава най-личны и блѣскавы ролы, а на други нищожны и незначителны. Ако орелтъ е доволенъ дѣто са е родилъ орелъ, а не костенурка, той има съвършено право. Но ако орелтъ, като забравя дѣто е благоприятно за него туй случайно обстоятелство да бѣде орелъ, а костенурката

— костенурка, и хване да я укорява дѣто е костенурка, и земе да иска да му са отдава особенна почестъ за то само, защото е орелъ, вече ще бжде непростително. За съжаление, въ дѣйствителный животъ по нѣкога бѣва тѣй; но това доказва, че и помежду орлытъ са намѣрватъ голѣмы безумници. За туй са срѣщатъ често добры и честны костенурки, които отъ къмъ здравомысліе надминуватъ всички орлы въ свѣта.

Ако сте лишены отъ здравъ смьсьлъ, отъ туй качество, което съвсѣмъ напрасно ви са види че е принадлежность само на посредственности, до когато безъ него никакъвъ умъ не дава челоуѣку истинна мѣрка, истинно оцѣненіе на положеніето му въ свѣта, — ако нѣмате туй качество, то бждете въ челото отъ седемъ педи основателно-мыслящытъ хора не щятъ са увлѣче отъ вашата личность. Тѣ ще ся дивятъ на вашитъ природны способности; тѣ ще са чудятъ на силнытъ крыла, които ви е дала природата, но не щятъ отдаде особенна дѣна на вашій мозъкъ; вамъ не щятъ са диви.

Лесно даже може да са случи та, гледащецъ на вашата гордость, тѣ тайно ще станжатъ онѣзи скромна, смиренна костенурка, която изпълнява по своето разумѣваніе невидното си дѣло, повече въ своето мнѣніе нежели орелтъ, който бѣва занятъ съ себе и съ своето нетърпимо самохвалство, затымняюще вситѣ му добры качества. —

И въ това тѣ ще бждятъ съвършенно правы.

Нашій свѣтъ е нѣщо цѣло, грамадно за насъ, но занимающе твърдѣ малко мѣсто въ Божіята дѣсница. Ако, на този свѣтъ въ очытъ на хората има занятія и способности по-высоки отъ другытъ, то въ очытъ на Бога тѣзи разлика не съществува, и лесно е да са върва че въ общността на мирозданіето мравичката има еднакво до-стоинство съ слона.

Въ какво състои истинското достоинство?

Въ това дѣто да изпълнявамы назначеніето си по най-съвършенъ образъ, който е възможенъ. Добрытъ базунъ който добросъвѣстно си върши базунското занятіе, прави много за съвършенството на цѣлото, нежели най-силното отъ четвероногытъ, което си позволява да безумствова.

Случвало ли ви са е да са качите на нѣкоя кула, на висока гора, или най-послѣ, на нѣкое високо мѣсто, отъ дѣто съ погледъ можете да обгърнете цѣла равнина? Случвало ли са е? Е добръ, какво сте забълѣжиле тогазъ? Не е ли наистина, че додѣто сте са качили, различіето между голѣмината на предметитѣ, които са намѣрвахж по-долу отъ васъ, и които ви са виждахж огромны, както гы гледахте отъ ниско, са изглаждаше все повече и повече и предъ очитѣ ви предметытѣ ставахж все по-дребны и по-дребны.

Ако ли намѣсто да са задоволите само съ высочината на една проста гора, вы можахте да сѣднете въ лодка на въздушный шаръ и са подигняхте надъ земята на хылядо часа то какво щѣхте да видите? Отъ таквазъ высочина выи не щѣхте да видите ни горы, ни хълмове, а цѣлата земя щѣше да ви са види малъкъ околчастъ шаръ.

Отъ туй выи можете да заключите, че ако тукъ предметитѣ ни са видѣжтъ едны малко, другы много голѣмы, то е само защото, ный самы стоимъ ниско и гледамы на тѣхъ не отъ надлежаштата высочина.

Туй, което видимъ да става въ вещественный свѣтъ, сщщото са случва и въ нравственный. Различіето по между высочинитѣ на чловѣческытѣ умове са заличава точно тѣй споредъ мѣрката на възвышеніето на точката, отъ която гледагъ на тѣхъ. Между тѣй наричаннытѣ геніи и назоваванитѣ посредственности (?) на нашія малъкъ свѣтъ скоро щѣше да са възстанови равенство, ако окоето кое-то гы разгледва можаше да гы види тѣй [както гы види Божіето око.

Выи можете да имате еще повече практично доказателство на тѣзи истина, безъ да са трудите да са качите по кула и безъ да са подлагате на опасностьъ чрезъ въздушно пѣтешествіе.

Да останемъ тукъ, на земята; само намѣсто да гледамы на земята, да подигнемъ погледа си къмъ небо.

Обыкновенно какво видимъ ный тамъ? Денемъ — едрото свѣтило, слнцето, нощемъ — едрото свѣтило мѣсеца.

Въ сравненіе съ звѣздычкытѣ тѣзи двѣ свѣтила ни са видѣжтъ огромны. А въ самата работа между тѣзи звѣзды

има и таквизи, които нѣколко хыледы пѣти съ по-едры отъ слыщето, безъ да говорѣж за мѣсеца.

Също тѣй и нашето превъсходство надъ другытѣ често быва само на-гледъ и гордостѣта, която ни внушавать нашитѣ дребны таланты може твърдѣ лесно да ни са покаже неоснователна при едно изслѣдованіе,

Когато е тѣй нека бждемъ по-скромничкы, макаръ и най-първы быле да сме.

Особито да бждемъ скромны въ деня на нашето тържество, и да не прѣзирамы ни одного отъ тѣзъ, които ни са видѣжтъ по-ниско отъ насъ.

Първытѣ твърдѣ често забравѣжтъ че са необходимы за тѣхъ тѣзи, които не съ първы, и че имъ быва полезенъ даже и най послѣдний отъ тѣхнытѣ събратія.

Та кажете ми, моляж, какво щѣхъ да стана въ своето първенство азъ, еще какъ щѣхъ и да го докажѣ, ако бѣхъ самъ-самичакъ на този свѣтъ? —

Цифрата I никога не щѣше да означава друго освѣнъ едно, ако подырь нея не идяхъ други цифры,; само съ тѣзи долны цифры, на които може да глѣда съ презрѣніе, тя длѣжи своето първенство; само тѣ, като са наредѣжтъ наредъ задъ нея, утвърдявать нѣйното мѣсто.

Необходимо е да припознаемъ че всѣка повысока натура, има и свои длѣжности; и че първата отъ тѣхъ е: да накара другытѣ да ѣ опростѣжтъ за прѣвъсходството посредствомъ умнѣнето да са ползувать отъ него.

Прѣвъсходството, което человекъ употребява исклучително въ полза на себе си, което той не умѣе да употреби за другытѣ, не е вече прѣвъсходство. Ако вый са превъзнасяте съ своитѣ достоинства, то вашытѣ достоинства ма наскърбявать; ако вый са пустославите съ вашитѣ таланты, то тѣ за мене ставать противны. Вый превъзнасяте самы себе си за какво и азъ да станѣ да вы превъзнасямъ? Моята справедливость никога не ще удовлетвори вашето безмѣрно самолюбіе.

Свѣтътъ иска щото и най-силнытѣ да му служатъ смиренно, защото самъ той е най-силенъ отъ всичкы. Нищо высокомѣрно, нищо, което иска поклоненіе, не може дълго време да му са харесва. Никой не може да бжде

по уменъ отъ всички; *всички* знаятъ това твърдѣ добръ, *никой* не трѣбва да го забравѣ.

Истинното прѣвъсходство не трѣба да бѣде уединена и егониетична сила. Търпѣжтъ, оставятъ го да дѣйствува, признаватъ го само съ условіе, че то съ своята цѣнностъ ще уголѣми общото достояніе.

Който не разбира своето превъсходство по този начинъ, той ще има да са подложи на опасността за да исныта кога годъ на себе истината на тѣзи думы: « Първитѣ ще бѣдатъ послѣдни. »

Бобчевъ.

Къмъ Господина * * *

Почитаемый Господине !

За думѣтъ *сытъ* азъ мислѣхъ да е сродна съ думѣтъ *жито*, (пшеница, храна) у герцытъ *ситосъ* и отъ тамъ *ситестосъ* (храненъ, упитанъ, угоенъ) и *аситосъ* (не ялъ, нехраненъ) и *неситъ* у насъ употрѣблявано малко въ прѣносенъ смислъ. На мнѣніе съмъ еще че тѣзи думы произхождатъ отъ санскритското *асита* спазено и у славеи. *аси* или *лети* и у Латинцытъ *satur* и Нѣмцытъ *satt*. — По-нататкъ азъ виждамъ даже и въ шипящытъ буквы на думытъ *пшеница* или *пченица* и *пища* слѣдъ отъ *си* и *жи* въ думѣтъ *сытъ* и *жито*. Любопытно е че г. Цигарели въ изслѣдованіята си за отношеніята на кытайскый языкъ къмъ срѣдне азіатскытъ казва: *чи* значало *ямъ*, *ши* (шан, цан) — *пища*, *сы* — кърмѣжъ, хранѣжъ.

Колкото за думѣтъ *връзливо коло* не можъ да ти кажъ нищо; у насъ, до колкото знаѣмъ, нѣма таквазъ дума, а споредъ значеніето на сръбскы шо има не ми прилича да е нѣщо относяще ся до Виргилія — Виргиліево коло, както прѣдполагатъ нѣкои; по-лесно е да ся мисли че е отъ *връзливо*, *завързано*, както казватъ у насъ, и което ся спосреща съ русското *запутано*, разбъркано вмѣсто което ся употрѣблява и *безсвязно*, въ който смислъ съмъ чувалъ да изговарятъ и Сърбитѣ “*връзливо коло*.” Има село *Връзливо*, на рѣкѣ Великѣ не далечъ отъ Черно море въ Источнѣж Тракѣжъ.

Вашьтъ

П. Р. Славейкозъ.

ПОДАРОЦИ.

Негова Милость родолюбивый и ученолюбивый Г-нъ С. Уваліевъ благоволи да подари 10 тѣла отъ Списание « Читалище » год. III да ся натѣкмятъ по разны мѣста изъ Македоніѣ.

Македонската Дружина на която той възлага да настани подаряванитѣ тѣла назначи испращаніето имъ както слѣдва :

1. тѣло за Зеленичъ (Костурско).
1. » за Царево (Солунско).
1. „ за Негованъ „
1. „ за Гумендже „
1. „ за Мелникъ „
1. „ за Бродіе Сѣрско.
1. „ за Христосъ „
1. „ за Плевенъ (Драмско).
1. „ за Бургасъ на училището.
1. „ за Тарфа (Цариградско окружіе).

Тоже благоизволихъ, Г-да Георги Железкоу и Маринъ Куртовичъ, да подарятъ по едно « Читалище » които Мак. Дружина опрѣдѣли едно за Бѣлг. училище въ Солунъ а другото за Бѣлгарското училище въ Сѣръ.

Г-нъ Ст. Иличъ подарява такожде едно теchenіе отъ Читалище за село Батакъ.

Г-нъ Цѣнко Циганерскы подобно за Желското Дружество въ Ломъ-Паланка.